

PARTİ BAYRAĞI

Bütün Ülkelerin İşçileri ve Ezilen Halklar Birleşin!

19

eylül 1979

PARTİ BAYRAĞI

★ Aylık Dergi ★ Sahibi: Semih Orcan ★ Sorumlu Yazı İşleri Müdürü : Gülen Kireç ★ Yönetim Yeri: 2. Bey ler 848. Sokak, Aziz Han No. 206 Konak - İZMİR ★ Baskı: Dostluk Matbaası ★ Abone Şartları : Yıllık 240 TL. altı aylık 120 TL. Yurt dışı iki katı ★ İlan şartları: Tam sayfa 500 TL. yarım sayfa 250 TL. ★ Genel Dağıtım: YURT-DA, Şeftali Sok. No: 10/4 Sultanahmet - İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

PARTİ BAYRAĞI — YIL 2 — SAYI 19 — EYLÜL 1979 — 25 LİRA

KÜLTÜR VE DEVRİM

A. Emre

İçinde bulunduğumuz tarihsel sürecin -emperyalizm ve proleter devrimleri çağının- Marksist-Leninist çözümlenişinden çıkarılan en önemli sonuç, bugün devrimin geleceğe ait bir imkan veya sadece bir özlem değil, çözümü gündeme gelmiş bir mesele olduğudur. Devrimci proletaryanın strateji ve taktiğinin, eyleminin bütün alanlarının merkezinde, bugün bu temel önerme bulunmaktadır: **devrim, çözümü gündeme gelmiş bir meseledir.**

Böyle bir çağda, devrimin objektif ve subjektif koşulları arasındaki ilişkinin Lenin ve Stalin tarafından formüle edildiği tarzda ele alınması; yani devrimi mümkün ve kaçınılmaz kılan maddi koşullara denk, onunla uyumlu ve muzaffer bir proleter devrimiyle taçlandırmaya yetenekli bir subjektif etkenin yaratılmasının zorunlu olduğunun tesbiti ve buna uygun bir faaliyet, devrim ve sosyalizm davasının, bugün devrimci Marksizm ile revizyonizmin her türü arasındaki sınırları belirleyen kilit sorunlarından biridir.

Parti Bayrağı; devrimde subjektif etkenin en önemli, temel unsuru olan proletaryanın Marksist-Leninist partisinin yaratılması meselesine her zaman büyük bir önem verdi ve bu konuda kendi üzerine düşen görevleri yerine getirmeye çalıştı. Fakat subjektif etken, esas unsuru o olmakla birlikte, proletarya partisinden ibaret değildir.

Ulusal ve uluslararası çapta burjuvazi, gericilik ve revizyonizm, devrimci muhtevası özellikle açıklık kazanan içinde yaşadığımız süreçte devrimin bir tesadüf ve kendiliğinden bir olay olmadığını bilerek hareket ediyor ve bu bilinçle, hem Marksizm-Leninizmin saflığını bozmak, onu devrimci özünden koparmak ve iğdiş edilmiş bir laf yığını haline getirmek için, sayısız «teori» ve «tez» ile aralıksız bir saldırıyı sürdürüyor; hem de halkların devrimci muhalefetlerine, başkaldırılarına ve ayaklanmalarına gerçekten önderlik edebilecek tek güç olan, Marksist-Leninist partiler ve örgütlere darbe vurmaya, parçalamaya ve tasfiye etmeye çalışıyor. Devrimin subjektif alanındaki bu mücadele, ağırlaşan ekonomik ve siyasi kriz şartlarında şiddetleniyor ve geniş bir alana yayılıyor. Karşı-devrim cephesi, kitlelerin çarpık bir bilinçle doldurulması, devrimci eylemden alıkonularak saptırılmış hedeflere yöneltilmesi, baskı ve sömürü karşısında silahsız bırakılması için aralıksız işleyen bir ideolojik saldırı mekanizması yaratmış bulunuyor. Bu saldırı, çok sayıda feodal-faşist reformist, reviz-

yonist teori temelinde oluşturulmuş sayısız propaganda malzemesinde dile gelmektedir. Bunlar, ekonomik, siyasi, teorik alanlarda devrimle karşı-devrim arasındaki ölüm dirim kavgasının bir görünüşüdür. İşin bu yanıyla ilgili olarak, devrimci kitle muhalefetinin birleştirilmesi, yükseltilmesi ve etkinliğinin arttırılması ve nihai hedefine yöneltilmesi için, bütün mücadelelerin proleter devrimci bir program ve taktik etrafında, proletarya partisinin önderliğinde toparlanması gerekmektedir, ve bu, önümüze, çok yönlü, kapsamı geniş görevler koymaktadır.

Bu görevlerden bir bölümü, bugüne kadar revizyonizm ve reformizmin olağanüstü bulandırdığı, yozlaştırdığı ve proletarya ve emekçi halk için tamamen yabancı bir hale getirdiği bir alana ve bu alandaki faaliyete ilişkindir: Kültür ve sanat.

Kültürel-sanatsal faaliyetin gerek eleştiri ya da yaratma alanında, gerekse teorik temelleri ve muhtevası hakkında sürdürülen tartışmalar ve verilen ürünler, belirgin burjuva-idealist çerçeveleri, kavram anarşileri ile karakterize olmuştur. Çünkü bütün bu faaliyet, siyasi konumları itibariyle «bağımsız» yani sınıf mücadelesi pratiği karşısında seyirci, çoğunlukla revizyonist ve oportünist siyasi akımların etkisinde, bazen de bu akımların doğrudan temsilcileri durumunda olan aydınların işi olmuştur. Bu aydınlar, sınıf mücadelesi ile bağları bakımından olduğu kadar, Marksizm-Leninizmle ilişkileri bakımından da, bilinçli-bilinçsiz, ortalığın iyice bulandırılmasında rol oynamışlardır. Bir kısmı içinse, Marksizm-Leninizme dayanmak, onun ilkelerini, tez ve kıstaslarını temel almak, gerçek anlamda bir gereklilik taşımamakta, fakat bu görüntüyü vermek için karıştırdıkları bir kaç satır klasik, daha çok da revizyonist-burjuva kitaplar, sözlükler, monografiler, broşürler, vb. sorunun araştırılması ve doğru teorik temellere oturtulmasını onlar için iyice içinden çıkılmaz bir iş haline getirmektedir. Konuyu entellektüel bir oyalanma alanı olmaktan çıkarmak için, devrimci Marksist-Leninist bir siyasi perspektifin ve devrimci kitle hareketinin pratik verilerinin ve ihtiyaçlarının kılavuzluğu gerekmektedir.

Proleter devrimci hareket, bu alandaki mücadele ve faaliyetin sağlam temeller üzerinde inşa edilebilmesine, devrimci kitle örgütlerinde uç vermeye başlamış olan ve yüksek bir potansiyele işaret eden kültür ve sanat faaliyetlerine, muhteva ve biçim bakımından gelişmiş devrimci ürünlerin doğmasına, gerici, yoz, küçük-burjuva anlayışların alt edilmesine, kitleler içinde, feodal-faşist kültürel etkinliğin sınırlandırılması ve geriletilmesi yolunda bir eleştiri ve yaratma faaliyetinin geliştirilmesine önderlik edebilmek için gerekli önkoşullara sahiptir: en devrimci sınıfın, proletaryanın siyasi hareketidir; sağlam bir siyasi çizgiye ve örgütlenme planına; devrimci bir program ve taktiğe sahiptir; kitleleri seferber etmek ve yönlendirmekte etkin bir konuma ulaşmış bulunmaktadır.

I

Kavram Olarak Kültür

Bir kavramın tanımlanması, ve içeriğinin tesbit edilmesine ilişkin çabalar, esas olarak siyasi ve felsefi planda ve pratikte belirli hedeflere ulaşılması amacından ayrılamaz; bu aynı zamanda, bir sınıf tavrının da dile gelişidir. Örneğin, devlet, demokrasi, özgürlük gibi kavramların her sınıf için ayrı tanımları vardır ve her sınıf için bu kavramların ifade ettiği anlamla onların diğer sınıflara karşı mücadelesi dolaysız olarak birbirine bağlıdır.

Devrimci proletarya için, her toplumsal kavram, onun ifade ettiği yapının nasıl dönüştürüleceği, ne surette veya niçin ortadan kaldırılacağı ve yerine ne konulacağı meselesine bağlı olarak tanımlanır. Kavram; dünyanın değiştirilmesi ve komünist bir dünya olarak dönüştürülmesi faaliyetindeki yerinin tespiti için, devrimci proletarya bakımından ne ifade ettiğinin bilinmesi ve bildirilmesi için tanımlanır. Böylece devrimci proletarya, bir toplumsal kavramın «objektif bir tanımının» -yani her sınıftan herkesin üzerinde birleşebileceği bir tanımının- yapılmasının imkansız, bu yoldaki çabaların da gerici olduğunun bilincindedir.

Özellikle geniş bir kullanım alanına sahip olan kültür kelimesinin; toplumsal bir kavram olarak tanımlanmasında sınıf kıstaslarını zorlayan, her alanı kapsayabilecek bir «genel olarak kültür» tanımlamasını yapmaya çalışan girişimler, benzeri sonuçlardan başkasına ulaşamamışlardır.

Diğer yandan kültür, birçok toplumsal kavramdan farklı olarak, doğa ve toplum bilimlerinin bir çok dalında özelleşmiş tanımlara ihtiyaç duymakta, bu da tanımlama işini, sınıf pusulasından yoksun olanlar için, oldukça çetrefil bir hale getirmektedir.

Biyoloji, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, prehistorya ve arkeoloji ile tarih, estetik, etnografya vb. gibi bir çok bilim dalında bir kültür kavramına ihtiyaç duyulması; her dalın kendine göre ve her dal içinde değişik teorik öncüllerden hareket eden uzmanlara göre farklı tanımlar bulunabilmesi; ve bunların günlük hayatta kullanılan biçimleri etkilemesi özellikle sınıf mücadelesi pratiğinde kullanılan «sınıf kültürü», «kültürel mücadele» vb. gibi kavramların içeriğinin bulandırılmasını kolaylaştırmakta ve bu yolla da anti-parti, idealist kavrayışlara zemin hazırlayacak yorum ve tanımların geliştirilmesinde kullanılmaktadır.

«Kültür üretmek» (belli bir bakteri cinsini özel koşullarda çoğaltmak), «Kültür-fizik» (beden eğitimi) gibi iyice özelleşmiş kullanılış biçimlerini bir yana bırakıp, yalnızca toplumsal ve tarihi bakımdan ele alındığında bile, tanım çokluğu yine de sorunu alabildiğine bulandırmaya yetecek ölçüdedir.*

Kültür üzerine burjuva teoriler hakkında kısa bir özetleme bile yazımızın sınırlarını aşar. Ancak onların genellikle ve öz itibariyle, kültürü, insanın ruhsal faaliyetinin bir ürünü ve alanı olarak sınırladıklarına, ırksal, coğrafi vb. temellerde ele aldıklarına ve bir «hayat tarzı ve standartlaşma» ve «bunun yaratılması ve yaşatılması için gerekli araç ve örgütlenmeler» olarak tanımlamakta hemen hemen birleştiklerine değinelim. Burjuva teoriler, idealist-metafizik bir temelden kaynaklanmak ve bugünkü «kültürü» (kapitalizmi), kültürün doruk noktası olarak göstermek ve kapitalizmin yıkılışının kültürün yıkılışı demek olacağı yolunda fikirler oluşturmak ve yaymak amacını güden, siyasi-ideolojik hedeflerle belirlenmek bakımından, görünürdeki çok çeşitliliklerine rağmen, ortak bir niteliğe sahiptirler.

Marksizmin terminolojisini kullanarak, fakat geniş ölçüde burjuva-özellikle Amerikan- sosyolojisinin etkisinde kalarak geliştirilen aldatıcı bir çok tanım, özellikle kültürün doğuşu ve kaynakları, üstyapı kurumu olup olmadığı, kapsamının ne olduğu, ona ilişkin devrimci tavrın ne olması gerektiği konusunda son derece gerici eğilimleri oluşturan bir rol oynamaktadır.

Biz kendi tanımımızı geliştirmeden önce, Marksist-Leninist kaynakların kavrama ilişkin değerlendirmelerini, çeşitli karşıt kavrayışların eleştirisini de içerecek tarzda incelemek gereğini duyuyoruz. Bir çok revizyonist yazarın, bir «Marksist kültür teorisi» bulunmadığı, ve bu işi yapmanın kendilerine kaldığı iddiasını da gözönünde tutarak, biz, bir «kültür teorisi» inşa etmek iddiasında olmadığımızı, ayrıca Marks, Engels, Lenin ve Stalin'in eserlerinin sistemli bir incelenmesinin, böyle bir «teori» yaratmayı gereksiz kılacak açık bir kavrayışı yaratmaya yeteceğini söylemek istiyoruz.

Kültürün Kaynakları ve Doğuşu Bakımından Maddi Ürün, Maddi Üretim ve Maddi Kültür-Manevi Kültür Kavramları

İnsanın, «maddi hayatın üretimi» faaliyeti, yani doğa ile kendisi arasındaki ilişkileri kendi lehine geliştirmek üzere doğal bir malzemeyi da-

* İki Amerikalı sosyolog, Kroeber ve Kluckhohn'un 164 ayrı kültür tanımını taradıkları bilinir. Onların bizimki gibi ülkelerde süregelen «dehşetli» kültür tartışmalarından haberdar olamayacaklarını hesaplarsak bir o kadar da kayda geçmemiş tanım bulunduğunu söyleyebiliriz.

ha ileri bir duruma dönüştürmesi için gerekli deney birikimi ve bilgi düzeyine ulaşması durumu, kendisi ile birlikte yeni tasarıları, yeni bilgileri, değişik bir bilinci ve fikirleri de beraberinde getiren «ilk tarihi olgudur», Bu, genel anlamıyla kültürün de doğuşudur.

«İş, her şeyden önce, hem insanın, hem doğanın katıldığı, ve insanın kendisi ile doğa arasındaki maddi tepkimeleri dilediği şekilde başlattığı, düzenlediği ve denetlediği bir süreçtir. Doğanın ürünlerini kendi gereksinmelerine uygun bir biçimde ele geçirebilmek için kollarını, bacaklarını, kafasını, ellerini ve vücudunun doğal güçlerini harekete geçirerek, doğa güçlerinden birisi olarak onun karşısına geçer. Dış dünya üzerinde bu şekilde etki yaparak, onu değiştirmekle, aynı zamanda kendi mahiyetini de değiştirir. Uyuklamakta olan güçlerini geliştirir ve bunları dilediği gibi hareket etmeye zorlar.» (MARKS, «Kapital», C. 1, s. 203-204)

Kültürü, **genel insan etkinliğinin bir unsuru ve onu kapsayan bir alan** olarak ele almak, doğa ile, insanın doğayı dönüştürme faaliyeti arasında bir ayırım yaptığımızda, kültürün kategorik olarak insan toplumuna ilişkin bir kavram olduğunu da kabul etmek demektir. Bu önemli bir kıstasdır ve kültürün tanımlanmasında öncelik taşır. Zira, örneğin; maymunların da bir kültürü bulunduğu şeklindeki tezlere kaynaklık eden ve aynı temelden hareketle, insan kültürünün biyolojik bir fonksiyon olduğu sonucuna ulaşan burjuva teorilerle aramıza bir sınır çekebilmek, birinci olarak böylece mümkün olabilmektedir.

Diğer yandan kültürü, **toplumsal** bir olgu olarak kavramak, insanların yalnızca belli bir ırkının kültürlü, «geri ırkların» ise kültürsüz olduğu yolundaki faşist anlayışların da kesinlikle karşısında olmak demektir.

İnsan tarafından dönüşüme uğratılmamış doğal malzemenin, doğal güzelliklerin, hatta coğrafi unsurların ve iklimin de kültür unsuru olduğu yolundaki burjuva kavrayışlar ve tanımların reddedilmesinin temeli de buradadır.

Burjuva teorilerden farklı olarak, Marksist terminoloji ve bazı kıstasları kullanarak, kültürü tanımlamaya çalışan bazı «teorisyenlerin» saptırıcı etkisinin kırılması için de, bu kıstasa ihtiyacımız var. Çünkü kültürü, bir kez insan toplumunun bir unsuru, insanın maddi hayatın üretimi sürecinde geliştirdiği etkinliği olarak kavradık mı, bir Marksist olarak bunun, toplumun hangi tarihsel biçiminde, üretim ilişkilerinin hangi özgül biçiminde gerçekleştiği noktasına kadar uzatmak zorunda kalırız ki, bu da bizi, kültürün bir sınıf muhtevasına sahip olduğu ve kültürün bir üstyapı kurumu olarak kavranması gerektiği sonucuna götürür. Fakat bazı revizyonistler, ve onların her türlü etkisine karşı tam bir savunmasızlık ve teslimiyet içinde bulunan ülkemizdeki bazı yazarlar, sanatçılar vb, kültür kavramının kapsamına giren bazı unsurları ve bilgi dallarını mutlak ve saf kategoriler olarak görmek temelinde, onun sınıfsal bir silah, bir üstyapı ve mücadele alanı olarak kavranmasını engelleyecek «teorileri» yaygınlaştırmak zeminini geliştiriyorlar.

Özellikle maddi ürünün bizzat kendisinin kültürün kaynağı olarak görülmesi ve bilim ve teknolojinin kültürün unsurlarını teşkil etmesi gerçeğini, bazen gerici amaçlardan bazen de kavrayış eksikliğinden kaynaklanan yanlış sonuçların gerekçeleri haline getirmek, bu yolda yaygın olarak kullanılmaktadır.

Aynı zamanda Marksizm; kültürün yalnızca insan toplumunun kendi toplumsal varlığından değil, fakat bu toplumsal varlığın doğa ile mücadelesinden karşılıklı etkisinden doğduğunu belirterek, burjuva sosyolojisinin kültür teorilerine karşı güçlü bir silah verir bize. İnsan toplumunu, içgüdüsel ya da hayvani özelliklerinin bir devamı olarak gören ve ekonomik bir örgütlenme olduğunu reddeden sosyoloji, bu temelde, kültürü yalnızca toplumsal ilişkilerin, insanın insanla ilişkilerinin bir sonucu olduğu teorisini yaratır. Geleneklerin, ahlakın, dinin, hukukun ve devletin üretici faaliyetle olan bağlarını yok sayan sosyolojik görüş, kültürü «standartlaşma» ve «hayat tarzı» gibi kavramlara indirger. Elbette sonuçta, bir seçkin azınlığın yaratısı olarak nitelemek de, bu temelde «mantıki» olur.

Ayrıntılarını daha sonra incelemek üzere, temel önerme olarak diyebiliriz ki, **kültür, maddi hayatın üretimi ve yeniden üretimi sürecinde insanın doğayı ve bu arada kendisini değiştirmesi faaliyetinin bir unsuru olarak doğar.**

Kültürün tanımlanmasında, onu bir teorik mücadele alanı olarak kavramanın ve bir sınıf etkinliği olarak nitelemenin önüne dikilen engellerden başlıcasının, kültürün kaynağının maddi ürün olduğu ve maddi ürünün bizzat kendisinin kültür sayılacağı şeklindeki kavrayış olduğuna değindik.

Bu kavrayışı ülkemizde özellikle yaygınlaştıran «kaynak», revizyonist, **Rosenthal-Yudin** ikilisi tarafından kaleme alınan **«Materyalist Felsefe Sözlüğü»**dür.

«Sözlük», kültürü, tanımlarken, **«Marksist felsefe»** diyor, **«maddi ürünleri, manevi kültürün temeli ve kaynağı olarak görür.»** (s. 281) Elbette onun «Marksist felsefe» dediği şey, kaba determinist, idealist-materyalist burjuva felsefesidir. Uzun boylu açıklamaya ve örneklemeye gerek duyulmadan görülebilir ki; Marksist felsefe, manevi kültürün (toplumsal bilinç şekillerinin, kaynağının maddi ürünün kendisinde değil, maddi hayatın üretimi ve yeniden üretimi sürecinde görür. Yani emek, ve doğanın karşı karşıya geldiği, bilinçli insan faaliyetinin gelişme süreci olarak doğanın değiştirilmesi sürecinde görür. Fakat isterse demagojik bir tarzda, «ürün» denilerek bu süreci yaşamış olan doğal malzemeden yani, dönüştürülmüş maddeden sözedildiği iddia edilsin, burada gerçek, şu ya da bu biçimdeki **maddenin kendisinin** manevi kültürü yarattığının söylenmiş olduğudur. Marksizmin klasiklerini kabaca karıştıran her han-

gi biri bile bu ahmakça önermenin Marksizme ait olamayacağını, yüzlerce defa görebilir; biz, tek bir örnekle yetiniyoruz:

«Fikirlerin, tasarımların ve bilincin üretimi, ilkin doğrudan ve dolaylı bir şekilde, insanların maddi faaliyetine ve maddi alışverişlerine bağlıdır, ve gerçek hayatın dilidir. İnsanların tasarımları düşünceleri ve zihinsel ilişkisi, burada onların maddi davranışlarının dolaysız anlatışı olarak kendini gösterir. Bütün bir halkın siyasal dilinde, yasalarının, ahlakının, dininin, metafiziğinin vb. dilinde ifade edildiği gibi, aynı şey zihinsel üretim için de geçerlidir. Kendi tasarılarının, kendi fikirlerinin vb. üreticileri insanlardır, ama gerçek, faal, kendi üretici güçlerinin ve bunlara tekabül eden ilişkilerin alabilecekleri en geniş biçimleri de dahil olmak üzere, belirli bir gelişmesiyle koşullandırılan insanlardır. Bilinç, hiçbir zaman bilinçli varlıktan (...) başka bir şey olamaz ve insanların varlığı, onların gerçek yaşam süreçleridir.» (MARKS-ENGELS, «Alman İdeolojisi», Seçme Yapıtlar, s. 25-26, Sol Y.)

Revizyonist felsefe sözlüğü, Marksizmin bu temel ilkesini çarpıtarak aynı zamanda maddi kültür ve manevi kültür kavramlarını, mekanik idealist bir tarzda ayırmak için de zemin hazırlıyor. Ve özellikle bu ayırım, «Kültür üzerine» pek çok şey yazmış olan bu yarı-feodal ülkemizin «araştırmacı», «denemeci» yazarları için olağanüstü kafa karıştırıcı bir rol oynamıştır.

«...Maddi kültür (yani makinalar, üretim alanında elde edilen tecrübeler ve diğer zenginlikler)... Manevi kültür (yani bilim, sanat, edebiyat, felsefe, etik, eğitim vs.)...» («...Sözlük», s. 281)

Kültür ise şöyle tanımlanıyor:

«...tarih boyunca toplumda yaratılan bütün maddi ve manevi değerler, bu değerlerden yararlanılması ve bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması.» (age., s. 281)

Önce kültürün «toplumda yaratılan bütün maddi ve manevi değerler» olarak tanımlanması üzerinde duralım. Daha önce maddi ürünün kendisinden kaynaklanan bir manevi yapı olarak kültür, bir anlamda, tanımlanırken, şimdi de maddenin kendisi olarak «açıklanıyor».

Prehistorya ve arkeoloji, insanlığın bizce Vahşet Dönemi olarak adlandırılan belirli aşamalarını, o aşamalarda kullanılan bazı aletlerin adlarıyla anar: «Taş balta kültürü», «Yontma taş kültürü» gibi. Bu adlandırış, maddi ürünün kendisinin kültür olduğu yolundaki iddiayı tartışmasız kabul eden bir kısım aydının iyice mizahi bir hal alan akıl yürütmelerine de zemin hazırlamıştır. Ama elbette kabahat, prehistoryanın değildir. Yanılgının asıl sebebi, araştırma yöntemi olarak sözlük-ansiklopedi karıştırmayı ve «akıl yürütmeyi» benimsemiş olan yarı-sömürge aydın alışkanlıklarıdır.

«Kültür Üzerine» yazan **T. Abacı**, bu karışıklığı iyi yansıtıyor:

«...Kültürün maddi ve manevi yönlerini bıçakla ayırır gibi birbirinden ayıran ve sınıfsal olanın sadece manevi kültür olduğunu söyleyenler var.

Oysa böyle bir ayırım, sözgelimi, Marks'ın **Kapital**'inin hangi kültüre girdiği sorusuna doyurucu bir cevap veremez. En azından 'üretim alanında elde edilen tecrübeler' kadar maddi bir yan taşıyan, bilimselliği birincil bir planda gelen **Kapital**'i salt manevi kültüre mi sokacağız? Bundan vazgeçip maddi kültüre sokarsak, bu kez **Kapital** gibi bir eserin sınıfsal olmadığını mı söyleyeceğiz?» (T. Abacı, **«Kültür Üzerine»**, Birikim, S. 39, s. 48)

Bir başka yazar, **M. Ayhan**, aynı derginin 13. sayısında, **«Kültür Sorunu ve Kültür Teorisi»** başlıklı yazısında şu görüşlere yer veriyor:

«Kültürü yalnız üstyapıya, ya da yalnızca altyapıya özgü bir öğe olarak görmek doğru sonuç vermez. Örneğin kültürü bir üstyapı öğesi olarak kabul eden bir kişi, elle çalışan bir kahve değirmeninin, kültürel bir değeri olduğunu kabul ediyorsa, bunun bir değirmen olarak bir üretim aracı olduğunu ve dolayısıyla alt yapısal olduğunu görmemezlikten gelmesi gerekiyor. Veya tam tersi. Başka bir kişi, el değirmenini bir üretim aracı olarak görüyorsa, kültürel bir değer taşımadığını söylemek zorunda kalacaktır. Gerçekte bütün bunlara hiç gerek yok. Kültür bir üst yapı öğesi değildir; daha doğrusu, kültür, klasik altyapı-üstyapı ayrımına sığmaz.» (Birikim, S. 13, s. 14)

Kültürün üstyapı kurumu olup olmadığını birazdan inceleyeceğiz. Daha önce, Kapital ve el değirmeni örneklerinde ifadesini bulan ve kaynağını revizyonist Felsefe Sözlüğü'nün teşkil ettiğini söylediğimiz, maddi ürünün kendisinin kültür olarak ele alınması sorunu üzerinde duralım.

Marksizme yakınlığı ile tanınan ve bundan daha önemlisi, büyük bir araştırmacı ve prehistoryacı olarak ün yapan **Gordon Childe**; insanların gelenekleri ve alışkanlıklarının onların üretim güçlerinin ve içinde bulundukları belli üretim ilişkilerinin düzeyi ile belirlendiği fikrini, insanlığın bir dönemini diğerinden, bir toplumun gelişmişlik düzeyini ve özelliklerini diğerinden ayırt ederken kullandığı ve yapılmasının dönemi simgelediğini kabul ettiği aletin adıyla birleştirdiği kültür kavramına uygular; «Taş balta kültürü» gibi. Burada özellikle bir aracın yapılış tekniği ve o aleti bir ihtiyaç olarak ileri süren toplumsal gelişme düzeyi ile gelenekler ve «yaşama tarzı» arasındaki bağa işaret eder. Böylece, «taş balta»nın kendisi değil fakat onu üretebilecek yetkinliğe ulaşmış insan toplumunun diğer tüm özellikleri sözkonusu edilir. Kültür olan ve taş baltada dile gelen bu «toplum durumu»dur.

Marksizmin büyük ustası Engels de, araç-gereç ile toplumsal durum arasındaki bağı böyle ele alır. Örneğin Barbarlığın başlangıcı olarak **çömlekçiliği** gösterdiği zaman, insanların durup dururken, örme ya da tahta çanaklardan çömleğe, «çömlek kültürüne» geçtiklerini söylemiş olmaz. Yani maddi ürünün **kendisini**, dönemin simgesi olarak görmez. Vahşetten Barbarlığın aşağı aşamasına geçiş, gerçi çömlek denilen maddi üründe karakterize olmaktadır ama, burada da kültür olan çömleğin kendisi-**çömlek**-değil, çömleği üretmek üzere yetkinleşmiş deney birikimi, ustalaşma ve birikmiş emektir -**çömlekçiliktir.** Hatta diğer bütün etkenler-

den soyutlayarak ele aldığımızda çömleğin kendi içinde evrilmesi, yani «örme ya da tahtadan yapılma kapları ateşe dayanıklı hale getirmek için kille kaplamaktan» (Engels) doğan başlangıç biçiminden, bir çark sistemi ile üretilenine, ya da üstün estetik değerler taşıyan keramikler haline gelişine kadar geçirdiği süreç de, tek başına bir «çömlek kültürü» sayılsa, yine sözkonusu olan, tek tek her evrenin örnekleri -çömlekler- değil; teknik gelişme estetik, pratik becerisi ile onda somutlaşan insan emeğinin evrimi olacaktır.

Engels, Morgan'a dayanarak Barbarlığın aşağı aşamasının «çömlekçiliğin sahneye çıkışı ile» başladığını söylerken, tam da bu durumu, yani **insanın** burada -çömlekçilikte- karakterize olan toplumsal **durumunu** kasteder. **Çömlek** ile **çömlekçilik** arasındaki fark, ayrıca açıklanmayı gereksiz kılacak kadar, Türkçe bilen herkes için belirgindir.

Ok ve yayın icadının Vahşetin yukarı aşamasına geçişi simgelemesi, daha öğreticidir :

«Yay, kiriş, ve ok, daha şimdiden, bulunması uzun, tekrarlanmış deneyleri ve çok keskinleşmiş zihin yeteneklerini, öyleyse bir çok başka icadların da bilinmesini gerektiren çok karmaşık bir alet meydana getiriyorlar.» (ENGELS, **«Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni»**, s. 37)

Yalnız böyle bir silahın değil, en basit bir aletin bile, kendisi ile birlikte başka şeylerin de üretilmesini olanaklı kılan ortak bir temele, bir insan etkinliği toplamına, bir «kültür»e dayanması gerektiği söylenebilir:

«Hatta bir kırık daldan, ya da taş parçasından yapılmış en basit bir alet bile, uzun bir tecrübenin, sınama ve yanılmaların zihinde tutulan, hatırlanan, ve birbiriyle karşılaştırılan izlenimlerin meyvesidir. Onu yapacak beceri, gözlemle, hatırlama ve tecrübe ile kazanılmıştır. Bir abartma olarak görülebilirse de, her aletin bilimin bir somutlaşması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.* Çünkü her aletin yapılması, tıpkı bilimsel formül, tanım ve yasalarla sistemleştirilip özetlenen bilgiler gibi hazırlanan, karşılaştırılan ve derlenen tecrübelerin bir uygulamasıdır.

«...(İnsanın -P.B) kullandığı bu araç gereçler, toplumsal geleneğin somut belirtileridir. Alet, bir toplumsal ürün, insan bir toplumsal hayvandır.» (Gordon Childe: **«Tarihte Neler Oldu»** s. 21)

---

* G. Childe, **üründe somutlaşan** şeyin **insan emeği** olduğunu göremiyor; oysa, verdiği örnek, bu bilimsel Marksist tez temelinde ele alınırsa, söylemek istediği şey, tam ve doğru olarak ifade edilmiş olacaktı. Kullanım değeri olarak üründe somutlaşan şey, bilim, tasarılar, imgeler vs. gibi zihni malzeme değil, bunların da katılarak yetkinliğini arttırdığı fiziki güç olarak insan emeği, somut emektir.

«Kullanım değerleri... yani metaların madde olarak varlıkları, iki unsurun birleşmesinden meydana gelir: madde ve emek. Bunlar üzerinde harcanan yararlı emeği kaldırırsak, geriye insanın yardımı olmaksızın doğa tarafından konmuş olan tortu kalır. İnsan, ancak doğanın yaptığı gibi iş görür; yani maddenin biçimini değiştirir. Ne var ki bu biçim değiştirme işinde doğal güçler, kendisine durmadan yardım eder. Öyleyse görüyoruz ki, emek, maddi servetin, kullanım değeri-

Görülüyor ki, maddi ürünün ya da üretim araçlarının **kendilerini** kültür olarak ele alan tanımlar, -o pek materyalist görünüşlerine rağmen-, gerçekte insan düşüncelerinin, kısaca toplumsal bilinç şekillerinin maddenin **kendisinden** çıktığını ileri süren idealist-materyalist felsefi görüşlerden kaynaklanmaktadır.

Marks'ın dahiyane tezinde belirtildiği üzere, doğal malzeme ve emek, biri olmadan diğerinin değer yaratması olanaksız iki unsurdur. Doğanın dönüştürülmesi yolunda kullanılan ve değiştirilen doğal malzemede (üründe) somutlanarak değer yaratan emek, aynı zamanda, bu süreç içinde kendisini de dönüştüren ve kendisini de yeniden üreten insan etkinliğidir. Kültür, bu süreçten, emek ve doğanın karşılıklı etkisinden doğar ve anlamını bu süreçte bulur; **sonuç olan maddi üründen** doğmaz.

Sorunun bir de şu yönü var: belirli bir toplumda ve dönemde **üretilen her şey** «değer» olmayabilir; onun toplumsal bakımdan bir yararı bulunmayabilir. Hatta bu, o güne kadar görülmemiş bir icat da olsa! Bu türden icatların, ortaya çıktığı toplumun ya da dönemin kültürünü simgelemesi, ya da o kültürün bir parçası sayılması, sırf «yaratılan her şey» kategorisinden olduğu için mümkün müdür? Örneğin İsa'nın doğumundan az önceki yıllarda doğup öldüğü bilinen İskenderiyeli matematikçi ve fizikçi **Heron**, bugünkü buhar makinesinin ilkelerini uygulayarak, içindeki su kaynatıldığı zaman zıt yönlü iki ucundan buhar fışkırtarak dönen bir madeni küre yapmıştı. Kendisinden ancak bin sekizyüz yıl sonra mekikleri harekete geçiren, tekerlekleri döndüren bir güç olarak yararlanabilecek olan bu «buluş»; köle emeğinin herşeyi halletmeye yettiği çağında, hiç bir şekilde değer ifade etmiyordu; Ne kullanılabilir, ne de herhangi bir başka ürünle değiştirilebilirdi. İçinde su kaynatılan başka kapların defalarca gözlenmesini, onun hareketlerinin incelenmiş olmasını ve buharın itici gücünün farkına varılmış olmasını zorunlu kılıyordu ama, onun bir değer olarak ortaya çıkışını zorunlu kılan ve ondan yararlanmaya hazır olan bir toplumsal gelişme düzeyinin ürünü değildi. Bundan dolayı; yalnızca **Heron**'un el yazmaları arasında tarifi geçen bir olay olarak kaldı.

Şu halde maddi kültür, manevi kültür kavramlarının ifade ettiği nedir? Özellikle maddi kültür, maddi ürünün kendisi, üretim araçları vb. değilse nedir? Aynı bakış açısıyla, manevi kültürün bazı ürünleri, resimler

---

nin tek kaynağı değildir. William Petty'nin dediği gibi, maddi servetin babası emek, anası topraktır.» (MARKS - **«Kapital»** C. 1, s. 95)

«Emek ürünlerinin, değer oldukları sürece, bunların üretimi için harcanan insan emeğinin maddi ifadeleri olduğunu ortaya koyan son bilimsel buluş, gerçekte insan soyunun gelişme tarihinde bir çağı belirlemiştir. Ama, emeğin toplumsal niteliğini bize, ürünlerin bizatihi kendilerini nesnel niteliği gibi gösteren sisi dağıtamamıştır.» (MARKS - age., s. 96)

heykeller, anıtlar vb. gibi maddi değerler neden maddi kültürün kapsamına girmesin?

Marksist literatürde, maddi üretim ve manevi üretim kavramlarıyla ifade edilen şeyler, insan faaliyetinin iki farklı yönüdür. Bunlarla, birbirinden tamamen kopuk, birbiriyle ilişkisiz iki kategori değil, maddi üretimle içeriği ve kapsamı belirlenmiş, ve maddi üretimi etkileyen bir manevi üretim ve maddi üretim kastedilir. Kısaca maddi üretim, maddi hayatın üretimidir. Barınakların, besin maddelerinin, silahların vb. Manevi üretim ise, en geniş anlamıyla ideoloji üretimidir; entellektüel üretim olarak da ifade edilen, sanatsal, felsefi ... üretimi de kapsar. Maddi kültür-Manevi kültür kavramları, Marksizm-Leninizmin klasiklerinde kullanılan kavramlar değillerdir. Dolayısıyla tanımı yapılmış, açıklanmış ve özellikle bir kültür teorisinin kavramları olarak kullanılmış da değillerdir. Bununla birlikte, bu kavramların kullanılabileceğine ilişkin olumlu bir kanıya sahip olmamız, birinci olarak; teorik mücadelenin kültür alanında yürütülmesi ile ilgili geniş kapsamının kavranmasında kolaylıklar sağlayacağını düşünmemizdir. İkinci olarak da, kültür kavramının geniş kapsamını tam olarak belirleyebilmekte imkanlar yarattığı içindir.

Maddi-Manevi kültür ayırımı, hemen her «kültür teorisi» tarafından yukarıda işaret ettiğimiz bulanıklıkları, saptırma imkanları içinde taşıyarak kullanılmış, bu bakımdan, kullanılıp kullanılmaması konusunda bir tereddüt de yaratmıştır.

Ancak yalnız onlar değil, sözünü ettiğimiz gerekliliklerden dolayı, bizim için itibarı tartışılmaz bir Marksist-Leninist olan Jdanov tarafından da bu ayırım yapılmıştır:

> «Yoldaşlar; proletarya, maddi ve manevi kültürün diğer alanlarında olduğu gibi, edebiyat alanında da...» (JDANOV, «Edebiyat, Müzik, Felsefe Üzerine», s. 20)

Kültürü, maddi ve manevi kültür olarak ayırmak, insanın bilinçli etkinliğini gerçeklik kazandığı üretim alanları bakımından sınıflandırmak demektir. Böylece **doğrudan doğruya, maddi üretime ilişkin** bilgi, bilimsel faaliyet ve basit emeği vasıflı emek haline getiren diğer manevi unsurlar, maddi kültür kavramının kapsamına; genel olarak ideoloji üretimi denilen alandaki zihinsel faaliyet ve bunun sonuçları da, manevi kültür kavramının kapsamına dahil edilmiş olurlar.*

---

* Bu konuyu işleyen bir makalesinde **Muzaffer Erdost**, kültürün bu tarz kavranışına ipuçları bakımından yaklaşan bir çalışma sergilemiştir. (Bkz. **«Ulusal Kültür Üzerine»**, Ülke - S. 3, s. 204-205) Yine aynı yazıda M. Erdost, «maddi ürünün kendisinin kültür olamayacağını» da belirtiyor. Ancak, bunun teorik temellerini koymak yerine, bir terimleştirme sorunu olarak alıyor. Kültür kavramının herkes tarafından manevi bir alan sayıldığını varsaymaya dayanarak: «insanlar tarafından türetilmiş olan maddi nesnelerin **kendilerini kültür saymak**, bilincimi-

Kültürü, böylece, maddi veya manevi üretimde gerçeklik kazanan insan etkinliğinin manevi cephesi ile ilgili bir alan olarak kavradığımızda, Marksizmin ustalarının onu bir üstyapı olarak ele alan değerlendirmelerine de yaklaşmış oluruz.

Marks, iş sürecini, insanın yalnızca doğayı değil, kendisini de değiştirdiği bir süreç olarak ele alırken, daha önce aktardığımız paragrafta bunu «iş sürecinin belli toplumsal koşullar altında aldığı özel biçimlerden bağımsız olarak» (age-s. 203) **genelleştirilmiş** bir tarzda, inceliyordu. Böylece, «insanın kendi mahiyetini değiştirmesi» de, belli toplumsal koşullardan bağımsız olarak soyut planda ele alınmıştır. Oysa, insanın üretim sürecinde «kendi mahiyetini değiştirmesi» genel fikri, asıl olarak, **bunun** hangi toplumsal koşullarda, hangi özgül gelişme aşamasında **gerçekleştiği** noktasında somutluk ve özellikle bizim konumuz **bakımından** bir anahtar rolü kazanıyor; «... belki köle sahibinin zalim kamçısı altında, ya da kapitalistin şüpheli bakışları altında, belki Cincinnates mütevazi tarlasını sürerken, belki de vahşi insan taşla yabani hayvanları avlarken..» (Marks-age. s. 210)

«Maddi üretimin özgül tarihsel biçiminden, birinci olarak toplumun özgül yapısı, ikinci olarak insanların doğa ile olan özgül ilişkisi ortaya çıkar. İnsanların devlet şekilleri ve manevi görünüşü, her ikisi tarafından belirlenir. Dolayısıyla onların manevi üretiminin türü de.» (MARKS, Theories of Surples-Value P. 1, s. 285, Progressive Publishers, Moscow. 1975)

Genel olarak, insan emeği ile doğal malzeme arasındaki ilişki, yalın, tek yanlı, sonuçları bakımından otomatik vb. olmayan, aksine karmaşık, çok yanlı ve diyalektik bir süreçtir. Ve bu, her zaman, üretim ilişkilerinin biçimi tarafından özel bir içerikle doldurulan bir üstyapıyı da doğurur.

Marksizm, üstyapı ile üretim arasında, doğrudan, dolaysız bir ilişi bulunmayıp, üretimin üstyapıya ancak ekonomi -üretim ilişkileri- aracılığı ile yansıdığını öğretiyor. Gerek üretici güçlerin gelişmesi, üretim teknik ve araçlarının üstyapıya yansıması, gerekse üstyapının üretime etkisi, üretim ilişkileri aracılığıyla sağlanır ve bu, üretim ilişkilerinin türü tarafından özelleştirilip biçimlendirilmiş bir mahiyet taşır.

Bu ilke, kültürün bilim ve teknik bilgi, beceri gibi öğeleri de taşıması dolayısıyla üstyapı kurumu sayılamayacağı yolundaki itirazları ele alışımızda bize temel teşkil edecektir.

Kültürü, yalnızca kaynakları ve oluşumu bakımından ele alarak bir üstyapı kurumu olup olmadığına karar vermek, eksik bir değerlendirme olacaktır; bu aynı zamanda onun pratik işlevi ve sınıf mücadelesindeki

zin, düşüncelerimizin madde olduğunu, madde ile özdeşleştiğini öne sürmek demektir.» diyor. Yine de yazı, Türkçede kültür üzerine kavram karışıklığından kurtulmuş ilk yazı olarak anılabilir.

yeri bakımından da hatalı kavrayışlara yol açar. Bir mücadele alanı olarak kavradığımızda kültür, asıl «temelin (mevcut sosyo-ekonomik yapının) sağlamlaştırılıp billurlaştırılmasında bir alet rolü oynayışı» (Stalin) ile karşımıza çıkar. İşte asıl bu işlevi dolayısıyladır ki, kültür, bir üstyapı kurumudur. Bilimin ve tekniğin bizzat kendileri değil, fakat **ekonomi aracılığıyla yüklendikleri işlev bakımından bir sınıf etkinliğinin aracı haline gelmesi** karşısında onların «saf» ve «mutlak» kategoriler olarak kavranarak «temele, altyapıya» ait unsurlar olarak görülmesi de pratikte hiçbir anlam taşımayan fevkalade «felesefi» oyalanmalardır.*

Marks, «Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı»nın Önsözündeki o çok ünlü pasajda, kavramları titizlikle seçilmiş, her bir cümlesi bir cilt değerindeki şu açıklamayı yapar:

> «...ulaşmış olduğum ve birkez ulaştıktan sonra incelemelerime kılavuzluk etmiş olan genel sonuç kısaca şöyle formüle edilebilir: Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasi üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasi ve entellektüel hayat sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değil, tam tersine onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır. Gelişmesinin belli bir aşamasında toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da bunların hukuki ifadesinden başka birşey olmayan mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engeli haline gelir. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar.» (MARKS, **«Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı»**, s. 25, Sol Y.)

Şimdi, temel ve üretici güçlerle üstyapı arasındaki ilişkilerin çeşitli biçimlenişleri ile kültürün toplumsal konumunun bu ilişkiler içinde aldığı yer bakımından bir değerlendirmesini yaparak, kültürün bir üstyapı olup olmadığı meselesini çözüme bağlayalım.

Stalin, **«Lengüistikte Marksizme Dair»** başlıklı makalesinde, temel ve üstyapı arasındaki ilişkileri ve üretici güçlerle üstyapı arasındaki etkilenmeyi dört ana noktada özetler; esaslarını, konuya yaklaşımdaki ilkeleri tespit eder. Ve dilin durumunu bu ilkeler açısından ele alır. Aynı çö-

---

* Gerçekte bilimi altyapısal -temele- ilişkin olarak görenler, temel ile üretici güçleri aynı şey sanmaktadırlar. Marksizmin en temel bilgilerinden bile yoksun olarak bir araştırma ve teorileştirme çabasına işaret eden bu tutum ciddi bulunamaz. (Bkz. M. Ayhan'ın yazısı ve M. Ergün'ün **Doğrultu** dergisinin 1. sayısındaki yazısı). Her ikisi de üretim ilişkilerini, üretici güçlerden ayıramamakta, bilimi temele ilişkin olarak ele almaktadırlar. Bilim, bir üretici güçtür. Aynı zamanda bir toplumsal bilinç şeklidir. Bilimin, bu iki beliriş biçimini birbirinden ayırt etmemizi sağlayan şey, onun üretim ilişkileri tarafından yönlendirilmesi ve yüklemlenmesidir, pratik işlevi ile teorik muhtevasıdır.

zümlemeyi kültüre uygulamak, kimilerine «şematik» görünse de, konunun ilke planında ele alınması için oldukça geçerli bir yol olacaktır.

(I) — «Her temelin, kendisine uygun düşen bir üstyapısı bulunur... Temel değiştiği veya tasfiyeye uğradığı zaman, onun üstyapısı da ardı sıra değişir veya tasfiyeye uğrar ve yeni bir temel doğunca, arkasından ona uygun düşen üstyapı da doğar.» (Stalin, «Marksizm ve Dil», s. 18, Sosyal Y. 1976)

Her kültürü, ya belli bir üretim biçiminin ya da belli bir sınıfın adıyla niteleriz: burjuva kültür, kapitalizmin kültürü, proletarya kültürü, sosyalist kültür vb. Yalnız bu adlandırış bile, kültürün hem üretim ilişkileri tarafından belirlenmiş bir içeriğe hem de üretici güçlerin mülkiyetini elinde bulunduran sınıfla belirlenmiş bir karaktere sahip olduğunu, egemen sınıfın damgasını taşıdığını gösterir. Bu, herhangi bir temelle onun üstyapısı arasındaki ilişkileri açıklayan bir adlandırma tarzıdır ve üstyapının diğer unsurları için de tamamen geçerlidir: burjuva devlet, proleter ahlak, köleci hukuk vb. Bu, bizim, «her temelin kendisine uygun düşen bir üstyapısı bulunur» önermesinin, kültürün toplumsal konumunu tesbit etmekte kullanılabileceği yolunda bir izlenim sahibi olmamızı sağlar.

Fakat eğer Stalin'in tesbitinin ikinci kısmını kültür açısından ele alırsak, bu bir izlenim olmaktan çıkar ve bilinç haline dönüşür; çünkü temel değiştiği veya tasfiyeye uğradığı zaman, kültür de ardı sıra değişir. Yeni temelde, ona uygun yeni bir kültür doğar:

«...bizdeki siyasi ve sosyal değişiklik, kültür değişikliğinden önce oldu. Şimdi her şeye rağmen, bir kültür inkılabı ile karşı karşıyayız.» (LENİN, «Kooperatifler Üzerine», Sanat ve Edebiyat, s. 173, Payel Y. 1963)

«1. İşçi ve Köylülerin Sovyet Cumhuriyetinde, her türlü öğretim, genel olarak politik eğitim alanında olsun, özel olarak sanat öğreniminde olsun, daima proletarya diktatörlüğünün hedeflerini zafere ulaştırmak, insanın insan tarafından sömürülmesine son vermek için yapacağı sınıf mücadelesi ruhuyla yapılmış olmalıdır.

«2. Bu nedenle, öncüsü Komünist Partisi tarafından olduğu kadar, genellikle çeşitli proletarya örgütlerinin bütünü tarafından temsil edilen proletarya; halk eğitiminin bütün alanların da en etkin ve en önemli yeri almalıdır...» (LENİN - «Proletarya Kültürü Üzerine Karar Taslağı» - Proletarya Kültürü, s. 83, Yar Y. 1976)

Yalnız eğitim alanında değil, kültürün diğer bütün alanlarında, sosyalizm kendi ifade biçimlerini yaratmak zorundadır, yaratacaktır da.

(II). «Üstyapı temel tarafından meydana getirilir. Ama bu hiçbir zaman, onun temeli aksettirmekle kaldığı, pasif, tarafsız olduğu, temelin sınıfların kaderine karşı kayıtsız olduğu manasına gelmez. Aksine üstyapı, bir kere doğduktan sonra, muazzam bir aktif kuvvet halini alır. Temelin billurlaşıp sağlamlaşmasına aktif surette yardım eder, eski temelin, eski sınıfların yıkılması işinin tamama erdirilmesinde bunların tasfiye edilmesinde yeni rejime yardımcı olacak bütün tedbirleri alır.» (Stalin - age - s. 20)

Bu işlevlerin yalnızca devlet ve hukuk gibi etkisini kendine özgü yol-

larla duyuran kurumlara ait olduğu söylenebilir mi? Din, sanat, bilim de yine kendine özgü yollarla bu faaliyete belki devlet ve hukukunkinden daha yaygın bir alanda, daha kalıcı sonuçlar doğurarak katılırlar. Hatta o kadar ki; bir sosyalist devrimden sonra bile, «halkın kafasında» «kapitalizmin etkileri» olarak yaşamaya devam ederler ve «aralıksız bir sosyalist saldırıyı» gerekli kılarlar.

Öte yandan, bugünkü feodal-burjuva kültürün rolünü düşünelim. Gerici önyargıların pekiştirilmesi, uyuşukluk ve pasifizm, en bayağısından hümanizma ve ırkçılığın kol kola gidişi, anti-komünizmin tek konusunu teşkil ettiği «sanat» ürünleri, revizyonizm ya da reformizmle işlenmiş aptalca bir barışçılık vb. türünden karşı-devrimci saldırı, tamamen «temelin güçlendirilmesi» için değilse bile (çünkü bu artık hiç mümkün değildir) ayakta tutulması ve bir gün fazla yaşatılması işine «aktif surette» yardımcı olmuyor mu?

(III). «...**Üstyapı, bir ekonomik temelin yaşayıp faaliyette bulunduğu bir devrin mahsulüdür. Bunun için uzun ömürlü değildir; belirli bir temelin tasfiyesi ve ortadan kalkmasıyla birlikte o da tasfiye olur.**» (Stalin - age, s. 22-23)

Kültür gibi, bazı özellikleri bakımından «farklı» bir gelişim gösteren, yani yalnızca belli bir devrin ürünü olmakla kalmayıp, -esas olarak bir belli üretim biçimine tekabül eden karakteri belli olmakla birlikte- geçmiş devirlerin izlerini, unsurlarını taşımaya devam eden bir kurumun «sürekliliği» üzerinde de durmak gerekir.

Çünkü, kültürün bir üstyapı kurumu olmadığı yolundaki görüşlerde onun bir «süreklilik» gösterdiği, kuşaktan kuşağa aktarılarak gelen bir tarihi bütün oluşturduğu ileri sürülmektedir. Örneğin bir yazar, «ilk çağların tahta tekerlekli arabası ile günümüzün en modern arabası arasındaki bağı kim yadsıyabilir?» diye soruyor. (M. Ergün. «Kültürel Mücadelenin Gerekliliği» Doğrultu S. 1) Bu örnek, özellikle mekanik bir süreklilik anlayışına işaret etmektedir.

Kültürün üstyapısal mahiyetini inkar etmeye yönelik bu tür «süreklilik» kavrayışları, yani onun üretimin özgül biçiminden etkilenmeksizin ayakta kalan sürüp gelen birtakım özellikler taşıdığı iddiası, ve bunu kanıtlama çabası, her seferinde gereksiz zihin oyunları düzeyinde kalıyor.

«...iş süreci, kullanım değerleri üretimi ve doğal maddelerin insan gereksinimini karşılar hale getirilmesi amacıyla girişilen bir eylemdir. İnsanla doğa arasında madde değişimini sağlamanın zorunlu koşuludur; insan varlığının doğa tarafından zorlanan ebedi koşuludur. Ve bunun için de, bu varlığın her toplumsal evresinden bağımsız, ya da daha doğrusu her evrede ortaktır.» (**MARKS, «Kapital»**, -C 1, s. 210)

İşte sürekli olan, birinci olarak budur. Ancak **bunun** kültürdeki sürekliliği açıklamanın temeli olabileceği açıktır. İnsanın maddi hayatı üretimi

ve yeniden üretimi, her toplumsal evrede yeniden kurulup sıfırdan başlamaz. Daha önceki deney birikimi, araçlar, bunların kullanım bilgisi, yerli yerinde kalır; bunlardan aşılmış olanlar geçmişe karışır, yararlı olmaya devam edenler yaşar. Özellikle üretim bilgisi, teknik malzeme «süreklilik» gösterir. Fakat yalnız kendileri değil, kendilerine ilişkin ifade tarzlarını, gelişmelerini ve değişmelerini yansıtan entellektüel ürünleri de bir sonraki evreye taşırlar. **Ancak kültürün sürekliliği denildiğinde anlaşılması gereken bu değildir.** Çünkü bu anlayış, kültürün aritmetik olarak biriktiği, yani belli bir dönemde oluşturulan kültürel unsurlara daha sonrakilerin eklenmesiyle oluştuğu şeklinde yanlış bir anlayışa yol açar.

Kralcı Balzac, kapitalizmin gelişmesinin etkilerini çıplak ve yalın biçimde sanatlaştırır; kralcılık ölür, Balzac'ın eseri kralcılığı öldüren gelişme evresinde yaşamaya devam eder. Sosyalizm, Balzac'ı anlamlı kılan gelişmeyi aşar, kapitalizmi yıkar. Fakat insan gelişmesinin bilgisiyle her sınıftan daha fazla ilgilenen proletarya, Balzac'ın estetik anlayışından, yönteminden zevk almasa ve yeterli bulmasa bile, ona yine gerekli değeri verir, ondan yararlanır ve kendisinden sonrakiler de yararlansın diye onu korur; eleştirir, inceler, aşar. Birinci olarak onu kendi dünya görüşü açısından ele alır, eleştirir -«süzer»; ikincisi, onu kendi sınıfının nihai hedefleriyle uyumlu bir yararlanma düzleminde gelecek kuşaklara aktarır ve bir eğitim aracı kılar.

Marksizm de bir sürekliliktir.

«...Marks'ın dehası, tamamen, insanlığın en önde gelen beyinlerinin getirdiği sorulara yanıtlar sağlamış olmasındadır. Onun öğretisi, felsefenin, ekonomi politiğin ve sosyalizmin en büyük temsilcilerinin öğretilerinin dolaysız ve doğrudan bir devamı olarak doğmuştur.

«Marksist öğreti güçlüdür, çünkü, doğrudur. Kapsamlı ve uyumludur ve insana kör inancın, gericiliğin ve burjuva baskısını savunmanın hiçbir biçimiyle bağdaşmayan eksiksiz bir dünya görüşü sağlar. Alman felsefesi, İngiliz ekonomi politiği ve Fransız sosyalizminin temsil ettiği insanlığın 19. yüzyılda yarattığı en iyi ürünlerin meşru bir mirasçısıdır.» (LENİN, **«Marksizmin Üç Kaynağı ve Üç Öğesi»** Marks, Engels, Marksizm, s. 86, Sol Y.)

İşçi sınıfının dünya görüşünün -bir anlamda kültürünün- en tam ifadesi olan Marksizm, elbette, bütün diğer kültürler gibi kendisinden önce yaratılmış kültürler üzerinde inşa edilmiş ve onların bir «sürekliliği» olmuştur. Fakat burada süreklilik kavramını tam olarak nasıl anlamamız gerektiğinin çok parlak bir ifadesini buluyoruz. Biliyoruz ki, Marksizm, sözü geçen üç kaynağın (Klasik Alman felsefesi, İngiliz ekonomi politiği ve Fransız sosyalizminin) **basit bir toplamı** değildir. «İnsanlığın en önde gelen beyinlerinin getirdiği sorulara yanıt» sağlamakla hiç de bu soruların cevaplarından meydana gelen bir soru-cevap cetveli değildir. Marks, Epiküros'u inceleyerek «insanlığın önde gelen beyinlerinin» «düşündüğü her şeyi yeniden düşünmeye» başladı. Hegel'in diyalektiğini Feuerbach'ın

materyalizmini, Adam Smith'in iktisadını aştı. Kurduğu sistemde, ne köleci kültürden, ne Alman felsefesinden ne de İngiliz burjuva ekonomi politiğinden yaşayan tek bir hücre bulunabilir. Fransız sosyalizminin ütopyacı muhtevasından tek bir kırıntı bile taşımaz. Marksizmde bunlar artık kendileri olarak değil, Marksizm tarafından dönüştürülmüş, işçi sınıfı mücadelesinin pratiğine uyarlanmış, yeni bir sınıf muhtevası kazanmış ve demek ki artık kendileri olmaktan çıkmış olarak yer alırlar.

«Benim diyalektik yöntemim, Hegelci yöntemden sadece farklı değil, onun tam karşıtıdır da...

«Hegel diyalektiğinin mistik özünü, otuz yıl kadar önce, henüz daha moda olduğu bir sırada eleştirmiştim. Ama tam da **Das Kapital'in** birinci cildi üzerinde çalıştığım sırada kültürlü Almanya'da gevezelik eden hırçın, küstah ve bayağı (taklitçiler). Lessing zamanında Spinoza'ya 'ölmüş köpek' diyen kahraman Mosses Mendelson'un yaptığı gibi, Hegel'e saldırmanın tadını çıkarıyorlardı. Bu yüzden ben, açıkça bu güçlü düşünürün öğrencisi olduğumu itiraf ettim ve hatta değer teorisi bölümünde yer yer ona özgü ifade biçimlerine de kur yaptığım oldu. Hegel'in elinde diyalektiğin mistisizmle bozulması, ayrıntılı ve bilinçli bir biçimde, diyalektiğin genel işleyiş biçimini ilk defa onun sunmuş olduğu gerçeğini örtemez. Hegel'de diyalektik, başaşağı duruyordu. Mistik kabuk içerisindeki akla uygun özü bulmak istiyorsanız, onun yeniden ayakları üzerine oturtulması gerekir.» (MARKS, «Almanca İkinci Baskıyı Önsöz», Kapital, C. 1, s. 25-26, Sol Y.)

Bu konuda Jdanov'un değerlendirmesi, konuya açıklık getiriyor:

«Marksist felsefe, bütün geçmiş felsefenin en tam ve en kesin yadsınmasıdır. Ama Engels'in önemle belirttiği gibi, yadsımak, sadece 'hayır' demek anlamına gelmez. Yadsımak sürekliliği kapsar, insan düşüncesi, tarihin her ileri ve ilerici ürününün yeni ve daha yüksek bir sentez içinde özümlenmesi, eleştirici bir şekilde yeniden biçimlendirilmesi ve bütünleştirilmesi anlamına gelir.» (A.A. JDANOV, «Edebiyat...», s. 107-108)

Engels, Rönesans'ta, burjuvazinin devrimci çağında antik kültürün «dirilip» «sürmesini» şöyle anlatır.

«Bu dönem 15. yüzyılın ikinci yarısında zirveye ulaşmıştır. Krallık, kentlilerin de desteği ile feodal soyluluğun iktidarını yıkmış, temelde milliyetçiliğe dayanan monarşileri kurmuştur. Bu monarşiler içinde modern Avrupa ulusları ve modern burjuva toplumu gelişmeye başlamıştır. Henüz kentlilerle soylular birbiriyle savaşırken, Alman köylü savaşı sahneye sadece isyan halindeki köylülüğü değil-...-fakat onların ardında ellerinde kızıl bayraklar, dudaklarında malların ortak sahipliği isteği olan modern proletaryanın ilk örneklerini çıkararak, bir kahin gibi gelecekteki sınıf savaşına işaret etmiştir. Bizans'ın düşüşünden kalan el yazmalarında ve Roma'nın harabelerinden çıkarılan heykellerde şaşırmış Batıya yepyeni bir dünya açıldı. Bu, eski Yunan dünyasıydı. Bu dünyanın parlak biçimlerinin önünde, orta-çağın hayaletleri ortadan silinip gitmişti; İtalya'da hayal edilemeyecek bir sanat doğdu. Bu sanat, klasik antikitenin yansıması gibiydi... İtalya'da Fransa'da ve Almanya'da yepyeni bir edebiyat, ilk modern edebiyat ortaya çıktı: bundan kısa bir süre sonra İngiliz ve İspanyol ede-

biyatının klasik dönemi söktü etti...» (ENGELS - «**Doğanın Diyalektiği**» s. 32)

Burada da artık, Antik çağın doğrudan kendisi gibi süren hiçbir şey yoktur aslında. Sözkonusu olan, Antik kültürün, «dirilmesi» değil, onu sindirip dönüştüren ve artık modern bir burjuva kültürü kılan kapitalist uygarlıktır.

Bir de, geçmiş uygarlıkların kalıntıları «sürer». Ama bu, geçmiş uygarlıkların kültürlerinin «sürdüğünü» göstermez.

Marks, Yunan sanatı ile ilgili olarak şunları yazar:

«Ama zorluk, Yunan sanatının ve destanının toplumsal gelişmenin bazı biçimlerine bağlı olduklarını anlamakta değildir. Zorluk, bunların bizim için halâ bir estetik tatmin sağlamaları ve bazı bakımlardan bizim için ulaşılamayan normların ve modellerin değeri olmalarıdır.» (MARKS, «**Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**», s. 280-281)

Jdanov'un «yadsıma» kavramının yalnızca sosyalist kültür gibi, «geleneksel düşüncelerden en köklü kopuşu» ifade eden yüksek biçimler için değil, örneğin köleci kültür karşısında kapitalizmin kültürünün durumunu da ifade ettiğini görüyoruz. Marks, eski Yunan kültürünün neden halâ estetik bir zevk sağlayabildiği sorusunu incelemeyi zor bir konuya ilişkin olarak görürken, aynı zamanda bunların, yok olmuş maddi temellerine **rağmen ayakta kalmış** olmalarına **değil**, aksine, bununla birlikte çöküp gitmiş gerçek değerlerinin bizim toplumumuzda ancak bizim kültürel şekillenmemize göre bir değer taşıyabileceğine işaret ediyor. «Süreklilik»in diyalektik materyalist kavranışına tam bir örnektir bu.

Akropol, geleceğin sosyalist Yunanistan'ında da varolacaktır. Çifte Minare veya Ayasofya, sosyalist Türkiye'de de «sürecektir». Hatta bugün olduğundan çok daha büyük bir değer bulacaklardır. Ama bu, Yunanistan'da eski Grek kültürünün, Türkiye'de Selçuk, Bizans kültürlerinin sürdüğünü ve süreceğini mi gösteriyor? Hatta bunların mimari tarzları, taş işçiliği, teknikleri veya süslemecilikte üslup gibi özellikleri bile yaşamamaktadır; sürmemiştir, sürmeyecektir. Fakat onlar, **bizim** kültürümüzün, bugünkü Yunanistan ve Türkiye kültürlerinin de birer **öğesidir**. Onları inceler, ve geçmiş hakkında bir fikir ediniriz. Sütun başlıkları, portaller vb. hakkında bilgi sahibi olmak, onların yaratıldığı koşullarını ve yaratılma sebeplerini düşünmek, genel olarak **bizim** eski uygarlıklar ve kültürleri hakkındaki «kültürümüze» katkıda bulunur. Onların da sürekliliği bu anlamdadır. Fakat, «sürüp gelen» herşey, belli koşulların evrilmesiyle anlamını, değerini yitirir veya yeni bir anlam, farklı bir değer kazanır. Bu açıdan baktığımızda, Kültür'de, **kendisi olarak**, ilk niteliklerini koruyarak, değeri ve anlamı aynı kalarak sürekli olan hiçbir şey yoktur.

Elbette bundan dolayı, kültür esas olarak yaratıldığı temelin yaşayıp faaliyette bulunduğu bir devrin mahsulüdür. Bu bakımdan, örneğin dil gibi uzun ömürlü değildir. Fakat bazı diğer üstyapı kurumlarından farklı

olarak temelin tasfiyesi ve ortadan kalkmasıyla hemen ortadan kalkmaz. «Gelenek yoluyla veya atalet gücüyle» kendisini koruyan birtakım unsurlara sahiptir ve bir toplumsal aşamadan ötekine geçer. Ama, ilelebet, ya da o yeni aşamanın sonuna kadar yine kendisi olarak kalamaz. O, yeni üretim ilişkileri tarafından yeniden anlamlandırılır ve biçimlendirilir. Kabaca, «folklor» dediğimiz, «halk oyunları» dediğimiz olguya bakalım : büyücülükten, hasat bayramlarına, oradan da şimdi bir «turistik gösteri» olarak kazandığı yeni anlam ve biçime kadar, onun gerçek biçimi neredir, aslı nedir? Halk için ne ifade ediyor, burjuvazi için ne? Buna, «bin yıllardır sürüp gelen bir tek şey» olarak bakabilir miyiz? Onun ve onun gibi «sürekliliği» olan her şey gerçekte şimdiki kültürün bir öğesi olmuş, genel kültür mozayiği içinde hiç de aykırı durmayan bir parça haline gelmiştir. Sosyalizmde de halk oyunları yaşayacak. Üç Ayak, Zeybek, Erzurum Barı, başka türlü oynanmayacak ama anlamı, daha açık bir deyişle, temele karşı göreviyle bağlantılı olarak ideolojik ve pratik işlevi elbette değişecek ve o, kendisi olarak sürmeyecektir artık. İçinde faaliyette bulunduğu temel, onu kendine tabi kılacaktır.

(IV). **«Üstyapı istihsale, ancak dolayısıyla, ekonominin aracılığıyla, temel vasıtasıyla bağlıdır. Bu sebeble üstyapı, istihsal kuvvetlerinin gelişme seviyesinde meydana gelen değişiklikleri vasıtasızca veya doğrudan doğruya değil, fakat temeldeki değişikliklerden sonra... aksettirir.»** (Stalin - age. s. 25)

Maddi kültür kavramı içinde ele aldığımız bilim ve teknik, bu sınıflandırmaya (Stalin'in sözünü ettiği duruma) belli bir tarzda girer. Ancak bilim ve teknik, temelden -üretim ilişkilerinin özgül biçiminden- bağımsızdır anlamında söylemiyoruz bunu. Kültür planında, bilimsel ve teknik gelişmeyle üretici güçler arasındaki bağ, ancak üretim ilişkilerinin belli yönlendirme ve kısıtlama veya daha da teşvik etme vb. gibi etkilerini içererek yansır. Bundan dolayı, Stalin'in genel olarak üstyapının en temel, genel-soyut özelliklerinin bir çözümlemesini verdiği bu açıklaması, bir yanıyla ama esas yanıyla, kültüre, bilim ve teknik gibi maddi kültür kavramlarına da bütünüyle uygulanabilir.

Bilim ve teknik, üretici güçlerin gelişmesinin dolaysız unsurlarıdır. Yani, gerek bilim ve teknikteki, gerekse üretici güçlerdeki (üretim araçlarındaki) gelişme, birbirini etkiler ve birbirine yansır. Ancak bu yansımanın **biçimi**, üretim ilişkileri tarafından belirlenir. Örneğin kapitalizm, hem üretici güçlerin zorunlu gelişmelerinin bilimsel olarak kavranıp daha ileri düzeylere yükseltilmesini engeller, hem de bilimsel buluşların kendini -temeli- sağlamlaştırmasına, bu mümkün değilse, en azgın «buluşlarla» ayakta tutmasına doğru **yönlendirir**. Bu bakımdan, genel olarak üretici güçlerin bir fonksiyonu olması nedeniyle, üstyapı kurumu sayılmayan bilim ve teknik, egemen kültürün bir öğesi olarak, üretim biçimi tarafından egemenlik altında tutulur. Özellikle emperyalist kapitalizm tarafından

baskı altında tutulur, gelişmesi emperyalist kapitalizmin menfaatlerine bağlanır. Tekeller, yeni buluşların patent hakkını satın alarak «kasaya kilitler», zorunlu gelişmeleri de işçi sınıfını daha fazla sömürmek, onu yozlaştırmak yolunda kullanır. İşte bu yanıyla bilim, «burjuvazinin»dir.

Lenin, **«Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri»** başlıklı makalesinde, «......Taylor sisteminde bilimsel ve ilerici olan yanları uygulama meselesini ortaya atmalıyız...» (s. 42) diyor.

Bilindiği gibi Taylor Sistemi, bir bant üzerinde hareket eden parçaların her bir vidası, her bir parçasının ayrı bir işçi tarafından takılması, her işçinin hep aynı hareketlerle hep aynı parça veya vidayı takması veya sıkıştırması şeklinde düzenlenmiştir. İşçiyi mekanik ve tek bir işi sürekli olarak, aynı hareketlerle yapmaya zorlayan bir sistemdir. Ancak, üretimin hızlandırılmasını ve mamul maddenin seri halde üretilmesini de sağlar. Lenin, burada, sosyalist inşayı ilerletecek bir unsur görüyor. Ve bu sistemin işçiler için zararlı ve burjuvazi tarafından ortadan kaldırılması hiçbir zaman düşünülemeyecek olan etkilerinin arındırılarak kullanılması meselesini gündeme getiriyor. Bilimsel bir buluşun farklı iki sınıf elinde farklı tarzlarda kullanılmasına bir örnektir bu.

Marks, İngiliz Fabrika Yasalarını incelerken, kapitalist üretimin niteliğinin yükseltilmesi zorunluluğunun işçilerin sağlığı ve eğitimi ile ilgili düzeltmeleri de gündeme getirmiş olması üzerinde durur:

> «Yasanın öğrenimle ilgili hükümleri bütünüyle saçma olmakla birlikte, hiç değilse, ilk öğrenimin, çocukların çalıştırılması için zorunlu koşul olduğunu ilan ediyordu. Bu hükümlerin ilk başarısı, öğrenimle jimnastiğin el işi birleştirilebileceğini ve dolayısıyla el işinin öğrenim ve jimnastikle bir arada yürütülebileceğini ilk kez tanıtlaması olmuştur. Fabrika denetmenleri, okul müdürleriyle yaptıkları soruşturmalardan çok geçmeden, fabrikalardaki çocukların, düzenli gündüz okullarında okuyan çocukların yarısı kadar öğrenim gördükleri halde onlar kadar ve çoğu zaman daha fazla şey öğrendiklerini ortaya çıkarmışlardır.» (MARKS, «KAPİTAL» C. 1, s. 511)

Kolaylıkla görülebileceği üzere, burada Marks, olumlu bir şey tespit ediyor. Çocukların çalıştırılması başlı başına bir olumsuzluk olduğu halde, burada sosyalizmin yararlanacağı bir şey vardır.

Nitekim Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti'nin Anayasası'nın 33. maddesi şöyle der:

> «Madde 33: Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti'nde, eğitim, devlet tarafından örgütlenir ve yönetilir, herkese açıktır ve ücretsizdir; Marksist - Leninist dünya görüşü üzerinde inşa edilir, **dersleri üretken emek ve fiziki, askeri eğitimle birleştirir...»** (abç)

Daha, **«Komünist Manifesto»**da Marks ve Engels, burjuvazi için kültür kavramının «büyük çoğunluk için makine gibi hareket etme eğitimi» anlamına geldiğini tespit etmişlerdi. Burada yalnız işçi sınıfına değil, insana karşı bir suç buluyorlardı. Fakat yukarıdaki incelemesinde ele aldığı örnekte olduğu gibi, ve Lenin'in Taylor Sisteminde bulduğu gibi, ka-

pitalizmin üretim alanında geliştirdiği teknik ve eğitim, bizim de kendisinden yararlanacağımız -fakat bunu ancak tamamen değişik üretim koşullarında ve titiz dikkatli bir **ayıklamadan** sonra elde edebileceğimiz- unsurlar, yanlar taşır. **Bir kez daha görüyoruz ki; bilim ile üretici güçlerin gelişmesi arasındaki bağın biçimini üretim ilişkileri tespit eder.**

«Bilim» söz konusu olunca, bunun kültür içindeki durumu ve onun ideolojik etkilenmesi ve bir sınıf aracı olarak rol oynaması üzerinde de durmalıyız. Çünkü, maddi-doğal bilimlerin ve toplumsal bilimlerin kültür kavramı içinde yer bulması (ve özellikle maddi-doğa bilimlerinin aynı zamanda üretici güç olmaları), bazı yazarların kültürün üstyapı kurumu sayılamayacağı yolundaki iddialarının en önemli dayanak noktalarından birini oluşturuyor. Toplumsal bilimler hakkında Leninizmin hükmü apaçık bellidir; «...sınıf çatışması temeline dayanan bir toplumda, 'tarafsız' toplumsal bilim yoktur. Bütün resmi ve liberal bilim, şu ya da bu biçimde ücretli köleliği **savunmaktadır...»** (Lenin-**«Marksizmin Üç Kaynağı ve Üç Öğesi»** Marks-Engels-Marksizm. s. 85 Sol y.)

Bizim için önemli olan kültürün şu ya da bu dalının, onun bütün olarak üstyapı kurumu olmasını engelleyip engellemediği meselesinden çok, bir bütün olarak kültür alanının sınıf mücadelesinin bir alanı olup olamayacağı meselesidir. Doğa bilimlerinin durumu, bizi bu açıdan ilgilendiriyor. Doğa bilimlerinin her türlü sınıf etkisinden uzak, bağımsız bir dal olmadığını, onun da özellikle pratik hedefleri bakımından bir sınıf egemenliği aracı haline getirildiğini, yukarıdaki örnekler yeterince açıklamaktadır. Daha tipik bazı örnekler üzerinde durmak, sorunu ele alışta, yani doğa bilimlerini de proletaryanın teorik mücadelesinin bir alanı olarak açıkça tesbit etmekte yararlı olacaktır.

Önce kaynağı bakımından ele alalım:

«Feuerbach, tabiat bilimlerinin görüşü (ve kavrayışı) üzerinde ısrarla duruyor; sadece fizik bilgininin ya da kimyacının keşfettiği sırlardan sözediyor. (Güzel!) Ama, ticaret ve sanayi olmasaydı, tabiat bilimi gelişebilir miydi acaba? Şu saf tabiat bilimi denilen şey bile, amacını ve malzemesini, ticaret ve sanayiden, insanların maddi (ekonomik) faaliyetinden sağlamıyor mu? (Aslında) bu faaliyet, bu emek ve bu üretim, gördüğümüz (çevremizde bulduğumuz) duyusal dünyanın biricik temelidir ve bu insan faaliyeti, emeği ve üretimi, sadece bir yıl durdurulacak olsa, Feuerbach, sadece tabiat dünyasının büyük bir değişikliğe uğradığını görmekle kalmaz, aynı zamanda bütün insani dünyanın kendi kavrayış yetisinin (melekesinin) hatta kendi öz varlığının da ortadan kalkmakta olduğunu görür.» (MARKS-ENGELS, «Alman İdeolojisi», s. 80-81, Sosyal Y., 1968)

Demek «bilimin amacı ve malzemesi» bakımından yalnız üretici güçlerin gelişmesi ile bağı değil, aynı zamanda üretim ilişkilerinin biçimi ile de bir ilişkisi var. Fakat bu ilişki, asıl önemini üretim ilişkilerinin özgül biçiminde egemen sınıfla ilişkisinde kazanıyor. Engels, «Doğanın Diyalekti-

ği»nin Giriş bölümünde, burjuva ekonomisinin gelişmesiyle doğabilimlerinin, biyolojinin, jeolojinin, astronominin, fiziğin vb. gelişmesi arasındaki bağa dikkat çeker:

«O sırada, doğa bilimi de genel bir devrimin içinde gelişmiş ve bilimin kendisi de devrimci bir bilim olmuştur. Gerçekten bu bilim, kendi yaşama haklarını kazanmak zorundaydı.» (Engels, age - s. 34)

Eğer, «ticaret ve sanayi»nin bilimle olan ilişkisini, hangi üretim biçiminin ticaret ve sanayisi sorusundan ayrı düşünürsek, bilimi mutlak bir şey olarak ele almak yanılgısı kaçınılmaz olur ve kültür alanında mücadelede, bilimin de bir alan teşkil ettiğini söylediğimiz zaman, «bu solculuktur» suçlamasını yöneltenlerle ister istemez karşılaşırız.

Marks, bu ilişkiyi, en genel planda şöyle formüle eder:

«Maddi üretim ile manevi üretim arasındaki bağı incelemek için, her şeyden önce gerekli olan, maddi üretimi genel kategori olarak değil, belirli tarihsel biçimi içinde kavramaktır. Dolayısıyla örneğin manevi üretimin değişik türleri, kapitalist üretim tarzına ve ortaçağların üretim tarzına tekabül eder. Eğer maddi üretimin kendisi, kendi özgül tarihsel biçimi içinde kavranılmazsa, manevi üretimde ona tekabül eden özgül şeyi ve birinin ötekine karşı tepkisini anlamak olanaksızdır.» (MARKS, «Theories of Surplus-Value», P. 1, s. 285)

Fakat burjuvazinin devrimci çağında, bilimin kendisinin de devrimci bir bilim olması, emperyalist burjuvazinin elinde bilimin **tümüyle** emperyalist bir bilim olacağı sonucunu, eğer mekanik bir tarzda ele alınmazsa doğurmaz. Gerçekte bilim, bu özel kullanılış tarzına göre de sınıflandırılamaz: yani bir burjuva kimyası, bir proletarya matematiği sözkonusu olamaz. Fakat kapitalizm şartlarında bilimsel-teknik ilerlemeye, emekçi kitlelerin hayat şartlarının sürekli kötüleşmesi , sömürülme düzeylerinin artması, iş sürecinin kapitalizmde kazandığı ezici özelliklerden dolayı ruhsal hastalıkların yaygınlaşması, işsizliğin vb. yüksek oranlara ulaşması vb. eşlik etmektedir. Bilimsel-teknik gelişmenin insanın ve onun geleceğinin aleyhine kullanılmasının suçu elbette ki bilim ve teknikte değil, kapitalizmde ve tarihin tekerleğini geriye çevirmeye çalışan gerici sosyal güçlerdedir.

Burada bilimin kullanılışının ve pratik hedeflerinin açık siyasi-sınıfsal mahiyetinin bizim teorik mücadelemizin başlıca konusunu oluşturacağı meselesi, bilim konusunda merkezi bir önem taşımaktadır. Çünkü burjuvazinin elinde bulunan bilim, teorik önermeleri, felsefi ideolojik öncülleri ve pratik sonuçları bakımından devrime yöneltilmiş etkin bir silahtır. Bu silah, bizim elimize ancak devrimle geçebilir. O andan başlayarak sınıfımız, bilimi kendisi için kullanabilir; bu, bu anda, burjuvazinin egemenliği altında bizim için, işçi sınıfı için mümkün değildir. Bize düşen görev, bu koşullar altında, bilimin egemen sınıflar elinde bir silah, kullanıldığı her alanda -yalnız teorik mücadele biçimleriyle değil, bizzat siyasi mücadele

ile de- onun karşısına dikilmek, sözde «bilimsel» teorilerin bilincimizi kirletmesine karşı durmak ve bu etkiyi kırmak için her araçla savaşmaktır.

Somut olarak, yalnızca kimyasal silahlar gibi geniş şekilde bilinen örneklerden yola çıkarak değil, biyokimyanın ve elektronik mikroskopların, radyoskopik araçların örneğin «aklın akıl tarafından yaratıldığı»nın kanıtlanmasına hizmet etmek üzere kullanılmasında; astronomi veya astrofiziğin askeri-casusluk amaçlarla değil, aynı zamanda «anti-madde», «negatif uzay» gibi metafizik-idealist teorilerin «kanıtlanması» için bir araç olarak kullanılmasında, her yönüyle ortaya çıkan gerçek, mücadele alanımızın çok geniş ve çok boyutlu olacağını göstermektedir. Bu görevi tam olarak yerine getirebilmek için egemen sınıf olarak örgütlenmiş olmamız, yani sosyalizmi, proletarya diktatörlüğünü kurmuş olmamız gerekiyor. Ancak bu, şimdi elimiz kolumuz bağlı kalacaktır anlamına gelmez.

Engels, «ANTİ-DÜHRİNG»i yazdığı sırada, yeryüzünde tek bir sosyalist ülke yoktu. Lenin, «MATERYALİZM VE AMPİRİO-KRİTİSİZM»i 1908 yılında yazdı. Her iki eser de, doğa bilimlerinin sosyal pratikte gerici sonuçlar doğuracak tarzda felsefi-ideolojik içerikle doldurulması ve doğa bilimlerine idealizmin egemen kılınması çabalarına karşı yazılmışlardır ve bilimin bugün eriştiği çok yüksek gelişme düzeyinde bile, güçlerinden hiç bir şey yitirmeden ayakta kalmışlardır. Tek bir şeyden dolayı: geleceği elinde tutan ve bundan dolayı da bilimin gerçek sahibi olması gereken proletaryanın ideolojisine dayanıyorlardı; «burjuvazi ile onun doktriner sözcüleri için bir iğrençlik ve rezalet olan diyalektik» (MARKS) onların elinde eleştirici ve devrimci özü ile hayata geçiyor ve neyin ne olması gerektiğini gerçekten gösteriyordu.

> «...soyut doğal bilimsel materyalizmin zayıf noktaları, bunların sözcülerinin kendi uzmanlık alanlarının dışına çıkar çıkmaz ortaya koydukları soyut ve ideolojik kavramlardan derhal belli olur.» (Marks, «Kapital», C. 1. s. 403, dipnot)

Fakat bazen de doğa bilimlerinin kendi kavramlarının toplum bilimlerine burjuvazi tarafından uygulanışı aynı tarzda belirir.

Darwin'in «doğal ayıklanma» teorisi, sosyal-bilim alanında uygulanmaya kalkışılınca gerici Malthusculuk olur. Faşist antropososyoloji «bilimi», kendisine ondan birşeyler katmaya çalışır. Yalnız elektro mikroskop ve radyoskopik araçları değil, anket ve istatistik, çok çeşitli «araştırma yöntemleri» ile, sınıf savaşının nasıl «ilkel» bir şey olduğunun «kanıtlanmasına», bunun gereksiz olduğu çünkü sınıfların «doğal» olarak hayvanlar aleminde de varolduğunun «teorileştirilmesine» gayret gösterilirken, olan hep budur: bilimin, gerçeğin kavranması ve değiştirilmesi yollarının bulunması için bir araç olmaktan çıkışı; ve gerçeğin çarpıtılarak mevcut durumun ilelebet sürdürülmesi amacına hizmet eder duruma gelişi....

Marks, Paris Komünü'nde, «öğretim kurumlarının tümü parasız ola-

rak halka açıldı, aynı zamanda kilise ve devletin her türlü karışmasından da kurtarıldı. Böylede sadece öğretimin herkes için erişilebilir kılınması ile kalınmamış, ama bilimin kendisi de sınıf önyargıları ve hükümet iktidarının ona vurmuş bulundukları zincirlerden kurtarılmıştı.» diyor. (**«Fransa'da İç Savaş»** Seçme Yapıtlar C. II s, 264 Sol y.)

Bu özetleme; bize, bilim dahil, kültürün bütün alanlarının, devrimci proletaryanın teorik mücadelesinin* bir alanı olarak kavranmasının önüne dikilen «kültürün üstyapı kurumu olmadığı» yolundaki iddiaların anti-Marksist mahiyetini göstermektedir.

Kültür ve Uygarlık

Kültür kavramının hem tanımlanmasını zorlaştıran hem de yukarıda değindiğimiz türden itirazları daha «temelli» karşı koyuşlar halinde teorileştiren karışıklıklardan biri de, kültür ve uygarlık kavramlarının birbirine karıştırılması; uygarlık kavramının içinde ele alınışıyla ve ifade ettiği durum farklı olan bazı kavramların, deyimlerin aynen kültürün kapsamına dahil edilmesidir.

Uygarlık, kültürü de kapsayan bir kavramdır; ifade ettiği olgu ise, hem kültürün maddi temellerini, hem de kültürün o uygarlığa özgü biçimini birlikte taşır. Kültür, manevi bir alem olarak insanın bilinçli faaliyetine ilişkindir. Uygarlık, insan bilincinden bağımsız objektif ilişkilerin de içinde yer aldığı bir bütündür. Yine uygarlık, maddi ürünün, nesnenin, kendisi olarak da ifade edilebilir ve onu içerir; uygarlık, o belli tarihi dönemin, kentleri, ulaştırma yöntemleri; yolları, köprüleri, araçları, yapıları, maddi ve manevi üretimde elde edilen sonuçları, ürünlerin kendileri vb. devlet ve mülkiyet biçimleri ile tasvir edilir; ama kültür belirli bir toplumun, belirli bir çağdaki manevi hayatı olarak maddenin kendisini alanı dışında bırakır. Objektif ilişkileri doğrudan **içermez,** onları **yansıtır.**

Genel olarak, bir «taş devri uygarlığı», «ilkel uygarlıklar» gibi deyimler yaygın olmasa da kullanılmakla beraber, Marksist literatürde, esas olarak uygarlık kavramı köleci üretim temeli üzerinde yükselen toplumsal durumu ifade etmek üzere kullanılır.

«Uygarlık: insanın doğal ürünleri hammadde olarak kullanmayı öğrendiği dönem; asıl anlamda sanayi ve ustalık dönemi.» (ENGELS, **«Ailenin... Kökeni»**, s. 43)

«...Uygarlık; işbölümünde yeni bir gelişmeyle başlar. En aşağı aşamada insanlar, sadece doğrudan doğruya kişisel ihtiyaçları için üretiyorlar-

* Teorik mücadele, ideolojik, felsefi, bilimsel... mücadeleyi de kapsayan daha geniş bir kavramdır. Bundan dolayı, özellikle kültür gibi geniş bir alan sözkonusu olunca buradaki mücadele ideolojik mücadelenin boyutlarını aşar. Bkz. PARTİ BAYRAĞI S. 3, s. 44.

dı. Zaman zaman yapılan değişimler, sadece tesadüfen elde kalan fazlalıklarla ilgili tek tek olaylardı... Uygarlık, özellikle kent ve köy arasındaki karşıtlığı daha da belirgin hale getirerek, daha önce varolan bütün bu işbölümlerini geliştirip güçlendirir; ve onlara kendine özgü çok önemli bir üçüncü işbölümünü ekler: artık üretimle değil, sadece ürünlerin değişimi ile uğraşan bir sınıf ekler: **tüccarlar.**» (ENGELS, age, s. 229)

Ve bu gelişme sürer:

«...insan çalışması, henüz zorunlu yaşama araçları ötesinde ancak çok az bir artış sağlayacak kadar üretken olduğu sürece, üretici güçlerin artışı, alış-verişin yaygınlaşması, devletin ve hukukun gelişmesi, sanat ve bilimin kuruluşu, ancak ve ancak, ister istemez yalın kol emeği sağlayan yığınlarla, kendini çalışmanın, ticaretin, devlet işlerinin yönetimine, daha sonra da sanat ve bilim uğraşlarına vermiş az sayıdaki ayrıcalıklı arasındaki büyük işbölümü temeline dayanacak, güçlendirilmiş bir işbölümü sayesinde olanaklıydı. Bu işbölümünün en yalın, en doğal biçimi de köleliğin ta kendisidir.» (ENGELS, «Anti-Dühring», s. 299)

İnsanlığın evriminde uygarlık aşaması, hem genel olarak üretici güçlerin gelişmesi ve sosyal üretici güç olarak köle yığınlarının emeğinin geniş ölçüde kullanılmasıyla hem de kültür alanında bugüne kadar uzanan insanın kültür tarihinde en önemli sıçramanın gerçekleşmesiyle belirginleşir. Sömürüye dayanan toplumsal biçimler içinde, köleciliğin gerçekleştirdiği gelişme, ancak eğer kölecilik olmasaydı elbette gerçekleşemeyecek olan ücretli köleliğin yol açtığı gelişmeyle kıyaslanabilir. Bu, o güne kadar görülmemiş, o günden sonra da ancak kapitalizmde görülebilecek olan gelişmenin, kültür kavramında kendisinde olmayan unsurlar eklenerek kültürle açıklanması olanağı yoktur.

Üretici güçlerin mevcut gelişmişlik düzeyi, üretim ilişkileri ve üstyapı, birlikte bir toplumun, bir tarihi dönemin uygarlığını ifade ederler. Kültür ise, o belli toplumun üretici güçlerinin gelişme düzeyini ve üretim ilişkilerini yansıtan üstyapısına ilişkindir. Onlardan bağımsız değildir, onlar olmaksızın anlaşılamaz ama onları **içermez,** daha doğrusu onlara ilişkin yansımaları, onların bilgisini kendisinde özel bir tarzda yansıtılmış olarak **içerir:** Kendilerini değil.

İdeoloji ve Kültür

Kültür kavramı, kapsamı, etkisi, varoluş tarzı vb. gibi özellikleri bakımından, daha çok da sınıfsal etkinlik aracı oluşu bakımından, ideoloji kavramıyla ifade edilen fikirler sistemini ifade etmek üzere, yanlış olarak kullanılır.

İdeoloji ve kültür kavramları, başlıca birkaç esas noktada birbirinden ayrı olarak belirginlik kazanırlar.

Kültür kavramı, ideoloji'den daha geniş kapsamlıdır: İdeolojik kurumlar, kültür olarak ifade ettiğimiz yapı içinde belli bir yer tutarlar; fakat,

kültür, bunlardan ibaret değildir. Kültür, ideolojik kurumlardan başka, üretime ilişkin insan etkinliğini de içerir. Teknik, bilimsel bilgi; bilimi, doğa bilimlerini içerir ki, bunlar ideoloji kavramının dışında kalırlar. Fakat ideoloji onların içinde onların mahiyetini etkileyen bir unsur olarak bulunur.

Demek ki kültür, ideolojiyi içerir: iki bakımdan: **birincisi,** ideolojik kurumlar olarak ki yukarıda değindik; **ikincisi,** kendi iskeleti olarak ideoloji, kültürden farklı olarak, sınıfsal niteliği bakımından «som» bir karakter taşır. Bu bakımdan kültüre sınıf karakterini veren, dolayısıyla onu bir sınıf etkinliğinin aracı haline getiren şey, ideolojik içeriktir. İdeoloji, kültürün farklı kavramlarını bir sınıfın bakış açısıyla, bir sistem dahilinde birbirine bağlayıp onu bir sınıfın kültürü kılar. Değişik sınıf kültürlerini birbirinden ayıran özelliği, onlara ideoloji verir. Bir sınıflı toplumda, her sınıfın ideolojisi, bir diğerinden kesinlikle ayrılabilen nitelikleri taşırken, her sınıflı toplumda, bu şekilde kristalize olabilmiş unsurları tamamlanmış ve kurumlaşmış olan ancak egemen kültürdür. Fakat her çeşit sınıfın ideolojisi -ara sınıfların kararsız ideolojik biçimlenişleri bir yana- aynı ölçüde berrak, ve belirgin unsurları tamamlanmış ve tavır olarak somutlanmıştır. Kültür ise, egemen sınıfın kültürü olmadıkça, ancak unsurlar halinde bulunabilir. Kapitalizmde sosyalist kültürün durumu; gelişmesi tamamlanmamış, yapı olarak kristalize olmamış bir konumdadır; aynı şekilde, sosyalizmde kapitalizmin kültürü parçalanmış, unsurlarına ayrılmış ve kültür olmak özelliğini -üstyapı kurumu olarak- yitirmiştir.

Eğitim ve Kültür

En fazla karıştırılan kavramlardandır. «Kültürlü insan», «kültürlü toplum», «müzik kültürü» gibi deyimler, yaygın olarak eğitimi, eğitim görmüşlüğü anlatırlar. Bu kullanılış, yanlış değildir; ancak kültür sözcüğünün **bu kullanılış tarzı içinde tanımlanması,** kültürün eğitimden ibaret sayılması yanlıştır.

«Komünist Manifesto»da geçen, «...sınıf kültürünün yokolması da kendisi için her türlü kültürün yok olmasıyla aynı şeydir.» cümlesinde olduğu gibi, kültür sözcüğü yerine Almanca baskısında birçok yerde «eğitim» sözcüğü kullanılmıştır. (Bkz. Seçme Yapıtlar, C. 1. s, 149 dipnot) Ancak, «Manifesto»nun, çevirileri bizzat Marks ve Engels tarafından yapılan diğer dillerdeki baskılarında, «kültür» sözcüğü yerini bulmuştur.

Yerini bulmuştur, diyoruz. Çünkü, gerçekten «Manifesto»da, isterse eğitim sözcüğü ile ifade edilmiş olsun, kastedilen şey, herhangi bir bilginin edinilmesi, okuyup yazma ya da bir aletin -makinenin nasıl yapılıp kullanılacağının öğrenilmesi ile ilgili sınırlı bir anlamın ötesinde bir faaliyettir. Bu öyle bir faaliyettir ki, burjuvazinin sınıf egemenliğinin bir parçası ola-

rak başkalarına makine gibi hareket etmeyi öğretmekten ibaret bir kavram haline getirilirken, proletarya için zihinsel üretimi ve bunun da bütün eski mülk edinme ve üretim biçimlerinden kurtarılmış yepyeni bir bütünlüğünü ve gelişme düzeyini ifade etmektedir. Her iki halde de, Almanca «Bildung» sözcüğü ile de ifade edilmiş olsa, kastedilen şey, bizim kültür sözcüğü ile karşıladığımız etkinliktir.

Kültürün en önemli unsuru eğitimdir. Hem edinilmesi ve kuşaktan kuşağa aktarılması eğitimle gerçekleşir; hem de kültürün bütün alanlarının -kurumlarının özel sınıfsal etkinlik aracı olarak belirmesi eğitimde apaçık bir nitelik kazanan ideolojik doğrultu ile mümkün olur. Fakat eğitim kavramı, kültürün bütün fonksiyonlarını, oluşumunu ve kapsamını, açıklamak için yetersizdir.

Kültürün Tanımlanmasında Diğer Kıstaslar

Kavramın çeşitli yönlerinin incelenmesinde, buraya kadar hep belli bir toplum ve belli bir dönemin kültürünü, yani **egemen kültürü** esas aldık. Bu, kültürün kapsamı ve içeriği bakımından **«genel olarak»** tanımlanmasının, özellikle uygarlık kavramıyla karıştırılmasında olduğu gibi, sakıncalar ve güçlükler doğurmasından dolayı zorunluydu.

Kültür olgusunun bütün boyutlarıyla tam olarak kavranması için, zorunlu olan bir şey daha var: Lenin'in konuyu ilişkin her değerlendirmede mutlaka esas alınması gereken önermesi; yani:

> «**Her** ulusal kültür, gelişmiş olmasa bile, demokratik ve sosyalist bir kültürün **unsurlarını** içerir, çünkü her ulusta, yaşam koşulları zorunlu olarak demokratik ve sosyalist ideolojiyi doğuran, sömürülen bir emekçi yığını vardır. Ama **her** ulusta aynı zamanda (çoğunlukla aşırı gerici ve yobaz nitelikte olan) bir burjuva kültürü de vardır; ve bu, ulusal kültürün 'bir unsuru' olarak kalmaz, **egemen kültür biçimine** bürünür. Böylelikle 'ulusal kültür', genel olarak büyük toprak sahiplerinin, papazların ve burjuvazinin kültürüdür.» (**LENİN, «Ulusal Sorun Üzerine Eleştirici Notlar»,** Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı, s. 21, Sol Y.)

Bu değerlendirme, Leninizmin «mirastan yararlanma» ilkesine de ışık tutar. Hem sosyalizmde, hem de henüz devrim sürecini yaşayan ülkelerde, örneğin bizde, burjuva, burjuva-feodal ve emperyalist kültüre karşı mücadele, daha önce de değindiğimiz gibi, bir eleştirme ve direnmeden ibaret değildir. Aynı zamanda bir yaratma faaliyetidir de. Bu yaratma, ileride ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz üzere, en devrimci sınıf olan proletaryanın ideolojik ve siyasi yönlendirme ve etkilemesini zorunlu bir ihtiyaç olarak duyacak olan, demokratik-sosyalist muhtevalı devrimci bir faaliyet olacaktır.

Eğer belli bir toplumun ve belli bir tarihsel dönemin kültürü sözkonusu edilecek ve burada devrimci mücadelenin kültür alanındaki sorun-

ları incelenecekse, devrimci kültür, kendi gerçek kaynağını, oluşum tarzını ve gelişme olanaklarını ancak bu temelde bulabileceğini önceden kesinlikle bilmelidir. Böylece kültür, pratik faaliyet bakımından elverişli, sınıf mücadelesinin ihtiyaçlarına gerçekten cevap veren bir çerçevede tanımlanabilir.

Uzlaşmaz çatışmalı sınıflı toplum bakımından ilke olarak, kültür denilince, egemen kültürün kavranması ve bunun karşısında mücadelenin ve yaratıcı faaliyetin temeli olarak da, sömürülen emekçi yığınlarının gelecekteki kültürünün bugünden beliren unsurlarının alınması gerekmektedir.

Marks ve Engels, sınıflı toplumda mevcut kültür içinde unsurları (henüz kendisi değil) doğan ilerici kültür meselesine daha ilk ortak eserleri «KUTSAL AİLE»de işaret etmişlerdi:

«...Proletaryada insan, gerçekte kendini yitirmiş, ama aynı zamanda bu yitirmenin teorik bilincini de kazanmıştır... Proletaryanın o sert, ama güçlendirici **emek** okulundan geçmesi boşuna değildir. Sözkonusu olan, şu ya da bu proleterin, ya da hatta tüm proletaryanın bir an için hangi ereği **tasarladığını** bilmek değildir. Sözkonusu olan, proletaryanın **ne olduğunu** ve bu varlık uyarınca tarihsel olarak neyi yapmak zorunda kalacağını bilmektir. Onun ereği ve tarihsel etkinliği, güncel burjuva toplumun tüm örgütlenmesinde olduğu gibi, kendi öz durumunda da elle tutulur ve bozulmaz bir biçimde çizilmiş bulunmaktadır. İngiliz ve Fransız proletaryasının büyük bir bölümünün kendi tarihsel görevinin bilincine, daha şimdiden erişmiş bulunduğu ve bu bilinci en yüksek uyanıklık derecesine yükseltmek için, durup dinlenmeden çalıştığını burada açıklamak yersiz olacaktır.» (Marks-Engels, **«Kutsal Aile»**, s. 62-63, Sol Y.)

«Komünist Manifesto», sorunun teorik temellerini attı:

«Fikir tarihi, zihinsel üretimin maddi üretimin değişmesiyle birlikte değişmesinden başka neyi tanıtlar ki? Her yüzyıldaki egemen düşünceler, hep o yüzyılın egemen sınıfının düşünceleri olmuştur.

«Toplumu devrimcileştiren düşüncelerden sözedildiğinde eski toplum içerisinde yeni toplum üyelerinin yaratılmış olduğundan ve eski düşüncelerdeki çözülmenin eski yaşam koşullarındaki çözülmeyle atbaşı gittiğinden başka bir şey ifade edilmiş olmaz.» (MARKS-ENGELS, **«Komünist Parti Manifestosu»** Seçme Yapıtlar, C. 1, s. 152)

«Toplumu devrimcileştiren düşünceler», «proletaryanın bilinci», ve hatta bu en gelişmiş biçimiyle Marksizm olarak teşekkül etse bile, orada bir egemen fikirler sistemi, bir üstyapı kurumu olarak, henüz proletarya kültüründen sözetme olanağı yoktur. Bir sınıfın kültürü, sınıfın kendisinin egemen sınıf olarak örgütlenmesiyle unsurları tamamlanmış bir kültür haline gelebilir. Proletarya kültürü, sosyalist devrimle mümkündür.

Bundan dolayı, kültürün tanımlanması, her zaman, her toplum biçimi ve tarihi dönem için genel özellikleri belirten bir kavramlaştırma olacaktır.

★★★

Burada açıklanması gereken bir konu daha vardır: komünist toplumda kültürün durumu ne olacaktır?

Kültür, bir toplumsal bilinç şekilleri (bilim dahil) ve üretim bilgisi becerisi vb. sistemi olarak sınıflı toplum öncesinde de vardı. Demek ki, varlığı toplumun sınıflara bölünmesine bağlı değildir. Dolayısıyla sınıfların ortadan kalkışı, kültürün ancak bir anlamda, **bugünkü anlamıyla** ortadan kalkışı olacaktır.

«Maddi ürünlerin komünistçe üretilme ve mülk edinme biçimine yöneltilen itirazlar, aynı şekilde zihinsel ürünlerin komünistçe üretilme ve mülk edinilme biçimine de yöneltilmiştir. Burjuva için sınıf mülkiyetinin yok olması, nasıl bizzat üretimin yok olması demekse, sınıf kültürünün yok olması da, kendisi için her türlü kültürün yok olmasıyla aynı şeydir.

«Yitmesinin önü yasa büründürdüğü bu kültür, büyük çoğunluk için bir makina gibi hareket etme eğitiminden ibarettir.» (MARKS-ENGELS, «...Manifesto», s. 152)

Kültürün doğuşu ve kaynaklarını incelerken, bunu ancak maddi hayatın üretimi sürecinde bulabileceğimizi belirtmiştik. Komünizm, kendine özgü de olsa, maddi üretimin devam ettiği bir durumdur. İnsanla doğa arasındaki ilişkinin özü, yani işsürecinde ifadesini bulan dönüştürme ve değiştirme faaliyeti, komünizmde her türlü engelden arınmış özgür insanın faaliyeti halinde sürecektir. Ve o gerçek özgürlük ortamında, insanın **kendini** dönüştürmesi, **«uyuklamakta olan bütün güçlerini»** gerçekten harekete geçirebilmesi tam anlamıyla mümkün olacaktır.

Kültür, belirgin sınıf karakterine rağmen, toplumun sınıflara bölün**mesinin bir ürünü** değildir. Bu bakımdan örneğin, devlet gibi değildir.

«Fikirlerin, tasavvurların ve bilincin üretilmesi, başlangıçta, insanların maddi faaliyetlerine ve maddi (ekonomik) ilişkilerine sıkı sıkıya bağlıdır. Gerçek hayatın dilidir o. Bu gelişme düzeyinde, insanoğlunun tasavvuru, düşüncesi ve fikri ilişkileri, maddi davranışlarından doğrudan doğruya çıkmış gibi görünmektedir.» (MARKS-ENGELS, «Alman İdeolojisi», s. 48, Sosyal Y. 1968)

Sınıfların doğuşu, bilincin bu görüntüsünü değiştirir. Artık o, üretimden sanki tamamen bağımsızmış gibi görünmeye başlar.

«İşbölümü, maddi ve fikri emek (çalışma) arasında bölünme (ayrılma) ortaya çıktığı andan itibaren, gerçek işbölümü haline gelir. Bilinç, ancak bu andan itibaren mevcut pratiğin bilincinden başka bir şey olduğunu, gerçek bir şey tasavvur etmeden herhangi bir şeyi **gerçekten** tasavvur ettiği hayaline kapılabilir. Bu andan itibaren bilinç, dünyadan sıyrılarak, 'saf' teori, teoloji, felsefe, ahlak vb. yapmak durumuna geçer.» (MARKS-ENGELS, age. s. 56)

Bu, işbölümünün fikri emek yanında bulunan ayrıcalıklı azınlığın da kendi aralarında emeğin yönetilmesi ile uğraşanlar (devlet, ticaret vb. adamları) ve ideologlar (din adamları, filozoflar vb.) şeklinde bölünmesi-

nın ürünüdür. Bu, yalın bir kol emeğinin (ancak çok az bir artı sağlayacak ölçüde üretken) olduğu köleci toplum için normaldir. Hatta zorunludur. Başka türlü olması için hiçbir maddi temel yoktur. Bu koşullarda entellektüel üretim, «fiili çalışmadan kurtulmuş özel bir sınıfı» gerekli kılan bir faaliyet alanıdır. Kapitalizme gelince, o, «yeni dünyanın maddi temelini yaratmak zorundadır.» (Marks)

«Tarihin burjuva dönemi, yeni dünyanın maddi temelini yaratmak zorundadır, bir yanda insanoğlunun karşılıklı bağımlılığı üzerine kurulmuş bulunan evrensel karşılıklı ilişki, ve bu ilişkinin araçlarını; öte yanda insanoğlunun üretici güçlerinin geliştirilmesini ve maddi üretimin doğal araçların bilimsel bir biçimde yönetilmesine dönüştürülmesini.» (MARKS, «**Hindistan'daki İngiliz Egemenliğinin Gelecekteki Sonuçları**», Seçme Yapıtlar, C. 1, s. 603)

«Bir yandan bundan önceki insanlık tarihinin hiçbir evresinin aklına dahi getirmediği sınai ve bilimsel kuvvetler ortaya çıkmaya başlamıştır. Öte yandan, Roma imparatorluğunun son zamanlarında görülen umutsuzluğu kat kat aşan çürüme belirtileri vardır... Ortaya yeni çıkmış zenginlik kaynakları, garip bir gizemli büyü ile, yokluk kaynakları haline dönüşüyor. Sanat zaferlerinin karakter kaybı ile satın alındığı görülüyor. İnsanoğlunun doğayı egemenliği altına aldığı hızla, insanın öteki insanları ya da kendi aşağılıklığının kölesi haline geldiği görülüyor. Bilimin saf ışığının bile cehaletin karanlık zemininden başka bir şeyi aydınlatmadığı görülüyor. Bütün keşiflerin ve ilerlememizin, maddi güçleri, entellektüel bir yaşamla doldurmak ve insan yaşamını maddi bir güçle aptallaştırmak sonucu verdiği görülüyor. Bir yanda modern sanayi ve bilim, öte yanda modern sefalet ve ayrışma arasındaki bu uzlaşmaz çelişki; üretici güçlerle çağımızın toplumsal ilişkileri arasındaki bu uzlaşmaz çelişki; apaçık, karşı konulmaz ve su götürmez bir olgudur.» (MARKS, S.Y. s. 605)

Ama bu çelişmeli yapı, insanlığı tam kurtuluşun eşiğine de getirmiştir:

«Sadece üretici güçlerin büyük sanayi tarafından ulaşılan son derece büyük artışı, emeğin toplumun istisnasız bütün üyeleri üzerinde dağıtılmasını ve böylece herkesin çalışma zamanının herkese toplumun genel işlerine -pratik olduğu kadar teorik tüm işlere- katılmak için yeteri kadar zaman kalacak biçimde sınırlandırılmasını sağlar. Demek ki her türlü egemen ve sömürücü sınıf, ancak şimdi gereksiz, hatta toplumsal gelişme için engel durumuna gelmiştir ve 'dolaysız zor' kullanmakta ne kadar usta olursa olsun, ancak şimdi acımasızca ortadan kaldırılacaktır.» (ENGELS. «Anti-Dühring», s. 298-299)

«Sınıflar biçiminde bölünme, üretimin yetersizliğine dayanıyordu; modern üretici güçlerin tam bir gelişmesiyle silinip süpürülecektir. Ve gerçekten toplumsal sınıfların ortadan kaldırılması, sadece şu veya bu belirli egemen sınıfın değil, ama genel olarak bir sınıfın varlığının, öyleyse sınıflar ayrılığının ta kendisinin bir **anachronisme,** bir çağdışılık durumuna geldiği tarihsel bir gelişme derecesini öngerektirir. Yani üretimin gelişmesinde, üretim araçları ve ürünlerin ve bunun doğal sonucu siyasal egemenlik, kültür tekeli, entellektüel yönetimin özel bir sınıf tarafından temellükünün, sadece bir gereksizlik durumuna değil, ama iktisadi, siyasi ve entellektüel açıdan

bir gelişme engeli durumuna da geldiği bir yükseklik derecesini öngerektirir. Şimdi bu noktaya ulaşılmıştır.» (ENGELS, age, s. 445)

Özellikle kültürün egemen sınıfın tekelinde bulunması olgusu açısından, sınıflı toplum ve komünizm arasındaki fark üzerinde duruyoruz. Komünizm, artık şu veya bu özel toplumsal sınıf veya tabakanın uğraşı olagelmiş kültürel faaliyeti, kökünden kazıyabilecek bütün maddi olanaklara sahip olmayı ifade eder. Orada artık, bir sınıfın kolu, diğerinin kafası çalışır türünden bir ayırım maddi olarak imkansız hale gelir ve Marks'ın çok ince bir tarzda belirttiği gibi insan, komünist toplumda «...tek ve değiştirilmez bir çalışma alanında faaliyet göstermek zorunda olmadığı ve hoşuna giden bir alanda kendini yetiştirebildiği» için; «genel üretim, bu toplum tarafından düzenlenmiş olduğu için», keyfinin istediğince, «bir gün şunu bir gün bunu» yapabilmesi, «sabah avlanıp öğleden sonra balık tutma»sı, «akşam hayvan bakımıyla uğraşıp yemekten sonra da eleştiriye giriş»mesi; «ama asla avcı, balıkçı ve eleştirici olmak»sızın bunları yapabilmesi mümkün hale gelir. (Alman İdeolojisi, s. 58-59)

«...Böylece ilk kez olarak insan, belli bir anlamda, hayvanlar aleminden kesinlikle ayrılır, hayvansal yaşama koşullarından insanca yaşama dünyasına geçer... insanlığın zorunluluk dünyasından özgürlük dünyasına geçişidir bu.» (ENGELS - «Anti-Dühring», s. 447)

İlkel komünal toplumdan geleceğin komünist toplumuna kadar, insan tarihinin bütün noktalarında ortak olan çalışma-iş süreci- aynı zamanda gerçekleştiği özgül biçime uygun bir de bilinçle birlikte varolur. Bundan dolayı, iş nasıl insan için vazgeçilmez bir etkinlikse, «ta başından beri sosyal bir ürün» olan «bilinç» de, Marks'ın dediği gibi, «insanlar varoldukça, sosyal bir ürün olarak devam» edecektir.

Kültürün Tanımlanması

Buraya kadar kültür kavramının esas muhtevasını ve pratik anlamını oluşturan unsurları ve bunları kavramak için gerekli temel ilkeleri tespit etmeye çalıştık. Kültürün tanımlanması için gerekli malzeme, kabaca bunlardan ibarettir. Fakat tanımın gerçekleştirilmesi, aynı zamanda olgunun bütününü kavrayışımızla ilgili bir perspektifi de şart koşmaktadır. Bu bizim için iki yönlü bir perspektiftir: **Birincisi:** kültür olgusunun kendisini gerçek konumuyla tespit etmeye ilişkindir; **İkincisi**, proletaryanın devrimci mücadelesinin bu alandaki ihtiyaçlarını karşılayacak olan onun bu alandaki faaliyetinin yalnız bugünkü kıstaslarını tespit etmekle yetinmeyecek fakat nihai hedefleri bakımından da pratik bir değer ifade edebilecek tarzda tanımlanmasına ilişkindir.

Tanımımıza esas özelliğini verecek olan da bu olmalıdır: burjuva revizyonist «kültür teorileri» ile bizim kültür olgusunu kavrayışımız arasındaki

fark, proletaryanın devrimci mücadelesi kıstasında billurlaşmaktadır. Bu konuda bize yol gösteren ilkesel değere sahip temel önermeler şunlardır: (1). Hayatın her noktası sınıf mücadelesinin bir alanıdır. (2). Proletarya çağın merkezinde duran en devrimci sınıftır. (3). Bugün devrim, çözümü gündeme gelmiş bir meseledir. (4). Devrimci subjektif etkenin aktif rolü, sosyalist siyasi-teorik mücadelenin derinlik ve yaygınlığı ile bağlantılıdır.

Bu önermeleri geçersiz gösterecek veya herhangi birinin gözardı edilmesine yolaçacak hiçbir kültür kavrayışını kabul edemeyiz.

Toparlarsak, biz kültürel faaliyeti **ilk önce** çağımızın temel niteliği ve proletaryanın sınıf olarak bu çağın merkezinde bulunan konumu açısından, devrimin çözümü gündeme gelmiş bir mesele olduğu somut çerçevede, subjektif koşulların geliştirilmesinde yardımcı bir etken olarak ele alıyor ve devrimci proletaryanın teorik mücadelesinin proleter devrimci eğitim, eleştiri ve yaratma faaliyetinin bir alanı olarak kavrıyoruz.

Kavramın ansiklopedik tarzda tanımlanmasının her zaman bazı eksiklikleri taşımasının kaçınılmaz olduğunu bilmekle beraber, yine de kavramı topluca içeriği ve yapısı bakımından tespit etmek, yararlı olacaktır.

Böylece :

— Kültür,

— maddi hayatın üretimi ve yeniden üretimi sürecinde doğmuş bulunan ve insanın insanla, insanın doğa ile ilişkilerine, insanın kendisini ve doğayı dönüştürmesine ait bilinci, tasarıları, düşünceleri, bilgisi, becerisi ve deney birikimi ile bunların ifade edilmesinin çeşitli biçimlerinin,

— belli bir toplumda, belli bir üretim ilişkileri sisteminin genel doğrultusuna, işleyişine ve menfaatlerine uygun olarak dönüştürülüp özümlenerek

— yeni yaratılmış bilinç, tasarı, düşünce, bilgi, beceri ve deneylerle birleştirilmesinden meydana gelen,

ve

— mevcut üretim ilişkileri tarafından ideolojik içeriği ve pratik hedefleri bakımından belirlenmiş bir doğrultuda bütün bu toplamın her halkın, her topluluğun, dönemin, sınıfın vb. özelliklerini taşıyan farklı üslup ve renklerle ifade edilmesinin bütün biçimlerini, bunların geliştirilmesini, edinilmesini ve kuşaktan kuşağa aktarılmasını ve bunlardan yararlanılmasını da içeren,

— sınıflı toplumlara tekabül eden her biçiminde kendi etkinlik tarzına mevcut biçim ve içeriğine, egemenliğine karşıt unsurları da içinde taşıyan,

— toplumsal bir etkinliktir.

II

Kültür ve Devrim

«Devrim,... bütün insan yeteneklerinin özel bir atılım ve özel bir gerilim anında, en keskin sınıf mücadelesi tarafından harekete itilmiş onlarca milyonun bilinci, iradesi, tutkusu ve hayal gücüyle gerçekleşir. Bundan şu çok önemli ...sonuç çıkar,... devrimci sınıf, görevini gerçekleştirmek için, toplumsal faaliyetin istisnasız bütün biçimlerine ve yönlerine sahip çıkmayı bilmelidir.» (STALİN, «Strateji ve Taktik», s. 18)

Yazımızın bu bölümünde, kültür alanında özellikle sanat ve edebiyat alanında devrimci faaliyetin Marksist-Leninist ilkelerini inceleyeceğiz. Bu konu, siyasi pratik kadar, Marksist-Leninist felsefi kavrayış ile de ilgilidir.

Özellikle revizyonizm tarafından çarpıtma ve yozlaştırmanın geniş çapta uygulandığı bu alandaki saldırılar, bir bütün olarak, Marksizm-Leninizme ve özel olarak da Leninist parti ve devrim teorilerine yönelmişlerdir. Proletaryanın devrimci mücadelesinin ilkelerinin bir yerde inkar veya reddedilmesi, devrimci teorinin bütününe ilişkin bir revizyondan bağımsız olarak gerçekleştirilemez. Bu bakımdan, revizyonizmden kaynaklanan her türlü eyleme olduğu gibi, «kültür sanat ürünlerine» karşı da asgari düzeyde bir uyanıklığımız vardır. Fakat, ekonomik ve siyasi mücadelelerde yoğun pratik deney sahibi olan sınıfımız, ve diğer devrimci güçlerin bu tavrı, henüz kültür ve sanat konularında yeterince ifade edilmiş değil; yine de revizyonizmin geliştirdiği aşağılık propaganda, sözde «kültürel-sanatsal faaliyet», «teoriler», «edebi», «sanatsal» «eserler» ve bunlarla çatışmaya giren devrimci faaliyet, ve uyanıklık önce yurtsever devrimci kitle örgütlerinin pratik faaliyeti içinde, hem geniş üye kitlesinin yaratıcı yaklaşımını, hem de sayıca yetersiz fakat nitelikçe güçlü örneklerini yeni yeni görmeye başladığımız yayın yoluyla eleştiri girişimlerini yeşertmeye yetti.

Proleter devrimci siyasetin güçlü etkisi altında bulunan kitle örgütlerinin, özellikle gençlik örgütlerinin şimdi çok genç ve siyasal içerik bakımından oldukça yetkin, fakat sanatsal biçim bakımından nisbeten yetersiz bu faaliyeti bile, işçi sınıfı ve halk kitleleri tarafından büyük ilgi ile karşılanıp değerlendiriliyor; bu karşılıklı ilişki içinde yeni bir kültürün unsurları doğuyor; ve en önemlisi, hiç bir revizyonist burjuva bakış açısı,

«sanatsal» zıpçıktılık, bu faaliyetin gelişmesini durduramıyor ve yolundan saptıramıyor. Hiç bir kuruntuya kapılmadan tespit edebiliriz ki, bu sağlıklı konumun temelinde, ayağını toprağımıza sapasağlam basan hareketimizin siyasi tezleri bulunmaktadır. Fakat bu, kültür alanında mücadelenin kendine özgü sorunlarını çözmek için yeterli değildir. Proletaryanın uluslararası çapta bu alanda geliştirdiği yöntemleri, biçimleri ve kavramları bilmeden, deneyleri özümlemeden, ya da bu alana özgü sorunların kendi farklı yapısını ayırtetmeksizin «genel çerçevede» ele almakla yetinerek her hangi bir yaratıcı, geliştirici ve eleştirici faaliyette bulunmak sözkonusu olamaz.

PARTİ VE KÜLTÜREL FAALİYET

Kültürel alanda mücadelenin yalnızca bir eleştiri, direnme ve uyanıklıktan ibaret olmadığını, geleceğin kültürünün bugünden mevcut unsurlarının geliştirilmesini de kapsayan bir yaratma faaliyetini mutlaka gerektirdiğini bir kere daha belirtelim. Özellikle sanatsal-edebi yaratma sözkonusu olduğunda, devrimci faaliyet, kaçınılmaz, zorunlu bir ihtiyaçla karşılaşır. Eleştirel faaliyet, ajitasyon ve propaganda ya da teorik-pratik çalışmada tartışmasız kabul edilen bu ihtiyaç, sanatsal yaratma sözkonusu edildiğinde çeşitli itiraz noktalarına dayandırılarak geliştirilmeye çalışılan bir «muhalefetle» karşılaşır. Bizzat devrimci teorinin özünden kaynaklanan bir ilkeyle ifade edilir bu ihtiyaç: **sanat ve edebiyatta partizanlık** ilkesi.

Bu Leninist ilke, özellikle Sovyet revizyonizminin 1956 Kongresi'nden sonra akılalmaz yorumlara tabi tutularak, ya da doğrudan doğruya Lenin'in bir dil sürçmesi olarak vasıflandırılarak geçersiz, zararlı hatta «gerici» bulunup ayaklar altına alınmak istenmiştir.

Bu ilkenin yılmaz savunucuları Stalin ve Jdanov hayatta iken bile kaçamak ve ikiyüzlü «yorumlarla» ve ağız kenarıyla eleştirilen bu ilke, proletarya diktatörlüğünün burjuva-revizyonist yozlaştırılmasından sonra, «cesur» (!) saldırıların hedefi haline getirilmiştir. Ve yalnız bu ilke değil, bu ilkeyle sımsıkı bağlara sahip «sosyalist gerçekçilik» de aynı saldırıların konusu yapılmıştır.

Bugün, «büyük Marksist Estetikçi» olarak tanıtılmasına ayrı bir özen gösterilen **György Lukacs**, bu ilkeye karşı çıkışını temellendirmeye çalışırken, şunları söylüyor:

> «...iki yıl önce **Druşba Naradov** (1960 sayı 4) adlı Sovyet dergisi, Krupskaya'nın şimdiye kadar bilinmeyen ve Lenin'in ünlü **Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı** adlı yazısında -benim uzun zamandan beri inandığım gibi- güzel sanat olarak edebiyatı kastetmediğimi açıklayan bir mektubunu yayınladı. Lenin'in bu yazısı, Stalin'in ve Jdanov'un ideoloji diktatörlükleri sırasında sanat alanındaki yobazlığın kutsal kitabı sayıldığı için Krupskaya'nın

açıklamasının önemi çok büyüktür.» (G. Lukacs, «Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı», s. 10, Payel Y., 1975)

Bir başka revizyonist Fransız **Henri Lefebvre**, Lenin'den «edebiyat proletaryanın genel davasının bir parçası, sosyal-demokrat partinin örgütlü, yönetsel ve birleşik çalışmasının tümleyici bir parçası haline gelmelidir» sözlerini aktarıyor ve «dikkat çekiyor»:

«Ancak burada, Lenin'in bu metinlerini doğru olarak anlamak için en büyük bir dikkat gerekmektedir. En küçük bir ek, en küçük bir abartma veya gereksiz ilave, geniş ve açık bir tutumu bir yobazlık haline sokabilir.» (H. Lefebvre: «V.İ. LENİN», C. 2, s. 495)

Kitabının bu bölümünde Lefebvre, Lenin'in sanat ve edebiyatta partizanlık ilkesini, «materyalistin objektif olarak parti taraftarı olduğu» gerekçesinden yola çıkarak, materyalist olmanın yeterli olacağını ifade eden bir kapsama indirgemeye çalışıyor. Böylece, taraf olmayı, en fazla, «parti ile paralellik» durumuna yükseltilebilecek bir tavır meselesi olarak donduruyor. Bütün mesele, partinin dışında kalmak, fakat partiye paralel yürümek şeklinde bir objektif ilişkiye indirgeniyor. (Bkz. Lefebvre age. s. 488-499).

Yerli bir örnek olarak, Birikim'in 39. sayısında «Lenin ve Kültür» üzerine yazan N. Gürsel'e değinelim. Yazar, Lukacs'ın yukarıda yer verdiğimiz sözlerine dayanarak, konuyu bayağı bir tarzda etimolojik incelemelere indirgemeye çalışıyor. Sonra yaptığı işi kendisi de pek «bilimsel» bulmuyor olmalı ki, «Lenin böyle demiş olsa da farketmez» demeye getiriyor. Önemli olan da bu zaten. Bu karşı çıkışı şöyle temellendirmeye çalışıyor:

«...bugün batı ülkelerindeki Komünist (yani revizyonist-PB) partileri bile, yazarların politik bir örgüt güdümünde, kongre kararlarına göre sanat yapmalarını önermemekte, yaratıcı etkinliğin ancak özgürlük ortamında yeşerebileceği, bunun bağlanma sorunuyla eş düzeyde tutulmaması görüşünde birleşmektedirler.» (agy. s. 59)

Lefebvre'nin objektif bağ, subjektif bağ kavramını «açık» bir şekilde «kavrayarak» savunan **Nihat Behram** örneğine de değinelim: O, Leninist ilkeyi savunur görünmeyi elden bırakmadan «siyasetin önderliği» kavramından ne «anladığını» şöyle açıklıyor:

«Ne varki, sığ ve bütünlüksüz kavrayıştakilerin sandığı gibi ...siyasetin rehber edinilmesi, strateji ve taktiklerin rehber edinilmesi demek değildir. Derin ve gerçek anlamıyla Marksizmin rehber edinilmesi demektir...» (N. Behram, «...Kültür», s. 19, Ekim-Birlik yayınları, 1979)

Bu küçük, burjuva şair, bağlanma sorununu tıpkı Lefebvre gibi, özgürlük sorununu da benzeri binlercesi ve örneğin N. Gürsel gibi kavrıyor. Özellikle proletarya hareketine karşı tutumu da buradan kaynaklanıyordu. Şimdi, «özgürce» sürdürdüğü faaliyet ise, herkesce biliniyor.

Şimdi Lenin'in «PARTİ ÖRGÜTÜ VE PARTİ EDEBİYATI» başlıklı ya-

zısını, yazıldığı tarihi çerçeve ve bu makaleyi doğuran pratik, teorik gelişmeler açısından incelemeye ve revizyonist, oportünist yorumların yöneldiği özü kavramaya çalışalım:

1905 yılı, Rusya için baştan sona bir devrim yılıdır. Rus-Japon savaşının, Rusya'da derinleşen siyasi ekonomik krizi daha da ağırlaştıran sonuçları, Aralık 1904 Bakü greviyle başlayan ve 1905 yılı boyunca süren ve bütün Rusya'yı kaplayan büyük işçi-köylü-asker gösterilerine, genel grevlere ve ayaklanmalara yol açar. 1905 Ekim ve Kasımında yığınların devrimci mücadelesi büyük boyutlara ulaşır. Grevler yaygınlaşır ve büyür, kırlarda toprak mücadelesi gelişir, askerler arasında ayaklanmalar çoğalır. Ancak yığınlar henüz çarlığı devirmek üzere silahlı mücadelenin sürdürülmemesi zorunluluğunu kavramış değillerdir. İşte böyle bir ortamda Lenin, Kasım 1905'de Rusya'ya döner, **Novaya Zhizn** adlı Bolşevik gazetesinde partiye günlük pratiği için yol gösteren yazılar yazar.

Birazdan kronolojik olarak inceleyeceğimiz bu yazılarda, Lenin, devrimin somut ihtiyaçlarını, daha partinin 1905 yılı Mayıs ayında Londra'da yapılan III. Kongresi'nde tespit ettiği teorik ve taktik ilkelerin bir uygulama alanı olarak ele alır. «Parti Örgütü ve Parti Edebiyat» Novaya Zhizn'de bu bir dizi yazı içinde yer alır. Ve 1905 pratiğinin deneylerinden çıkarılan sonuçları, partinin içinde bulunduğu durum açısından değerlendirerek, Leninist parti öğretisinin ilkeleri olarak genelleştirilecek olan sonuçlara ulaşır. Özellikle proletarya partisinin devrimdeki rolünün berrak bir incelemesi ile birlikte, proletarya partisine niteliğini veren ilkeler üzerinde de durması, söz konusu yazıların önemini günüyle sınırlı olmaktan çıkarıyordu. «Bir Adım İleri İki Adım Geri»den bu yana, ısrarla savunduğu bütün ilkeler, yükselen devrim koşullarında acilen hayata geçirilmesi zorunlu olan hayati ihtiyaçlar halini alıyorlardı. Böylece yalnızca 1905 devrimi sürecinin pratik sorunlarının çözümlenmesi için değil, aynı zamanda devrimin, çözümü gündeme gelmiş bütün bir süreç, bütün bir «emperyalizm ve proleter devrimleri çağı» için geçerli bir parti öğretisinin yaratılması için de temel ilkelerin tespiti gerçekleşiyordu.

Parti sorunu açısından o dönemi değerlendiren Stalin, şunları yazıyordu:

> «Parti, içindeki fikir ayrılıkları yüzünden bölündüğü için, kendisi örgütlenmiş değildi, iç mücadele ve parti bölünmesi, günden güne partiyi zayıflatıyordu... Demek ki uyum ve birlik içinde bir partinin olmaması, proletaryanın geri çekilmesi için dördüncü sebeptir.» (STALİN, «20 KASIM 1906 TİFLİS» Bütün Eserler, C. 1, s. 217)

> «Gerekli olan, sadece genel ayaklanmanın örgütlenmesi sırasında başa geçip tek tek kentlerde birbirinden ayrı olarak sürdürülen devrimci hazırlık çalışmalarını toparlayacak ve saldırı girişimini üstlenecek, birlik ve beraberlik içinde, bölünmez bir sosyal-demokrat parti idi. Yaşamın kendisi yeni gelişmeler hazırladıkça, kentlerdeki bunalım, kırsal yerlerdeki açlık ve

buna benzer diğer nedenler, yeni bir devrimci patlamayı günden güne daha kaçınılmaz bir hale getiriyor. Böyle bir partinin ancak şimdi oluşturulabilmiş olması, bir şanssızlıktır.» (age, s. 219)

Birleşik bir parti demek, Lenin'in ünlü birinci tüzük maddesinde dile getirdiği, «parti, parti örgütlerinin bir toplamı, partili de parti örgütlerinde fiilen çalışan kimsedir» formülasyonunda parti ile sınıf arasındaki sınırı belirleyen özelliklere sahip oluşu demektir. Örgütsüzlük, bu sınırın yok edilmesi ve parti ile yani, işçi sınıfının örgütlü çekirdeği ile sınıfın her türden unsurunu karıştırmaktır. Lenin, Menşevik Martov'un «her grevcinin parti üyesi olarak ilan edilmesi» fikrini, «örgütsüzlük fikrini getirmek» olarak nitelendiriyordu.

Öte yandan, parti yalnızca kendi örgütlerinin basit bir toplamı da değildir. Bir sistemdir. Yönetimin alt ve üst organlarının birbiriyle bağında, azınlık ile çoğunluk arasındaki ilişkide vb. görüldüğü üzere, bu, «olumlu bir birlik»tir. Faaliyetinin her bir parçası, diğeri ile organik bağıntılı, uyumlu bir sistemdir, parti.

«Önceleri, bizim partimiz, resmen örgütlenmiş bir bütün olmadığını, sadece ayrı gruplar toplamı olduğunu ve bu yüzden, bu gruplar arasında ideolojik etki ilişkileri dışında her hangi bir başka ilişkinin mümkün olmadığını unutmuşlardır. Şimdi, örgütlenmiş bir parti haline geldik. Bu bir otoritenin kurulmasını gerektirir. Fikir gücünün otorite gücüne dönüşmesini gerektirir. Alt parti kurullarının üst kurullara bağlılığını gerektirir.» (LENİN, «Bir Adım İleri İki Adım Geri», s. 82)

Devrimin gelişmesi ve doğrultusunun görülebilir hale gelmesiyle, yani artık eski tipte partilerin eski tipte sosyal-demokrat partilerin yeni sorunların altından kalkamayacağı bir devrim dönemine girilmesiyle, çetin mücadele günlerinde sınıfı, sapmadan, yolunu şaşırmadan en zor geçitlerden geçirip zafere ulaştırabilecek yeni bir partiye, «yeni tipte bir komünist partisine» ihtiyaç doğar. Daha 1904 Mayısındaki II. Kongre'de esaslı surette oluşturulmaya başlanan bu fikir, 1905 Mayısında toplanan III. Kongre'de Lenin tarafından daha değişik bir yönüyle de gündeme getirilir.

Bolşevik taktiklerinin açıkça tesbit edilmesine bağlı olarak oluşan bir anafikir vardır şimdi: demokratik devrimde proletaryanın örgütlü öncülüğü ve devrimin ancak silahlı halk ayaklanmasıyla gerçekleşebileceği.

Menşevik taktiklerden esaslı surette bir farkı ifade eden bu fikir, tüzüğün birinci maddesine bağlı olarak, partinin sınıf bileşimi sorununu ve partide işçilerin etkinliğini yalnız bileşim bakımından değil, her kademede işçilerin siyasi-pratik etkinliği ile de gündeme getirir.

«Sosyal Demokrat Örgütler İçinde İşçilerle Entellektüeller Arasındaki İlişkiler Sorunu Üzerine Konuşma»sında Lenin, (3 Mayıs 1905) devrimci fikirlerin temsil edilmesinde aydınlarla işçilerin durumu, parti içindeki bö-

lünmelerde aydınların konumu, parti komiteleri için yapılan seçimlerde aydınlar ve işçiler, parti edebiyatında işçilerin rolü vb. konular üzerinde önemle durulması gereğine dikkat çeker. Ve bu sorunların Bolşevik tarzda çözümlenmesi için bir **«Karar Taslağı»** sunar: taslağın tartışılması sırasında parti literatürünün yazarları ve çeşitli görevlilerin, işçilerin yetiştirilmesi ile ilgili görüşlerinin, bazı komite üyelerini sinirlendirmesine işaret eder. Aynı konudaki bir başka konuşmasında, (**«Sosyal Demokrat Örgütler İçinde İşçilerle Entellektüeller Arasındaki İlişkileri Üzerine Kararların Tartışılması Üzerine Konuşma»** 5. Mayıs 1905) tekrar konuya değinir. Parti faaliyetinin bütün parçalarının sistemin bir vidası haline gelmesi fikri açıklık kazanır.

Haziran 1905'de, **«Politika ile Eğitimbilimin Karıştırılması»** başlıklı yazısı yayınlanır. Sorun yine özü itibariyle aynıdır: kitlelerin devrimci atılımıyla birleşebilmek yolunda faaliyetin düzeltilmesi.

«Her zaman yığınlarla çalışmalı; ve yığınlar üzerinde etkiyi derinleştirmeli ve genişletmelidir... Hiç bir örgüt, hiç bir grup, hiç bir çevre, bu çalışmayı düzenli ve sürekli olarak yürütmezse sosyal-demokrat örgüt sayılamaz. İleri bir derecede, proletaryanın özellikle bağımsız bir partisi olarak kendimizi başkalarından kesinlikle ayırmamızın anlamı, her türlü siyasal fırtınaların, aynı zamanda en güçlü siyasal fırtınaların-ve önemlisi siyasal dekor değişikliğinin- bu ivedi çalışmadan bizi başka yere yöneltmesine izin vermeksizin, olanak ölçüsünde tüm işçi sınıfını sosyal-demokrat bilinç düzeyine çıkarmak için bu Marksist çalışmayı sürekli olarak ve sapmadan yapmamızda toplanır.» (LENİN, **«Politika İle Eğitimbilimin Karıştırılması Üzerine»**, İşçi Sınıfı Partisi Üzerine, s. 235)

«Sosyal demokrat partinin siyasal etkinliğinde, şimdi ve gelecekte her zaman bir eğitimbilim öğesi vardır; ücretli işçilerin tüm sınıfını, tüm insanlığın her türlü baskıdan kurtulması, kurtarılması için çalışan savaşımcılar için eğitmek gereklidir, bu sınıfın yeni ve durmadan yeni katmanlarını sürekli olarak yetiştirmelidir. Bu sınıfın en geri, en geri kalmış bilimimizden ve yaşamın biliminden en az etkilenmiş temsilcilerine gidebilmek, onlarla konuşabilmek ve onların güvenini kazanmak, onları aynı ölçüde hızla ve sabırla sosyal-demokrat bilince götürecek hale getirmek için zorunludur. Öğretimiz, kuru bir dogma haline gelmemelidir; yalnızca kitapla verilmemeli, aynı zamanda proletaryanın en geri ve en gelişmemiş katmanlarının günlük yaşam kavgasına katılmak yoluyla verilmelidir. Bu hergünkü çalışmada, yineliyoruz, eğitimbilimin belli bir öğesi vardır. Bu çalışmayı savsaklayan bir sosyal demokrat, sosyal demokrat olmaktan çıkar. Bu doğrudur. Ama, bizde şimdi, çoğu zaman, politikanın görevlerini eğitimbilime indirgemeye çalışan bir sosyal demokratın da -başka bir neden yüzünden olsa bile-sosyal demokrat olmaktan çıkacağı unutuluyor. Bu 'eğitimbilimden' özel bir slogan oluşturmayı, onu politikanın **karşısına koymayı**, bu karşı koymanın üzerine bir akım kurmayı, bu slogan adına sosyal demokratların 'politikacılarına' karşı çıkarak yığına başvurmayı düşünecek bir kimse, hemen ve kaçınılmaz olarak, demagojiye kaymış olur.» (Lenin, age-s. 236)

Bundan sonra, 20 Haziran 1905'de, **«Geriye Atılan Üçüncü Adım»** baş-

lıklı makalesini yayınlar. Bir bütün olarak parti örgütü ve organları ile bunlar arasındaki ilişkiyi inceler. Parti basını ve parti edebiyatı hakkında şunları yazar:

«Son olarak, azınlığın 'tüzüğü' hakkındaki en şaşırtıcı şey, parti organlarına ve genel olarak parti edebiyatına bütün ilginin ihmal edilmesidir. Organlar, (**Iskra, Sosyal Demokrat**) vardır ve olacaktır. Ancak, konferans tarafından kabul edilen 'Tüzük', onlarla parti arasında hiçbir bağ kurmaz, buna inanılamaz, ama bu bir olgudur. Yazarlar, partinin dışındadırlar, partinin üzerindedirler, ne denetim, ne rapor, ne de maddi bağımlılık vardır. Fransız sosyalistleri arasındaki oportünizmin en kötü günlerini hatırlatan bir şey. Parti kendi başına, yazarlar kendi başına! Bu bakış açısından, konferansın aşağıdaki kararı, yani parti edebiyatı(?) üzerine karar, muhtemelen rastlantı olarak görünmemelidir: 'konferans şunu gerekli sayar: 1) Partinin teorik ilkeleri için legal basında mücadele açmak üzere, parti yazarlarına daha büyük olanakların sağlanması için, Örgütlenme Komitesinin adımlar atması.' Menşevik örgütlenmesinin bir tür ilk örneği; sorumlu olmayan, 'bağımsız' zorunlu ve yeri doldurulamaz bir grup 'parti yazarı'. Ve onlara bağlı ...legal basın... çalışması ile yükümlü bir komite!» (LENİN, Toplu Eserler, C. 8, s. 544)

Lenin, Temmuz 1905'de **«Demokratik Devrimde Sosyal-Demokrasinin İki Taktiği»**ni yazar. Burada, partinin oportünist aydın kanadının **«aydınların anarşist bireyciliği ile işe başladığını»** giderek, **«yayın işlerinin partiden ayrılması»** ve benzeri fikirlerden geçerek, **«süreç olarak örgütsüzleşme»** noktasına ulaştıklarını belirtir.

Ardından, artık sorunun apaçık ve kesin ilkelerle ele alınmasının zorunlu olduğunu gösteren **«Partinin Yeniden Örgütlenmesi Üzerine»** yazısı gelir. (10, 15, 16 Kasım 1905. **Novaya Zhizn**'nin 9, 13 ve 14. sayılarında yayınlanır.) Aynı gazetenin 13 Kasım tarihli 12. sayısında **«Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı»** yayınlanır. Açıkça görüldüğü gibi Lenin, üç bölümden oluşan **«Partinin Yeniden Örgütlenmesi Üzerine»** başlıklı yazının birinci bölümünden sonra, adeta o yazının kopmaz bir parçası olarak gördüğünü belirtir gibi «...Parti Edebiyatı»nı yayına sokmuş ve «... Yeniden Örgütlenme...»nin ikinci ve üçüncü bölümleri sonra devam etmiştir.

«Partinin Yeniden Örgütlenmesi Üzerine»de, Lenin, çarın 17 Ekim Manifestosu ile bunu doğuran objektif koşulların örgütlenmede yapılması zorunlu reformları gündeme getirmiş olması üzerinde duruyor: yer altından çıkış, daha geniş kitleleri kucaklama ve daha yaygın bir bilinçlendirme çabası... *

«Sosyalist fikirlerin proleter yığınları üzerindeki etkisi, artık gelişiyor ve bizlerin çok kere yetişemeyeceği bir rotada gelişmeye devam edecektir.

---

* Lenin, «... Parti Edebiyatı» makalesine, şu cümle ile başlar: «Rusya'da Sosyal demokrat çalışma için Ekim Devrimi'nden (1905 Ekim-PB) sonra doğmuş yeni koşullar, gündeme, bir parti edebiyatı sorununu getirmiştir.» Bu söz, iki makale arasındaki bağı göstermesi bakımından hatırlanmalıdır.

Bu nedenle, (bu koşullar nedeniyle) sosyal demokrat aydınların örgüt içinde daha rasyonal bir biçimde dağıtacağız... Öyle ki, bu aydınların hareketin artık kendi ayakları üzerinde durabildiği, deyim yerindeyse, kendini sürdürebildiği yerlerde bir işe yaramayıp gelişmeye engel olmaları engellenebilsin....

«...çalışmamızı mümkün olan en sağlam ve en örnek esaslar üzerinde örgütlemeliyiz; şimdi bile en iyi güçlerimizi, sık sık şu ya da bu önemli merkezde yoğunlaştırmak zorunda kalacağız... Şimdi görevimiz; yeni esaslar üzerinde örgütlenmek için bir sürü kurallar yaratmak olmayıp, parti deneylerinden sağlanan verileri, dördüncü kongrede toparlayıp tespit etmemizi sağlayacak olan son derece uzun erimli ve cesaretli bir çalışmayı geliştirmektir.» (LENİN, «Partinin Yeniden Örgütlenmesi Üzerine», 1905 Devrimi Üzerine Yazılar, s. 219)

«Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı», partinin Leninist bir parti olarak yeniden örgütlenmesi için gerekli teorik temelde bir parçadır. Bunu ayrıntılı olarak inceleyeceğiz. Daha önce sorunu daha da belirgin kılan **«Sosyalist Parti ve Partisiz Devrimcilik»** başlıklı mukaleye değinmek gerekiyor. Yazı, 26 Kasım ve 2 Aralık Tarihli Novaya Zhizn'in 22 ve 27. sayılarında iki bölüm olarak yayınlandı. Devrim doruk noktasına doğru ilerlemektedir. Moskova Bolşevik Komitesi, 5 Aralık'ta genel grev ilanı için Sovyet'e çağrıda bulunma kararı alacak ve bu grev ayaklanmaya dönüştürülecektir. 9 Aralık'ta Moskova'da ilk barikatlar kurulacak, fakat 9 gün süren çatışmalar boyunca, işçiler, yönetici bir merkezin yokluğundan ve ortak bir hareket planının bulunmayışından dolayı yenilgiye uğrayacaklardır.

«Partisiz Devrimcilik», bugünlerin eşiğinde yayınlanır.

«Parti içinde sıkı bir örgütlenme, sınıf mücadelesinin yüksek bir -gelişme- düzeyine ulaşmasının işareti ve sonucudur. Ve tersine olarak ,açık ve geniş bir sınıf mücadelesinin çıkarı, parti içinde sıkı bir örgütlenme gerektirir. Bu sebeple, bilinçli proletaryanın partisi, sosyal demokrat parti, haklı olarak politika dışında kalmak tutumuyla durmaksızın savaşır ve hiçbir gevşekliğe meydan vermeden prensiplerine bağlı ve sağlam bir şekilde birleşmiş bir sosyalist işçi partisinin yaratılması için çalışır.» (LENİN, «Sosyalist Parti ve Partisiz Devrimcilik», Proletarya Kültürü, s. 13-14, Yar y.)

«Sınıflara bölünme temeli üzerine kurulmuş bir toplumda, düşman sınıflar arasındaki mücadele, evrimin belirli bir aşamasında, kaçınılmaz bir şekilde politik bir savaş halini alır. Politik sınıf mücadelesinin en keskin, en tam ve en belirleyici ifadesi, partiler mücadelesidir. Partisizlik düşüncesine sahip olmak, partiler mücadelesine ilgisiz kalmaktır. Fakat bu ilgisizlik, nötrlükle, çekimserlikle aynı şey değildir, çünkü sınıf mücadelesinde 'nötrler' olamaz, kapitalist toplumda ürün ve emek değişiminde 'çekimser' kalınamaz. Bu değiş tokuş, mutlak bir şekilde ekonomik mücadeleyi ve bunun sonucunda politik mücadeleyi doğurur. O halde, mücadeleye karşı ilgisizlik, ne mücadeleyi terketme, ne çekimserlik ne nötrlüktür. İlgisizlik, daha güçlüye, egemen olana, kendiliğinden destektir.» (LENİN, age s. 18)

«...Burjuva toplum içinde partisiz olmak, karnı tokların, egemenlerin, sömürücülerin partisine bağlılığı ikiyüzlüce saklamak demektir.

«Partilerden bağımsızlık fikri, bir burjuva düşüncesidir. Parti düşüncesi, sosyalisttir. Bu genel kural, tüm burjuva topluma uygulanabilir. Fakat bütün burjuva toplum, feodalizm ve otokrasiye karşı cephe alırken bu gerçeği unutmak, burjuva toplumunu sosyalist olarak eleştirmekten büsbütün vazgeçmek demektir.» (LENİN, age s. 19)

Burada daha «Komünist Manifesto» ile ilkeleri tespit edilmiş bir sorunun artık kapsamlı bir proletarya partisi teorisinin temel önermeleri olarak açıklanmasını buluyoruz. Böylece, **«Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı»** makalesinde ifade edilen görüşlerin tesadüfi, «bir kere söylenmiş sonra da üzerinde durulmamış», «dil sürçmesi» şeyler değil, aksine Leninist öğretilerin uzun deney birikimi ile geliştirdiği temeller olduğunu, köklerinin proletaryanın uluslararası mücadelesinin yüz yıllık geçmişinde bulunduğunu tesbit edebiliriz.

«Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı» makalesinin tarihsel ve teorik temeli kısaca böyledir.

Lenin, bu makalesinde özellikle «parti edebiyatı» ile örgüt olarak parti arasındaki ilişkinin ve parti edebiyatının genel ilkelerini tespit eder. Bunlar, Lenin'in yukarıdaki sözlerinde belirtildiği gibi, «yeni kurallar» değil, «parti deneyinden sağlanan» verilerdir. Ve bugün de Marksist-Leninistler için geçerli parti ilkelerinden olmak özelliğini teorinin bütünüyle ve proletaryanın mücadelesinin evrensel deneyleriyle ilgili olmasından almaktadır. Bu bakış açısı, yazı üzerinde koparılan «neyi kastediyor?», «şimdi de geçerli mi?», «Stalin yobazlığının tahrifatı mı?» türünden yaygaralarla mücadele için bize bir temel sağlamaktadır. Fakat yine de makalenin geniş bir incelemesi temelinde bu türden spekülasyonları örnekleriyle cevaplamak gereksiz olmayacaktır.

Özellikle revizyonist Sovyet partisinin ilk kongresi olan 1956 kongresinde Stalin'e yöneltilen saldırılar, özellikle kültür ve sanat alanlarında «özgürlük» tutkunu burjuva unsurlar için eşsiz bir fırsat yarattı. Bu unsurlar, Stalin ve onun yanında son anına kadar proletarya diktatörlüğüne ve devrime hizmet etmiş olan Jdanov tarafından savunulan ve Sovyet Kültür ve edebiyatında bugün de bütün devrimcilerin, komünistlerin en büyük bir ilgiyi gösterdikleri eserlerin yaratılmasını sağlayan kızıl ilkelere karşı kendi kara bayraklarını açtılar. Çok çeşitli tezler ve teorilerle Lenin'in «sanat ve edebiyatta partizanlık» olarak adlandırılan ilkesine karşı saldırıya geçtiler.

Bu saldırıları başlıca üç ana noktada özetlemek mümkündür.

A — Lenin'in bu yazısında sözü edilen edebiyat, güzel sanat olarak edebiyat değildir; Lenin, parti basınında yayınlanan propaganda ve ajitasyon malzemelerini kastetmektedir; bu ilkeyi Stalin uydurmuştur; Lenin, böyle bir şey söylememiştir.

B — Partizanlık, genel olarak Marksist-Leninist ideolojiye bağlı olmak demektir; yoksa partinin strateji ve taktiğine bağlı olmak değil.

C — Esasen böyle bir ilke olamaz; çünkü sanat ve edebiyat, ancak özgürlük ortamında yeşerebilir; buna bağlı olarak Stalin-Jdanov baskı rejiminin dayattığı «sosyalist gerçekçilik», «olumlu kahraman», «devrimci romantizm» gibi kavramlar, sanat ve edebiyatı baskı altına alan reçetelerdir.

Parti Edebiyatı

Lenin'in sözü geçen yazısında «parti edebiyatı» kavramıyla, sanat olarak edebiyatı değil de, partinin çeşitli teorik-siyasi yayınlarını, ajitasyon propaganda malzemelerini kastettiğini ileri sürenler, bir yandan Krupskaya tarafından yazıldığı ileri sürülen ve 1960 yılında yayınlanan (Krupskaya 1939'da ölmüştür) bir yazıya dayanmaktadırlar. Öte yandan, «literatür» kelimesinin etimolojik bakımdan sözde incelenmesiyle geliştirilen bir takım «tezlere». Her iki yoldan da sonuçta Lenin'in sanat olarak edebiyatı kastetmediğini, bunun bir yakıştırma olduğunu, «bulup çıkarıyorlar».

Lenin, bu yazısında, gerçekte «literatür» sözcüğünü, her biri apaçık ifadelerle birbirinden ayrılmış iki anlamıyla da kullanmaktadır. **Fakat ilke bakımından bu iki yazı türünün örgüt olarak partinin bir fonksiyonu olması ve bununla bağlı olarak ve bir takım özellikler taşıması konusunda bir ayırım yapmamaktadır.** Daha açık bir deyişle, ister teorik ya da propagandayla ilgili olsun, isterse sanat olarak edebiyatla ilgili olsun, partili yazarlarca kaleme alınan her yazı, partizan olmalı, partinin siyasetine, ilkelerine ve hedeflerine uygun olmalıdır. Şu veya bu alanda olmasına bakılmaksızın, **parti** edebiyatı veya **partili** edebiyat, partinin bir fonksiyonu olduğunu bilmelidir.

> «Edebiyat, şimdi yasal yoldan da olsa 9/10 bir parti edebiyatı olabilir. Edebiyat, bir parti edebiyatı olmak zorundadır. Burjuva törelerine, burju**va patronlarının** ve tüccarların basınına 'aristokrasinin anarşizmine', **kâr** ve kazanç peşinde koşmaya karşıt olarak, sosyalist işçi sınıfı da **bir parti edebiyatı** ilkesini öne sürmeli, bu ilkeyi geliştirmeli ve elverdiğince tam ve iyi biçimde uygulamalıdır.» (**LENİN, «Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı»**, Sanat ve Edebiyat, s. 26. Payel y. 1976 II. Baskı)

Burada, her iki anlamıyla da literatürün sınıf tavrını tespit ediyor; işlevinin ne olmasına dair bir anlayış ortaya koyuyor. Fakat, parti literatürü için «kâr ve kazanç» zaten mümkün olamayacağı için, asıl olarak güzel sanatın kastedildiği tespit edilebilir.

Fakat o güne kadar genel olarak devrim saflarında yer almakla birlikte parti safında, parti denetiminde olmayan legal, illegal yüzlerce gazete, dergi, broşür yayınlandığı düşünülürse, siyasi literatüre ilişkin olanların da kastedildiği görülür. Lenin, makalesinde yalnızca yazarların değil, yazı ve yayınla ilgili bütün kurumların partiye bağlılığını savunuyor.

«Yayınevleri, depolar, mağazalar ve okuma salonları, kitaplıklar ve çeşitli kitapevleri, parti denetimine bağlı girişimler olmalıdır.» (age., s. 28)

Böylece yayıncının kendi kârı, kendi çıkarı vb. nedenlerle yazar ve yazı üzerinde kuracağı denetime karşı bir tedbir oluşturulur. Yayın faaliyeti piyasadan kurtarılır. İster siyasi, isterse sanatsal olsun, edebiyat, gayri resmi sansürün baskısı dışına çıkarılır.

«Edebiyatın mekanik bir eşitlemeye, tek düzeliğe, çoğunluğun azınlık üzerindeki egemenliğine pek yatkın olmadığına kuşku yoktur. Bu alanda kişisel insiyatife, bireysel eğilimlere, düşünceye ve hayal gücüne, biçim ve içeriğe çok daha geniş bir yer ayırmak gerektiği tartışma götürmez bir gerçektir. Bütün bunlar doğru ve kesindir. Ama bütün bunlar, bir işçi partisinin çalışmalarının içinde, edebiyat kesimlerinin diğer çalışma biçimleriyle mekanik bir biçimde aynı tutulamayacağını gösterir sadece. Bunların hiçbirisi, burjuvaziye ve burjuva demokrasisine yabancı ve garip gelen edebiyatın sosyal-demokrat partinin çalışmasının bir unsuru, bu etkinliğinin öbür unsurlarına kopmaz bağlarla bağlı bir unsur olması gerekliliği ve zorunluluğu ilkesiyle asla çatışmaz» (Lenin, age., s. 28)

«Bu edebiyat özgür olacaktır. Çünkü bu edebiyata yeni güçler katan ne kazanç hırsı, ne de kişisel yükselme hırsı değil, sosyalizm düşüncesi ve emekçilere karşı duyulan yakınlık olacaktır. Bu edebiyat özgür olacaktır; çünkü, bezgin bir kadın kahramana ya da sürekli olarak şişmanlıktan yakınan 'on bin ayrıcalıklıya' değil, ülkenin çiçeği, gücü ve geleceği olan, milyonlarca emekçiye hizmet edecektir.» (LENİN, age., s. 30)

«Siyasi literatür» kavramıyla, yani güzel sanat olmayan edebiyat olarak parti edebiyatı kavramıyla hiç bağdaşmayacak sıfatlardır bunlar. Burada sözü edilen şeyin, güzel sanat olarak edebiyat olmadığını söyleyebilmek eğer bir kötü niyete, bir çarpıtma amacına dayanmıyorsa, mümkün değildir.

Siyasi yazılarda teorik inceleme ya da polemik yazılarında, kişisel eğilim, hayal gücü, biçim ve içerik gibi sorunlar bir güzel sanat olan edebiyatta olduğu gibi, sorun teşkil etmez. Daha doğrusu, kendi türü içinde «mekanik bir eşitlemeye», «çoğunluğun azınlık üzerindeki egemenliği» ile bütün bir muhtevasının değiştirilmesi imkan ve gerekliliğine, siyasi-teorik edebiyat sahiptir. Öyleyse, kastedilen şey, doğrudan doğruya güzel sanat olarak edebiyattır.

Ama Lenin şunu da söylüyor:

«Özgürlüğün coşkulu yandaşı birkaç aydın, 'nasıl!' diye bağıracaklar belki de. Edebi yaratma gibi alabildiğine ince, alabildiğine bireysel olan bir konuyu topluma bağımlı kılmak istiyorsunuz demek! İşçilerin bilimin, felsefenin, estetiğin sorunlarını oy çoğunluğu ile çözmelerini öneriyorsunuz ha..

«— Sakin olun baylar! Önce şunu söyleyelim ki, sözkonusu olan, sadece parti edebiyatı ve bu edebiyatın partinin denetimine bağlı olmasıdır.» (age., s. 29)

Özellikle bu sözlere sarılarak, sözkonusu olanın güzel sanat olarak edebiyat değil de, teorik siyasi edebiyat olduğu iddia edilir. «-Sakin olun

baylar!», proletarya partisinin ilkeleri ve örgütlenme tarzı bakımından, ikisi arasında ilke bakımından bir fark yoktur. İster siyasi-teorik, isterse güzel sanat olarak olsun, «sözkonusu olan parti edebiyatı ve bu edebiyatın partinin denetimine bağlı olmasıdır.»

Elbette parti, kendi denetimini kabul etmemiş, hiç bir zaman da kabul etmeyecek olan burjuva, küçük burjuva yazarları «denetlemek» diye bir sorunu ortaya atamaz. Şu şair, bu romancı, hikayeci, tiyatro yazarı, şu «özgürlük toplumunda» (!) «istediğini» yazabilir! Buna parti ne karışır? Sorun **devrimden önce**, partinin partisiz yazarları da denetlemesi gibi acaip bir kavrayışla ilgili değildir. Bu ancak, egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın yapabileceği, ve artık toplumda olup biten herşeyden kendisinin sorumlu tutulacağı bir düzende sözkonusu olabilir. Fakat sosyalizme giden yolda parti, **kendi içinde** bu denetlemeyi yapar:

> «...Herkes hiçbir kısıtlama olmaksızın bildiğini yazmak ve söylemekte özgürdür. Ancak bütün özgür kuruluşlar da (parti de bunlara dahildir) parti düşmanı düşünceleri yaymak için partiden yararlanan üyeleri kovma da özgürdürler... Parti, kendisine aykırı görüşleri yayan unsurlardan arındırılmazsa, önce ideolojik, sonra da maddi açıdan çözülüp dağılması kaçınılmaz olan özgür bir örgüttür.» (age - s, 29)

Bu denetleme, nasıl devrim öncesinde partinin bir örgüt olarak temel görevlerinden birini oluşturuyorsa (fakat bu sadece kendisine bağlı yazarlarla sınırlı kalmak zorundadır; başka türlüsünü düşünmek «bizim» kültür teorisyenlerimize mahsustur); devrimle birlikte artık bir diktatörlük olarak genişletilmiş örgütü ile proletarya bunu **bütün** yazarlara uygulamak görevini yüklenir.

Görüldüğü gibi, yazıda sözkonusu olan aynı zamanda, güzel sanat olarak edebiyattır da. Lenin, parti edebiyatı denilince hangisini kastettiğini açıkça söylemek gereğini duymaz; çünkü fonksiyonu bakımından ve özellikle kendi parti öğretisi içinde edebiyatın konumu, onun farklı özelliklere sahip iki yönelişinden bağımsız olarak, tek bir kategoride ele alınabilecek genel bir nitelik gösterir.

Partizanlık, Partiye Bağlı Olmak Demektir

Özellikle aydınların bireyciliği ve ruhsal anarşizmleriyle bu Leninist ilke arasında bir uyuşmazlık bulunması son derece doğaldır. İşin onların «özgürlük» kavrayışları ile ilgili olan yanı üzerinde daha sonra duracağız. Şimdi, «partizanlık» ilkesinin Lenin'de ne ifade ettiğini görelim:

> «Partinin görüşlerine neyin uyup uymadığını belirleyebilmek için ortada partinin programı, taktik kararları ve tüzüğü, ve nihayet uluslararası sosyal-demokrasinin ve de işçi sınıfının uluslararası özgür kuruluşlarının deneyleri vardır.» (age., s. 29)

Partizanlık kavramını, genel olarak Marksizme, materyalizme bağlılık, partiye de gönüllü bir paralellik (veya inatçı bir zıtlık) olarak kavrama-

ya yatkın aydın tavrı, burada, özellikle bir kaçamak noktası bulmak umudundadır. Fakat, «objektif ilişki» veya, «taktik ve strateji değil, derinleştirilmiş anlamda ideoloji» türünden kimi oldukça felsefi, kimi de gayet pratik «kaçış» teorileri, Lenin'in bu sözlerinde kendilerine yararlı hiç bir şey bulamayacaklardır.

Sanat teorisyenliğinde revizyonist bir bayraktar olan E. Ficher, şunları yazıyor:

> «Eğer sosyalist sanatçı, merkez komitenin bir destekleyicisi ise, yalnızca ajitasyon ve propaganda da nitelikli bir işçi ise, sonuçta, o yalnızca bir sanatçı olarak itibarını yitirmekle kalmayacak, aynı zamanda kötü bir ajitatör ve propagandacı da olacaktır. Eğer sanat, güncel taktik durumun gereksinmelerine göre ustalaşmaya zorlanırsa, yaşam onu terkeder.» (E. Ficher; «Sanat ve İdeolojik Üstyapı» Aktaran: Dritello Agolli: «Proleter Partizanlığı ve Onun Sınıf Mücadelesinin Sürdürülmesine İlişkin Bazı Görünümleri» - Albania Today 1979/2)

«Saf sanat»ın bu «sanat için sanat»ın bu gizli savunucusu, «paralellik» teorisini savunuyor ve sanatta partizanlık ilkesini aklınca gülünç bir kılığa sokuyor ve karşı çıkıyor. Fazla yoruma gerek yok: aslında onun sözlerini, «taktik ve strateji değil,» diyen ve Lenin'e rağmen sözde Lenin'i savunur görünerek bunu söyleyenlerin gerçekte kimin paralelinde olduklarını göstermek için yazımıza aldık.

Diğer yandan, bu itiraz noktasına dayananlar, proletaryanın ideolojisi ile proletaryanın siyaseti arasında bir ayırım gözeterek, siyaseti, «günlük» geçici, her an değişebilir taktik unsurlardan sayıyorlar. İdeoloji ise, kendi sürekliliğini, bu bayların sözde eserlerine de aktaracak ve onları ölümsüz kılacaktır! Sonsuza dek yaşayacak dahi sanatkarlar olmak varken, neden işçilerin ve emekçilerin geçici, günlük, «nereye varacağı belli olmayan» mücadelesi ile meşgul olsunlar?!

Fakat gerçekte bunlar, birbirine karşıt, birbirine alternatif şeyler değildir. Gerçekten yetenekli bir sanatçının eserlerinin kalıcılığını belirleyen de onun «ölümsüz olana» bağlanmış olması değildir. Bütün bir hayatın tek bir anını, hemen geçmekte olan önemsiz bir dakikasını konu olarak almak, fakat yine de ölümsüz bir eser yaratmak imkansız değildir. Ama, «insanlığın bütün macerası»nı bu uçsuz bucaksız konuyu ele alıp da yazıldığı an ölmeye başlamış «eserler» de vardır. «Güncel taktiğin ihtiyaçları» elbette, o taktiği belirleyen somut koşullar ortadan kalktığı zaman geçersizleşir; bununla ilgili olarak partinin koyduğu taktik şiarlar, taktik eylem planları da geçersizleşir. Sanatçıdan istenilen, bir sloganın süslenmesi, bir taktik şiarın kafiyelendirilmesi değildir. Bu, anti-parti burjuva sanat çevrelerinin kuruntusundan ya da kendini sanatçı sayan memur kafalı bürokratların «değerlendirmesinden» başka bir şey değildir. Bu tür karşı çıkışları geliştirenler, eskaza, «sanat ve edebiyatta partizanlık» il-

kesini doğru bulup uygulamaya kalkışsalar, verecekleri «eser»lerin niteliği asla bundan yüksek olmayacaktır.

Sanatta Partizanlık İlkesi, Özgürlük ve Zorunluluk

Özgürlük sözkonusu olunca, Marksist görünmeyi seven (fakat bunu asla başaramayan ve başarmak da istemeyen) herkes, onunla zorunlulukla ilişkisinden, göreceliğinden vb. sözetmekte erişilmez ustalıklar gösterirler. Ama iş, örneğin partizanlık ilkesi ile özgürlük kavramının diyalektik materyalist ilişkisine gelip dayanınca, birden bu gürültü yerini en koyusundan mistik, metafizik, idealist bir muhalefete bırakır. Çünkü gerçekte onların özgürlük kavrayışı, özgürlüğün bireysel ve ahlaki bir planda kendilerinin iradi olarak elde edebilecekleri kendileriyle ilgili bir sorun olduğu yolundadır. Kapitalizmde eğer o, parti direktifleri ve siyasi denetimi dışında kalabiliyorsa, kapitalizme rağmen özgür olduğunu sanır.

> «İkinci olarak da, sayın burjuva bireycileri, mutlak özgürlük üzerine çektiğiniz söylevlerinizin iki yüzlülükten başka bir şey olmadığını söyleyeceğiz sizlere. Paranın iktidarı üzerine kurulmuş bir toplumda bir avuç insan asalak olarak yaşarken, emekçi yığınların yoksulluk içinde süründükleri bir toplumda gerçek ve tam bir özgürlük olamaz. Siz bay yazar: burjuva yayınevi sahibine karşı sizden açık saçıklık ve 'kutsal' sanata 'ek' bir kılıf altında fuhuş bekleyen burjuva kamuoyunuza karşı özgür müsünüz? O burjuva özgürlüğünüz, aslında burjuva ya da anarşist bir palavradan başka bir şey değildir.» (Lenin, age., s. 30)

Engels, özgürlüğü, zorunluluğun kavranması olarak tanımlayan Hegel'in bu ifadesini doğru bulur:

> «Özgürlük, doğa yasaları karşısında düşlenmiş bir bağımsızlıkta değil, ama bu yasaların bilinmesinde ve bu bilme aracıyla bu yasaların belli erekler için yöntemli bir biçimde kullanılma olanağındadır. Bu, dış doğa yasaları için olduğu kadar, insanın maddi ve manevi varlığını yöneten yasalar -gerçeklikte değil, olsa olsa kafamızın içinde ayırabildiğimiz iki yasa sınıfı için de böyledir. Öyleyse irade özgürlüğü, ne yaptığını bile bile karar verme yetisinden başka bir anlama gelmez. Buna göre, belirli bir sorun üzerinde, bir adamın yargısı ne kadar **özgürse** bu yargının metnini belirleyen zorunluluk o kadar büyüktür; oysa, çok sayıda çeşitli ve çelişik karar arasında görünüşte canının istediği gibi seçen, bilgisizliğe dayanan kararsızlık, bununla özgür olmayışını egemenliği altına alacağı şeyin, egemenliği altında bulunduğunu göstermekten başka bir şey yapmaz. Öyleyse özgürlük, kendimiz ve dış doğa üzerinde, doğal zorunlulukların bilgisi üzerine kurulu egemenliğe dayanır...» (ENGELS, **«Anti-Dühring»**, s. 202-203)

Öyleyse, gerçekte özgürlüğü parti denetimi dışında kalmakta arayanlar, «paranın iktidarı üzerine kurulmuş bir toplumda» ancak paranın egemenliği altına girmeyi «seçebilecek» kadar «özgürdürler»! Bu ise bir ikiyüzlülüktür.

«Ve biz sosyalistler, bu iki yüzlülüğü açığa vuruyor, düzmece nişanları alaşağı ediyoruz. Bunu sınıflarüstü bir sanat ve edebiyat elde etmek için değil, (çünkü bu ancak sınıfsız toplumda mümkündür) özgür olduğu iddia edilen gerçekte ise burjuvaziye bağımlı olan edebiyatın karşısına gerçekten özgür ve işçi sınıfına açıkça bağlı bir edebiyat çıkarmak için yapıyoruz.» (Lenin, age., s. 30)

«İşçi sınıfına açıkça bağlı» bir edebiyat nasıl «gerçekten özgür» olabilir? Bağlılık, özgürlüğün yok olması demek değil midir? Türünden «akıllıca» sorular yöneltilebilir ve yöneltilmektedir de. Özellikle anti-komünizm, bu «çelişkili» durumda, kendisi için pek bol malzeme bulduğunu sanmaktadır. Diyalektiğe kökten düşman olan bu kategoriyi tartışma dışı bıraksak bile, bu sorunu, «derin ve gerçek anlamıyla Marksist» bazı kişiler «bile» kavramakta fevkalade güçlük çekmişlerdir.

Özellikle şöyle kuralları olan bir özgürlük, «nasıl olur»?!

«Kahrolsun partisiz edebiyatçılar; kahrolsun edebiyatın üstün insanları. Edebiyat işçi sınıfının genel davasının bir kısmı haline gelmeli, bütün işçi sınıfının bilinçli bütün öncüleri tarafından harekete geçirilen o tek ve bölünmez büyük sosyal demokrat mekanizmada 'küçük bir çark, küçük bir vida' olmalıdır. Edebiyat, sosyal demokrat partinin örgütlü, yöntemli ve birleştirilmiş çalışması içinde bütünleyici nitelikte bir parça olmalıdır.» (Lenin, age., s. 27)

Bazılarına korkunç bir cendere gibi gelen bu mekanizma, «zorunluluğun bilgisi üzerine kurulu egemenliği» elde etmenin zorunlu aracıdır. Diğer yandan, partinin kendi iç zorunluluklarının bilgisine sahip bilinçli proleterin egemenliğinin, öyleyse özgürlüğünün de gerçek alanıdır.

Kapitalist toplumda, yani ezenle ezilenin, sömürenle sömürülenin apaçık belirdiği modern toplumda karşı karşıya gelen ve mücadele eden sınıflarda apaçık bir zıtlaşma içinde bulunurlar. Gerçekte sınıf iradesi olarak somutlanan şey, her bir sınıfın ne yaptığını bilmesini ve ne yapacağına karar vermesini içeren, bundan başka bir şey olmayan bir tür özgürlüktür. Kapitalist, üretici güçler karşısındaki durumundan doğan zorunluluğun bilincindedir. Üretici güçler üzerinde mülkiyetten yoksun bulunmanın bütün biçimlerinin, bunu ortadan kaldırmanın gerekliliğinin tümüyle bilincinde olan ise, proletaryanın bilinçli öncü kesiminin örgütü olan partidir. Orada, bilinçli işçi, «hayal ettiği bağımsızlığı» değil ama, kendisi ile parti arasındaki bağın gerekliliğini doğuran yasaların bilinmesini **«bu yasaların belirli erekler için yöntemli bir şekilde kullanılma olanağını»** bulur. Diğer yandan kapitalizmin yasalarının bilinmesi ve bu bilgiye dayanan eylem, partide ifadesini bulur. Proletarya partisi, proleterin kendisi ile birlikte bütün insanlığı da özgürleştireceği geleceğin toplumuna ulaşmasının bugünkü tek aracıdır. Komünist toplum, toplumun yasalarının bilindiği ve ona egemen olunduğu gerçek özgürlük toplumudur: İnsanın gerçekten hayvanlar aleminden kopup insan olarak ayağa kalktığı gerçek öz-

gürlük toplumudur. Parti, geleceğin toplumunun bugünden bir modelidir. Yarı-bilinçli, özellikle de «özgürlük» düşleriyle bu yarı-bilinci de yitirmiş olan anarşist ruhlu aydın için ise, durum açıklıdır. O, «egemenliği altına» almak istediği şeyin, tam anlamıyla «egemenliği altına» kendisinin girdiğini bile bilemez. Çünkü özgürlük, özellikle insanın maddi hayatının yasaları sözkonusu olduğunda, salt bireysel bilinç işi olmaktan çıkar, örgütlü sınıfsal bir anlam kazanır. Yazar örneğini inceleyelim: istediği kadar işçi sınıfı adına, devrim adına şiirler, yazılar yazsın: Eğer bunları yayınlamak ve sınıfına ulaşmak için dağıtmak gereği varsa,: bir yayıncıya, depoya, mağazaya, kitapevlerine de ihtiyaç var demektir. Bilindiği gibi bunlar ister doğrudan ister dolaylı olsun, burjuvazinin denetimi ve sansürünü ifade ederler. Parti dışında kalarak «özgürlüğün» tadını çıkaracağını sanan yazar, şu veya bu mısraını «düzeltmeden», falanca veya filanca paragrafını -bazen koca bir bölümünü- çıkarmadan kitabını yayınlayamadığını, asla böyle bir özgürlüğü olmadığını görecektir. Özgürlük hakkındaki kavrayışı ile bu pratik durumun oluşturduğu «akıl almaz» çatışma, onu bu kez bunalımlı, hasta bir adam haline getirir. Umutsuzluk ve güvensizlik, «özgürlüğün» (bu sahte özlemin, çaresiz kuruntunun) tuzu biberi olur.

Bir partili yazar, yazısının herhangi bir kısmının parti siyasetine aykırı haliyle yayınlanabileceği konusunda hiç bir kuruntuya sahip değildir. Aksine o, bu denetimi, bilincinde olduğu zorunluluğun bir gereği sayar. Bu onun özgürlüğünün somutlanış tarzıdır. Çünkü sınıf mücadelesinin gelişme yönüyle, onun bireysel varoluşu arasında hiçbir uzlaşmaz çelişki yoktur. O, kendisini çevrelemiş bulunan toplumsal yasaların mahiyetini, bunların nasıl işlediğini ve bunlara nasıl egemen olunabileceğini bilir. Bunun tek mümkün yolunun her türlü köleliği kaldıracak olan devrim, devrimin zorunlu unsurunun ise parti olduğunun bilincindedir.

Sonuç olarak, **«sanat eserinin ancak özgürlük ortamında yeşerebileceği»** yolundaki görüş **doğrudur** diyoruz. Ama biz özgürlük denilince, sınıfımızın tarihsel görevi ile gerçek anlamını kazanmış gerçek özgürlük kavramını anlıyoruz; başıboş aydın bireyciliğinin sergüzeştini değil. Bizim için en tam ve gerçek özgürlük, partimizin demir disiplinine uymaktır.

Sanatta ve edebiyatta partizanlık ilkesinin «özgürlüğü» ortadan kaldırdığı, böylece de sanatsal yaratıcı faaliyeti köreltip güdükleştirdiği yolundaki sızlanmalar, Lenin zamanında da vardı. Yukarıda örneklerini gördüğümüz gibi, Lenin tarafından ağızlarının payı verilmişti. Fakat günümüzde, Lenin'in adını yere göğe sığdıramayan, Lenin'in adını bile duysa «duyarlıklı» heyecanlanmalar geçirenler, sorun, özgürlük ve partizanlık noktasına gelince, gerçekten özgür olmanın ancak gerçekten partizan olmakla mümkün olduğu gerçeğine «özgürce» saldırmanın daha «akıllıca» bir iş olacağını düşünüyorlar. Partinin «sanatın tepesinde jandarma

gibi dikilip durmasını» reddederken, «saf bağımsız sanat»ın jandarmalığını yapmayı kabul ediyorlar. Kongre kararları ve «reçetelerle» sanat yapılamayacağını savunurken, gerçekte sömürü toplumunun yasalarıyla belirlenmiş reçetelerle sanat yapmak zorunda olduklarını göremiyorlar. Bu durumda konumları, ya burjuva «sanatçılığı» olacaktır, ya da «tersine dönmüş burjuva düşüncesi»nden (Lenin) başka bir şey olmayan anarşistlik.

Aydın Sorunu

Proletaryanın uluslararası tecrübesi, kısaca yukarıda özetlediğimiz çerçevede hemen hemen daima bir aydın sorununu gündeme getirmiştir.

Bağımsız bir sınıf olmayan aydınlar, şu veya bu sınıfın eklentileri, temsilcileri durumunda bulunurlar. Genellikle üretim araçları üzerinde egemen olan sınıfın, bu araçların yapılması, kullanılması, geliştirilmesi yolunda istihdam ettiği teknik ve bilimle uğraşanlar, mühendisler, ekonomistler; devlet ve hukuk işlerinde, eğitimde ve diğer hizmetlerde görev alanlar, sanatçılar vb. «Kapitalizm, aydınların daha homojen bir katman oluşturmalarını sağlar ve onların fonksiyonlarını genişletir.» (Enver Hoca. **«Entellektüeller Üzerine»**, Seçme Eserler, C. II, s. 726)

Ancak aydınlar, genellikle egemen sınıflara ve mülk edinmenin özel kapitalist ve daha eski biçimlerine karşı değişik kaynaklardan beslenen tepkileri de taşırlar. Kendileri genellikle mülk sahibi sınıflardan geldikleri halde...

Marks ve Engels, **«Komünist Manifesto»**da, sınıflarından koparak, devrimci sınıfla birleşen aydınların bu durumunun «tarihin gidişini teori ile bir bütün olarak kavrama»larından, tarihsel gelişmenin devrimci yanında saf tutmalarından doğduğunu açıkladılar.

Bu genelleme, hemen hemen sınıflı toplumun bütün biçimleri için geçerlidir.

> «Byron bir aristokrattır -fakat bir güç olarak sınıfının dağıldığının, burjuvazinin yanına geçmek gerekliliğinin farkında- bir aristokrat...» (C. Caudwell, «Yanılsama ve Gerçeklik», s. 113)

Enver Hoca yoldaş, aydınların ilerici devrimci sınıflar yanında saf tutması meselesini incelerken, başka sebeplere de değinir.

> «Ekonomik bakış açısından, entellektüeller şu kategorilere bölünebilir: kapitalist işletmelerdeki görevliler, maaşlı çalışanlar, yargıçlar, subaylar ve bu türden ötekiler; öğretmenler, profesörler ve filozoflar, ki kapitalistler, burjuva ideolojisini yaymak için bunları kullanır. Ancak :
> «1. Burjuvazinin çöküşü;
> «2. Çöküşü karakterize eden Malthus'un ekonomik teorisi,
> «3. Entellektüellerin bu son kategorisinin eleştirici ruhu, burjuvaziye, ordunun ve polisin çıkarına kültürü feda ettirir; bu entellektüellerin durumunu kötüleştirir, onun kapitalist boyunduruğu reddetmesine ve burjuva devletin sözde 'üniversite özgürlüklerine' ilişkin geleneklerini ihlal etme-

sine neden olur.» (ENVER HOCA, agc., s. 726)

Ancak entellektüelin süratle bilinçlenmesinin önünde bazı engeller vardır:

«1. Onun gelmiş bulunduğu orta ve küçük burjuva sınıflara özgü yalpalamalar,

«2. Belirli özel hayaller.

«Zihinsel çalışmanın elle yapılan çalışmadan soyutlanması, ayrılması, entellektüelin nesnelerle değil, onların simgeleriyle ilişki halinde bulunduğu anlamına gelir. Bu da idealist hayallere yol açar.

«...

«Elle yapılan çalışmadan koparılan bu fikir, onun dünya düzeninin en yüksek gücü olduğunu düşünmesine yolaçar. Bu ise entellektüeli gerçeklik alanının dışına çıkarır ve onun çelişmelerin şiddet yoluyla değil de, entellektüel uzlaşma, barışçıl evrim ile çözümlenmesi gerektiği düşüncesine götürür,

«Bu görüşler, onu önceden oportünizme hazırlar.

«Onun komünizmi kabul etmedeki isteksizliğinin kaynağı buradadır. Çünkü sınıf ilişkilerinden bağımsız ahlak anlayışı, ve soyut tarafsızlık tarihsel materyalizme bütünüyle karşıttır; ve uzlaştırmacı oportünizm ise, sınıf mücadelesi ve proletarya diktatörlüğüne ilişkin devrimci anlayışla açık olarak çelişir.

«...Entellektüel, proletaryaya karşı değildir. O bir kapitalist değildir. Orta burjuvazi veya el zanaatkârı gibi çalışma araçlarına sahip değildir. O, emeğinin ürününü satmak zorundadır. Dolayısıyla kapitalist sömürü, onu ağır biçimde ezer. Ancak onun yaşam koşullarına gelince, o burjuvaziye, proletaryaya olduğundan daha yakındır.

«O disiplini kendisi için değil, yalnız kitleler için kabul eder. Kendisinin 'seçkinler' arasına, 'sıradan insanın üzerine', -Nietzsche'nin teorisi- koyar.

«Lenin der ki: entellektüeller katmanı, onun bireyciliği ile, onun kendini örgütlemedeki yeteneksizliği ile ve kararsızlıkla karakterize olur. Proletarya onların elinden tutmalı ve bireycilik onların tereddüt etmelerine, yalpalamalarına vb. yolaçtığı için, onlara anarşik bireyciliğin tehlikelerini öğretmelidir.» (ENVER HOCA, age., s. 728-729)

Çünkü parti içinde aydınlardan kaynaklanan oportünist faaliyet, gerçekte burjuvazinin parti içindeki bir faaliyetidir. Ve özellikle konumuz bakımından ele alındığında, entellektüelin bireysel etkinliğini kollektif bir potada (parti faaliyeti içinde) eritmek, gerçekte onun içgüdülerine yapısal özelliklerine yöneltilmiş bir faaliyet olacaktır.

«Bir işçi komünist olduğu zaman, o, kendisinde gelişmemiş olan bir şeyin açılıp serpilmekte olduğunu hisseder; bulanık biçimde bilgi sahibi olduğu, onu aydınlatan bir kültür keşfeder; Marksizmde kendisini açıkça ileri sürme olanağını bulur: bilinç altında varolan şey hakkında bilgi sahibi olur. Böylece bir işçi komünist olduğu zaman kendini inşa eder ve pekiştirir.

«Bir entellektüel komünist olduğu zaman ise, olaylar önceki durumda olduğu gibi gelişmez. Sosyalist bilincin zaferinin her adımında entellek-

tüel, geçmişinde bazı şeyleri yoketmek zorunda kalır. Bu yüzden o, tahrip eder ve inşa eder. Attığı her adımda, kendini yaratma değil de, kendine karşı bir mücadele izlenimi edinir.

«İşçi, komünist olduğu zaman, o, savaşacağını, greve gideceğini, kapitalizmle çatışmaya gireceğini ve hatta öldürülebileceğini bilir ancak onun yalnızca tek düşmanı vardır ve bu düşman da dış düşmandır, kapitalizmdir. Entellektüel ise iki cephede savaşmak zorundadır: kendine karşı, yani küçük burjuva kalıntılara karşı ve dış düşmana, kapitalizme karşı.

«Bir entellektüelin sosyalist bilinç kazanabilmesi için, ona yol gösterilmesi, pratik çalışma içinde çelikleştirilmesi, yeniden eğitilmesi ve Marksist-Leninist teori ile doldurulması gereklidir. Onunla bu sürekli çalışma, işçi sınıfı ve onun partisi tarafından yapılacaktır.» (ENVER HOCA, age., s. 729-730)

Yalnızca aydının sınıfsal kökeni ve buradan kaynaklanan pratik parti faaliyeti içinde eğitilmesi zorunluluğu açısından -yani proletarya partisinin birleşik ve öncü bir örgüt olarak işlevlerinin yerine getirilmesi bakımından zorunlu olan yanını bir yana bırakırsak- bile, örneğin bir yazar ve onun yaratıcı faaliyeti üzerinde partinin denetimi ve yönlendirmesinin ne kadar kaçınılmaz bir zorunluluk olduğu açıkça ortaya çıkıyor. Kuşkusuz, yazarın kendisinin proletarya saflarında savaşmak istemesi önkoşul. Biz, hep bu önkoşulu kabul etmiş olduğunu belirten aydının bunun kendisine ayrıca ne gibi görev ve zorunluluklar yükleyeceği üzerine konuşuyoruz.

Marksist-Leninist hareket, daha önce, aydınların bilinen durumlarını sözkonusu ederek, şu noktaya dikkat çekmişti: «Komünist partisi içinde aydınlar, ne genel olarak bir güvensizlik ve kuşkunun nesnesi haline getirilmelidirler; ne de sözde bunun aksine, özel çalışma alanlarının vazgeçilmez unsurları gibi ele alınarak ayrıcalıklı bir aristokrasi halinde» kavranmalıdırlar. «Tutulacak yol, bu ikisinin ortası ya da dengelenmiş bir şekli de olamaz.» «Parti içinde yer alan burjuva, küçük burjuva kökenli unsurlarda (işçi kökenli unsurlarda mevcut) özellikler aynen aranır. Onlar, (kopmuş oldukları) sınıflarının bir inkarı, bir düşmanı olmalarının yanı sıra, yeni katıldıkları sınıfın da (proletaryanın) en ileri unsurlarının özelliklerine sahip olmalıdırlar.»

Bunun sağlanmasının ise tek gerçek yolu, sürekli teorik-özellikle ahlaki- eğitim ve pratik parti faaliyetidir.

Bütün olarak ele alındığında, **aydın sorunu,** denilen şey, elbette ancak bir yanıyla partinin kendi sorunudur. Fakat devrimin sorunu olarak da adlandırılabilecek bir yanı da vardır ki, bunun üzerinde durulmalıdır.

Aydınlar, yukarıda esaslarını belirttiğimiz nedenlerden ötürü, ilerici sınıflara ve ilerici fikirlere eğilim duyarlar. Topluma eleştirici bir gözle bakarlar ve sınıflı toplumun çelişkili, karmaşık durumundan tedirgin olur-

lar. Bir kısmı, bu çatışmalı durumun kendisinde mevcut olan devrimci dinamizmi kavrar; fakat bu kavrayışı devrimci sınıfın teorik kavrayışı düzeyine yükseltemez. Aksine, kendi sınıf bakışını, sınıf mücadelesinin yorumlanmasına uygular. Basın, yayın araçlarından geniş kitlelere seslenme olanaklarından en fazla onlar yararlanırlar. Makaleler, açık oturumlar, röportajlar, seri yazılar, günlük yazılar, roman, şiir, hikaye, sinema, tiyatro vb. gibi bir çok araçla, bu sağlıksız bakış açısını yayıp dururlar. Reformist, revizyonist fikirlere daha açık olmalarıyla karakterize olurlar. Sınıfın ve halkın geri bilinç düzeyindeki unsurlarını etkilerler. Bu durumlarıyla onlar, kendilerini ancak büyük sarsıntılarla, kitlelerin zelzeleler yaratan yürüyüşleriyle devrimci fikirlere eğilmek, kulak vermek zorunda hissederler. Yine de liberal bataklığın güvenilmez kuşları olarak kalırlar. Onların ellerindeki mevcut imkanlardan doğan etkinliklerinin kırılması önemli bir görevdir. Bunlara karşı mücadele, elbette bizzat kendilerinin devrimciler olarak dönüştürülmesi hedefini esas olarak içeremez. Sınırlı yayın olanaklarımızla onlarla yarışamayız. Fakat biz, halkın bütün sınıf ve tabakalarına önderlik etmek, halkı ikna etmek ve uyarmak yeteneğinde bir sınıfız. Aynı zamanda örgütlü bir gücüz. Bir anda yüzbinlerce insana hitap edebilme olanağımız vardır ve bu gelişmektedir. Bundan dolayı, burjuvazinin bu faaliyetini geriletecek, etkisini sınırlayacak ve kıracak bir güce, potansiyel olarak sahip bulunduğumuz söylenebilir.

Devrimci Mücadelenin Kültür Alanındaki Boyutları

Bu gücün kullanılabilmesi, proleter devrimcilerin, militan kadroların kapsamlı bir propaganda bilgisiyle donatılmış olmasını gerekli kılmaktadır.

Bir çoğumuz, «minibüs müziği» denilen şeyden zevk almasak bile, onun karşı-devrimin nasıl etkili bir zehiri olduğu hakkında açık bir fikre belki de sahip değildik. «**Devrim Yolunda GENÇLİK**» 3. sayısında, hepimizi uyanıklığa çağıran nitelikli bir eleştiri yazısıyla devrimcilere güçlü bir silah verdi. Modern revizyonistlerin «emekçi halkın kültürü» diye yutturmaya çalıştığı şeyin aslında, faşist-feodal bir etkinlik, bir yozlaştırma ve uyuşturma aracı olduğunu gösterdi.

Sinemadan tiyatroya, resimden müziğe, romandan «ciddi» başmakalelere kadar uzanan geniş bir alanda halkın muhalefetini köreltmeye, uyanıklığını bastırmaya hizmet eden sayısız görüş dolaşıyor.

Bu durum bizi, devrimci militanın yetiştirilmesinde kültürel eğitimin önemi ile karşı karşıya bırakıyor. Aynı sorun, öte yandan komünistin yüksek kültüre sahip olması gerektiği yolundaki Lenin'in öğüdü ile ilişkili olarak da hatırlanmalıdır.

Demek ki, devrimci komünist, hem bir ajitatör ve propagandacı ola-

rak kültür düzeyini yükseltmek zorunluluğundadır, hem de geleceğin toplumunun «yüksek kültürlü insanların örgütlü topluluğu»nun -komünist toplumun-, günümüzdeki temsilcisi olarak...

Fakat unutulmaması gereken çok önemli bir nokta vardır: bir işçi gibi çalışmadan, devrime hizmet için beynimizin bütün hücrelerini, bütün adalelerimizi harekete geçirmeden bir komünist gibi kültürlü olamayız; bir burjuva kadar kültürlü olabiliriz ki, bunun da bizim için önemi yoktur. Çünkü, bizim kültürümüz, bugün henüz bütünüyle teşekkül etmiş bir kültür değildir, bu düzende. Bizim sosyalist kültürümüz unsurlar halinde mevcuttur: Marksist-Leninist ideolojimiz, sınıf örgütlerimiz, siyasi tecrübemiz vb.; bizim sosyalist kültür unsurlarımızdır. Halkın feodal-burjuva baskı altında yarattığı ve biriktirdiği kültürel malzemeye ruh verecek, ve onu geleceğin kültürü olarak mayalandırıp geliştirecek olan öz budur. Demek kültürlü bir komünist, hiç bir zaman, «burjuva kültürle de donanmış bir komünist»ten ibaret bir anlama gelmemektedir. Yazımızın birinci bölümünde mirastan yararlanma konusunu incelerken değindiğimiz esaslar, bir toplumun kültürünün oluşturulmasında olduğu kadar, bireysel planda kültürlü bir insan olmak konusunda da geçerli ilkesel esasları içermektedir. Burjuvazinin ulusal ve uluslararası çapta yarattığı herşeyi öğreneceğiz. Ama, bu bizi, kültürlü bir komünist yapmaya yetmez. Bu bilgileri devrimci komünist partisinin ilkeleri, siyasi deneyleri ve tezleri, sınıfımızın ideolojisi açısından elemeli, yoğurmalı, biçimlendirmeliyiz. Bizim için önemli olan, örneğin 9. Senfoniyi daha ilk notalarından tanıyıp bilgiçlik taslamak değil, fakat (mutlaka 9. Senfoni hakkında bir şey bilmemiz gerekiyorsa) onun Avrupa'da burjuva devrimleri çağının bir ürünü olarak taşıdığı anlam ve bu anlamıyla bugün sınıfımız için ne ifade ettiğinin bilgisidir.

Burjuva felsefeleri ana hatlarıyla biliriz. Birisi tarihin gidişini yönlendirecek bir büyük adamın gerekliliğinden sözetse, bunun idealist bir kavrayışa tekabül ettiğini ve kitlelerin tarihsel rolünü inkar ettiğini, hemen görür ve gösterebiliriz. Ama örneğini yüzlerce kez gördüğümüz, bir filmde bir «yiğit işçinin» bütün sınıfı nasıl «kurtardığı» hikaye edilirse, sınıfımızın özellikleri ardına gizlenmiş bu idealizmi, kolayca teşhis edemeyebiliriz, teşhirde duygusal davranabiliriz. Yine önemli olanın sinema olayı vb. hakkında burjuva anlamda bir «kültür sahibi olmak» değil, elbette malzeme olarak bunu da gerekli kılan, bir siyasi «kültür» olduğunu görüyoruz. Ama «kültür eşittir siyaset» demiyoruz. Burjuvazinin kültürü nasıl pratik siyasi hedeflere hizmet ediyorsa, bizim ona karşı mücadelemiz de siyasi mücadelemizin bir parçası halinde şekillenmelidir. Bunu başarmak için devrimci komünist, sağlam silahlara sahiptir. Bu silahlar, gerekli malzeme ile zenginleştirilmelidir.

Böylece ancak «toplumsal faaliyetin istisnasız **bütün** biçimlerine ve yönlerine sahip çıkmak» görevini başarabiliriz. Yüzeysel, gerekli kapsamdan yoksun kuru bir siyasi teşhir, binbir renk ve biçimle zenginleştirilmiş burjuva propagandaya karşı tam olarak silahlanmamızı sağlayamaz. Kitleler, meselenin özü hakkında bilgi sahibi olmakla yetinemezler. Bu özün alabildiği sayısız biçimlenişi de kolayca teşhis edebilmek için gerekli bilgiye ihtiyaçları vardır. Kitlelerin zengin hayal gücü, bizim kendilerine ulaşabilmemiz için zengin biçimler yaratmamızı zorunlu kılar.

Kitlelerin Hareketinin Bir Unsuru Olarak Sanat ve Edebiyat

Sosyalist bir devrim olmaksızın kültürün sosyalist bir kültür olarak dönüştürülmesinin, sosyalist bir kültür yaratılmasının mümkün olmadığını biliyoruz. Fakat öte yandan sınıf mücadelesi içinde ezilen sınıflar kendi fikirlerini, tasarılarını, sanatsal eserlerini de üretiyorlar. Bu, ister halkın acılarının, isyanının, özlemlerinin kendiliğinden ifadesi tarzında olsun, isterse sosyalist bilinçli insanlar tarafından yaratılmış olsun, biriken, güçlenen, ve etkisini genişleten bir akım haline dönüşüyor. Sosyalist ve devrimci demokrat fikirler, kitlelerin yükselen muhalefetinde yankısını buldukça, bunun sanatsal ifadesi de yetkinleşecek, ancak bu, tıpkı kendiliğinden siyasal bilinçlenme olamayacağı gibi, partinin etkisi olmaksızın mevcut ilkel ve geri durumunu kendiliğinden aşamayacaktır. Markeist-Leninist siyasetin dolaylı etkisi, şimdiden sanatsal yaratmada olumlu örneklerin doğmasına yol açmaktadır.

Burada, ilke olarak, devrimci ve demokrat bir yönelime sahip bu dağınık ve hemen hemen kendiliğinden gelişme karşısında tavrımızın, etkin bir önderliği sağlamak yolunda çaba olacağını söyleyebiliriz. Sağlam sanatsal gelenekleri olan, çeşitli milliyetlerin ve özellikle Kürt ulusunun zengin mücadeleci geçmişi içinde yarattığı değerler, kimsenin dokunmaya cesaret edemediği bir hazine olarak durmaktadır. Halkımız, yaratıcı geleneklerini sürdürüyor ve bu gelenekleri mevcut duruma uygun bir maya ile yoğuruyor. Öte yandan ülke gençliği, militanlığı ve mücadeleciliğinin yanı sıra, sanat ve kültür konularına az bulunur ilgisi ile de öne çıkıyor. İşçi gençliğin günden güne etkisini arttırdığı Yurtsever Devrimci Gençlik Derneklerinin aynı zamanda kültürel faaliyetlere de artan bir ilgi göstermesi rastlantı değildir. Niğde YDGD'nin düzenlediği bir gençlik gecesinde sunulan üç skeçten ikisi çırak ve işçi gençlerin sorunlarıyla ilgilidir ve oldukça iyi bir içeriğe sahiptirler. Adana YDGD, ayrıca teorik kavrayış bakımından da doğru bir temele dayandırdıkları sanat-kültür faaliyetlerinde ağırlıklı olarak işçi ve emekçi yığınların sorunlarını işlemektedirler.

Bu gelişmenin iki yönü üzerinde durulmalıdır.

Birincisi, yükselen mücadele, kültür sanat faaliyetini bir ihtiyaç ola-

rak öne sürmekte ve bu örgütlenmiş halk gençliği tarafından karşılanmaya çalışılmaktadır. İşçi, köylü, öğrenci gençliğin başlattığı bu olgu diğer emekçi örgütlerini ve sendikaları da ister istemez etkileyecektir. Çünkü buralarda örgütlenen halk kesimleri de aynı ihtiyaca sahiptirler.

İkincisi, bir kez başlamış bulunan bu ilişki, her defasında daha derin içerikli ve sanatsal değeri daha yüksek eserlerin yaratılmasını zorlayacaktır. Ve bu ortamda doğan ürünler, yalnız öz -siyasi muhteva- bakımından revizyonist reformist, modernist «eserlerden» üstün olmakla kalmayacak; aynı zamanda en etkili sanatsal biçimleri de yaratacaktır.

Bu bize, gerçek sanatın, bunalımdan çatlayan sıkıntılı entellektüellerin cılız, münzevi çabalarından değil, geleceği ellerinde tutan milyonlarca işçi ve emekçinin mücadelesinden doğduğunu göstermektedir.

Kitlelerin Hareketinin Yönlendirilmesi ve Güçlendirilmesinde Yardımcı Bir Araç Olarak Sanat ve Edebiyat

«Saf sanat»ın gizli ve açık savunucuları, sanatsal yaratımın nasıl kendi kerametleri olduğu yolunda bir kuruntu besliyorlarsa, sanat ve edebiyatın sınıf mücadelesinin bir parçası olmasından da aynı derecede, rahatsız oluyorlar. Bu onlara göre, «sanatın sloganlaştırılması»dır. «İnsansal kurtuluşun bu yüce aracının» bayağı bir propaganda malzemesine dönüştürülmesidir vb.

Maddi hayatın üretimi ile sanat vb. kurumlar arasındaki ilişkinin karşılıklı bir etkileşme olduğunu belirten diyalektik materyalizm, esas olanın maddi hayatın üretimi süreci olduğunu önemle vurgular.

Bu, sınıf mücadelesinin temel olması olarak da anlaşılabilir. Böylece sanatsal yaratımda, şu yada bu sınıfın ama mutlaka bir sınıfın damgasının, izlerinin, etkilerinin bulunması da kaçınılmaz olur. Bu bakımdan en «saf» en ruhani, sınıf mücadelesinden «tamamen uzak» olduğu iddiasındaki her eser, bu iddiasından başlayarak, içeriği ve biçimi de dahil olmak üzere, bütünüyle taraflı, politik, propagandacı -fakat gizli ve gerici bir propagandacı- niteliği taşır.

Biz, sanat ve edebiyatın tarafsızlığını, Lenin'in deyişiyle, «bir palavra» olarak görürüz.

Bizim sanatımız, apaçık taraflı politik ve propagandacı bir sanattır. İşçi sınıfının tarafında, onun politik mücadelesinin hizmetinde ve onun yüce hedeflerinin çeşitli yollarla anlatılması, açıklanması, ve yaygınlaştırılması anlamında propagandacı bir sanattır. Bu bakımdan o, elbette fakat dolaylı olarak, «yabancılaşmanın yok edilmesi ve insansal kurtuluşun sağlanmasının» da bir aracıdır. Dolaylı olarak diyoruz, çünkü, bu amaçlara ulaşılmasının tek gerçek yolu, siyasal-sosyal devrimdir. Sanat, devrimin aracı olarak bu amaca ulaşılması hedefine hizmet eder.

«Bizim tarih anlayışımız, bütün bunların (bilincin bütün formlarının ve ürünlerinin) sadece sosyal ilişkilerin pratik bir değişikliğe uğratılması yoluyla ...ortadan kalkacağını ileri sürer. Yine bizim görüşümüz, tarihi yerinden kımıldatan; dini, felsefeyi ve bunların benzeri olan bütün öteki teorik düşünce şekillerini harekete getiren (değişikliğe uğratan) şeyin, eleştirme değil, ihtilal olduğunu ileri sürer.» (MARKS-ENGELS, «Alman İdeolojisi», s. 70, Sosyal y.)

Sanatın hakkını, sanata; ihtilalin hakkını ihtilale vermek gerekir. Elbette sanat, kendine özgü bir etkinliği ve değiştirici gücü olan bir faaliyettir. Fakat devrimin görevlerini ona yüklemek, açık bir idealizme işaret eder. Buna karşılık eğer, «her şey devrimden, sosyalist devrimden ibarettir; maddi temel değişirse herşey halloIur» diye düşünseydik, bugün kültürel, sanatsal faaliyet diye bir sorun da gündemimizde olmazdı. Devrimi, sözde herşeyin üzerinde tutarak bu gibi etkinlik araç ve faaliyetlerini bizzat devrimden ayrı görmek, görünüşte pek «solcu» fakat sonuçları bakımından yine aşırı sağcı bir idealizme işaret eder.

Bunun yanı sıra aynı «sol» anlayış, sanatı olağan propagandadan ayırdeden özelliklerin hiçe sayılması ve sanatsal faaliyetin kaba ve sıradan slogan tekrarlanması olgusunda da görülür. Özellikle sık görülen biçimiyle türkü kılığında slogan bağırmak türünden «eserleri» mücadelemize layık sanat ürünleri olarak göremeyiz. Çünkü genellikle en temel müzik bilgilerinden (örneğin nota bilgisinden) yoksun olarak «sanatsal yaratıma» girişiliyor. Ve «ürünün» gelişmesi, ilhama, ve iman gücüne bırakılıyor.

Genel olarak sanat, bir bilgi işidir. Sanatın kendine özgü ifade yolları, estetik kuralları, değişik biçimlerden imgelerden, soyutlamalardan yararlanan bir özgünlüğü vardır. En temel bilgilerden habersiz yapılan şey, «sanat» olamaz. Oran, perspektif renk bilgisi olmadan resim yapılamayacağı gibi, böylece çizilen şeye resim denilemeyeceği gibi, «anadan doğma bilgilerle» saz çalınıp türkü söylenemeyeceği de açıktır. Mevcut faaliyet sistemli bir öğrenme çabası ile desteklenmelidir. Böylece halka götürdüğümüz ürünler, ancak o zaman halkın mücadelesinin eriştiği bugünkü düzeye denk düşebilir. Ancak o zaman devrimci sanat, mücadelenin daha geliştirilip yaygınlaştırılmasında üzerine düşeni layıkıyla başarabilecektir. Henüz yetersiz, henüz sınırlı bugünkü haliyle bile, yarattığı etkiyi görüyoruz. Yetkin ve yaygın bir sanatsal faaliyet, bugünkü etkinliğini kat kat aşacaktır.

Eğer sanat, olağan propaganda malzemesindeki (yayın organları, bildiriler, seminerler vb.) sözleri tiyatro ya da türkü şeklinde tekrarlamaktan ibaret bir işe indirgenirse, yalnız «sanatsal faaliyet» diye bir şey ortaya çıkmamakla kalmayacak, aynı zamanda temel fikirlerin, devrimci tezlerin bayağılaştırılması da «başarılmış» olacaktır! Çünkü, sanatsal faaliye-

tin propagandacı niteliği, hiç de onun propaganda ile özdeş olduğu anlamına gelmez. Sanatsal faaliyet, devrimci sosyalist propagandanın yerini tutamaz. Ancak onun destekçisi, onun kullanamayacağı araçları kullanarak etkinliğinin derinleştirilmesi yolunda bir araç olabilir. Örneğin, teorik propaganda malzememiz bize, 71 hareketinin kapsamlı bir değerlendirmesini ve eleştirisini vermiştir, küçük burjuva ihtilalciliğin sosyalmaddi temelini ve teorik çerçevesini öğretmiştir. Bugünkü anarşist hareketlerle geçmiş hareketlerin konumunu değerlendirmiş, farklarını göstermiştir. Ama burada her iki dönemin bireysel planda çözümlenmesi, insanların, duygusal, ailevi vb. ilişkilerinin boyutları, bocalamaları, umudu ve umutsuzluğu, dönekliği ya da bir komünist olarak dönüşmesi vb. gibi sorunlarına eğilmek, işlemek ve teorik kavrayışı böylece derinleştirmek, sanatsal faaliyete düşmektedir. Buradan, sanatla olağan propagandayı ayıran şeyin onların konuları olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü konu aynıdır. Bolşevik Parti Tarihi'nin Üçüncü bölümünde de, Ayzenştayn'ın filminde de, Potemkin Zırhlısı'nda isyan konusu ele alınır. Aralarındaki fark nedir? Film, Potemkin Zırhlısı'nda isyan konusundaki Bolşevik değerlendirmelerin görüntülenmesinden ibaret değildir. Orada bize, Bolşevik Parti Tarihi tarafından verilen Potemkin Zırhlısı ile ilgili siyasal kavrayış, bilincimizin bir parçası olan hayal gücümüzle, duyarlığımızla tutkularımızla ilgili yanlarıyla geliştirilir ve derinleştirilir.

Stalin'in sözlerini bir kez daha hatırlayalım:

> «Devrim... onlarca milyonun bilinci, iradesi, tutkusu ve hayal gücüyle gerçekleşir...»

Bilinç, irade, tutku ve hayalgücü, sınıf mücadelesinin boyutlarıyla ilgilidir. Mücadelenin kazandığı değişik biçimlerden geçen insanın deneylerinin görgüsünün birikmesiyle yaşadığı sayısız olayın acı tatlı etkileriyle gelişir. Sanat, bütün bunların yönlendirilmesinde, biçimlendirilmesinde bir araç rolü oynar. Duyguları eğitir. Tek bir roman okuyarak, bir şiiri ezberleyerek sosyalizme adım atmış bir çok insan vardır. Bir çoğumuz Jack London'ın «Demir Ökçe»sinde, kendimizi bu mücadeleye atılmak zorunda hissetmemize yolaçan bir şeyler bulmuştur. Ostrovski, «Ve Çeliğe Su Verildi»de bize devrimci mücadelenin sayısız acılarını, sonsuz fedakarlık ve cesaret isteyen çetin yolunu, fakat aynı zamanda zafere ulaşmak isteyen bir işçi için bütün bunların ne kadar kolay katlanılır şeyler olduğunu da göstermiştir.

Örnekler çoğaltılabilir. Sanat ve edebiyatın propaganda ve eğitim aracı olarak işlevi, özünde teorik propagandanın işlevinden farklı değildir: eğitmek, birleştirmek, ve seferber etmek için özel araçların ve ifade araçlarının kullanılması noktasında birbirinden ayrılan bu iki faaliyet, subjektif etkenin geliştirilmesi gibi ortak bir işlevde birleşirler.

Proleter Devrimci Siyaseti, Kültür ve Sanat Alanında Bir Silah Olarak Kullanalım

Proleter devrimci siyasi çizgimiz, bize yalnızca devrimin teorik ve taktik kavranışını vermekle kalmadı. Ondan yalnızca devletin, toplumun ekonominin yapısını öğrenmedik. Aynı zamanda o, bize, henüz ayrıntılı araştırmaların konusu olmamış bir çok alanın hangi bakış açısıyla ve hangi esaslar üzerinde inceleneceğinin anahtarlarını da verdi. Yalnızca devrimin ana yolunu göstermekle kalmadı, ince patikaların, geçitlerin yahut çıkmaz yolların da haritasını çıkardı.

Siyasi çizgimizi iyice kavramak, ve onu hayatın her noktasındaki sorulara uygulamak, özgül kullanılış biçimlerini geliştirmek görevimiz, kültür ve sanat alanını dışta bırakmıyor. Aksine bu alanda bugüne kadar şaşkın, spekülatif, entellektüalist oyalanmalarla içi boş yazılar geçersiz «teoriler» inşa edenlerden farklı, ileri bir konumda bulunmamızı sağlıyor. Özel olarak, belli bir toplumun kendine özgü biçimleri, tarzı ve geçmişi ile diğerlerinden ayrıldığımız kültürel yapısının incelenmesinde, toplumun ekonomik yapısının doğru bir tahlilinin en büyük önemi taşıdığını biliyoruz. Türkiye egemen kültürünün bugünkü durumunun incelenmesinin, öyleyse komprador-feodal ekonominin incelenmesinden bağımsız olamayacağını, fakat ekonominin tahlilinde bu sonuca ulaşabilen bizden başka siyasi bir hareketin de bulunmadığını biliyoruz. Diğer yandan egemen kültürün incelenmesi, çözümlenmesi, ve unsurlarının tespit edilmesi, ekonominin beliriş tarzını göstererek onun mahiyeti konusundaki görüşlerimizi de berraklaştıracak ve siyasi çizgimizin savunulmasında yeni malzemeler sağlayacaktır.

İkinci olarak, egemen üretim ilişkilerinin yapısına ilişkin sağlam teorik bilgi, «mirastan yararlanma» ilkesinin hayata geçirilmesinde bizim dayanabileceğimiz temeli de oluşturmaktadır. Mevcut egemen kültürün unsurlarına ayrılması ve bunun içinde demokratik, halkçı, sosyalist muhtevalı unsurların seçilmesi ve gerici olanın ayıklanması, yalnızca soyutlanmış kültür olgusunun araştırılıp çözümlenmesiyle başarılamaz. Sınıf mücadelesinin esaslarını, cereyan ettiği alanın yapısını, gelişme eğilimlerini vb. ancak çizgimiz ışığında değerlendirebilir ve buna tekabül eden kültürel yapıyı kavrayabiliriz.

Son olarak, sanatsal yaratmada Marksist-Leninist ideolojiye dayanma ve Marksist-Leninist siyaseti uygulamanın gerçekten devrimci ürünler vermenin ilk koşulu olduğu gözönüne alınınca, siyasi çizgimizin önemi bir kez daha belirir. Toplumun çelişkilerini, dinamiğini, mücadele eden güçlerin niteliğini ve bu çatışmadaki rollerini, her bir sınıfın mevcut durumu ve gelecekteki ifade ettiği anlam vb. ancak Marksist-Leninist teorik temelde ülke somutunu incelemiş bulunan programımıza dayanılarak

anlaşılabilir. Yalnızca toplumsal olarak değil, bireysel planda olagelen çalkantıları, dönüşümü, duygusallığı anlatabilmek için de bütün bu olup bitenlerin nasıl bir maddi temele dayandığını apaçık ve doğru bir tarzda bilmemiz gerekir.

Ancak bununla birlikte, bugün devrimci bir kültür yaratmak, yani unsurları tamamlanmış bir üstyapı kurumu olarak kendi kültürümüzü inşa etmek imkanı yoktur. Bu, temelin -ekonominin- değiştirilmesine ilişkin bir sorundur. Bu nokta kavranmazsa, örneğini gördüğümüz bir çok sağcı anlayışa kapılma ihtimali doğar. Reformcu sloganların ve «halk kültürünün» burjuvazinin çıkarları ve ideolojik saldırısının araçları olarak kullanılmasının tam bir değerlendirmesini yapmamız mümkün olamaz. Popülizmin çeşitli belirtilerine karşı uyanıklığımız körelir.

İÇERİK VE BİÇİM

Devrimci-sosyalist kültür ve sanatın yaratılmasının, bir bütün olarak unsurları tamamlanmış bir yapı halinde inşa edilmesinin bugünkü temel üzerinde imkansızlığına rağmen, tek tek eserler, faaliyetler halinde gelecekteki kültür ve sanatın unsurlarının geliştirilmesi ve yetkinleştirilmesi imkanı vardır. Çünkü egemen kültüre temellik eden egemen ilişki biçimi ve egemen sınıfların karşısında kendi fikirlerine, tasarılarına, özlemlerine sahip bir ezilen işçi ve emekçi sınıflar toplamı da vardır. Lenin'in dediği gibi, bunların olduğu her yerde, sosyalist ideoloji varolacaktır, demokratik fikirler varolacaktır, bunların ifade edildiği sanatsal ürünler de varolacaktır. Bu, ister istemez doğan durum üzerinde devrimci komünistlerin örgütsel, ideolojik etkileri, bunları yönlendirmesi, denetlemesi ve ilerlemelerine yardımcı olması faaliyeti, diyalektik materyalizmin ve uluslararası proletarya hareketi tecrübesinin ilkelerine tabi olmalıdır.

Bizce, şu anda derinliğine kavranması gereken önemli bir husus, bir yandan demokratik devrimde devrimci proletaryanın sosyalist görevleri ile ilgili olarak, diğer yandan da kültür ve sanat alanındaki mücadelede sağlam bir ideolojik siyasi omurga oluşturulmasının ve yaratılan eserlerin gerçekten devrimci olmasının temel koşulu olarak **«içerik bakımından sosyalist, biçim bakımından ulusal»** ilkesidir.

Buna bağlı olarak, genel kültürel ve sanatsal faaliyette «sosyalist gerçekçilik» yönteminin önemi, ve buna ilişkin oportünist-revizyonist çarpıtmalar üzerinde de durmak gereklidir.

Proletaryanın teorik mücadelesinin kapsamı içinde bir alan olarak gördüğümüz kültürel ve sanatsal eleştiri ve yaratma faaliyeti, bu konumu ile, bir sınıf içeriğine sahip olmak zorundadır. Ancak bu sınıf içeriğinin gerekliliği, devrimin aşamalarının niteliğinden bağımsız olarak, proletaryanın konumundan ve çağın karakterinden kaynaklanan sosyalist görev-

lerimiz meselesi ile ilgili olarak kavranmalıdır.

Böylece, gerek «içerik bakımından sosyalist, biçim olarak ulusal» ilkesi ve «sosyalist gerçekçilik» yöntemi hakkında burjuva, küçük burjuva kavrayışların önüne geçilebilir.

Açıkça görülür ki, kültürün içeriğinin gelişmesi esas olarak bizim iradi çabamıza bağlı değildir. Ancak sanatsal faaliyette, devrimci unsurların geliştirilmesi ve yönlendirilmesi, bizim iradi etkimizle ilgilidir.

Gelişmekte olan kültürel unsurların esas içeriğinin demokratik ulusal özelliklere sahip olmasının kaçınılmazlığı ile bizim görevlerimiz arasındaki ilişkinin doğru kavranmasında dayanılacak kıstaslar bunlardır.

Bu açıdan bakıldığında gerek içinde bulunduğumuz dönemde, gerekse demokratik devrim sürecinde sosyalist bir kültür inşa edilebileceği fikri, tarihsel materyalizme aykırıdır. Fakat bu noktadan hareketle, **özellikle proletarya hareketine doğrudan bağlı faaliyetlerde** «içerik bakımından demokratik, biçim olarak milli» şeklinde bir kavrayışın hayata geçirilmesi gerektiğini düşünmek, burjuva, küçük-burjuva bir anlayıştır. Egemen kültürün komprador-feodal niteliğine karşıt olarak gelişen unsurların genel karakteri, ulusal ve demokratik olacaktır. Ancak ulusal-demokratik unsurların kendi gelişmeleri üzerinde proleter ideolojinin etkisini güçlendirmek, ve bu arada sosyalist içerikli ürünler verilmesini teşvik etmek görevi, kendiliğindenciliğe karşıt olarak, merkezi bir önem taşıyacaktır.

Proletaryanın demokratik devrimde öncülüğü meselesine bağlı **ideolojik plandaki görevlerinde** özel öneme sahip bir konumu bulunan kültürel faaliyetin içeriğinin etkilenmesi, bizim propagandamızın kapsamı ve gücüne bağlı olarak şu ya da bu düzeyde olacaktır. Bu faaliyet, ekonomi ve siyasetin evriminin tarihsel bakımdan yöneldiği biçime uygun bir karakter taşıyacak olan unsurlar üzerinde, sosyalist etkiyi egemen kılma, onu mümkün olan en ileri içerikle doldurma faaliyetidir.

Bizim, gerek bu unsurların geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi, gerekse yeni sanatsal ürünler verilmesi faaliyetinde ilkemiz, «içerik bakımından sosyalist, biçim olarak ulusal» olacaktır.

Konusu bakımından ister demokratik devrimin sorunlarını, isterse bu süreçte işçi sınıfının kapitalizme karşı durumunu ele almış olsun, bir türküde, tiyatroda, resimde vb. gerçeği sosyalizm perspektifinden ele almak, ulusal demokratik halk devrimine ilişkin propagandayı sosyalizm hedefi açısından değerlendirmek gerekir. Temel mücadele platformumuzun her noktası, geleceğin sosyalist toplumuna nereden geçerek ulaşacağımızın ifadesidir. «Biz sürekli devrimden yanayız» (Lenin). Bizim demokratik devrimdeki durumumuzu, kendi sınıfsal amaçlarımız, sosyalizm hedefi karakterize etmektedir. «İçerik bakımından sosyalist» kavrayışı, sosyalist bakış açısının, proleter ideolojinin içeriğe hakim olması demektir. Örne-

ğin demokratik hedeflerle sınırlı bir toprak mücadelesini anlatan sanat eseri, bunu tamamen desteklemenin, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için kendi imkânlarını kullanmanın yanı sıra, konuyu ele alış ve yansıtışta, köylülüğün gerçek kurtuluşunun proletaryanın kurtuluşuna bağlı olduğu, köylülüğün ancak sosyalizmle kıtlık, hastalık ve yoksulluktan kurtulacağı anafikri ihmal edilmemelidir. İşçi sınıfının köylülüğün örgütlenmesi ve yönlendirilmesinde oynadığı rolün açıklanması, ihmal edilmemelidir. Proletaryanın sınıf örgütünün, onun siyasi hattının ve hedeflerinin propagandası ihmal edilmemelidir.

Biçimde ulusallık, «dil»in ulusal olması demektir. İfade tarzının ulusallığı demektir. Her sanat dalı için bunun nasıl sağlanacağı ayrı inceleme ve araştırmaların konusu olmalıdır. Her sanatın kendine göre bir «dil»i vardır. Ve ulusallığın biçimde belirmesinin genelleştirilmiş olarak ifade edilmesi, bu unsura ilişkin olarak mümkündür.

Felsefi kategori olarak biçim-içerik çelişmesinin, bu aşamada konumuz bakımından incelenmesi özel bir önem taşımamaktadır.

Sosyalist Gerçekçilik

Sanatsal yaratma ve eleştiride temel yöntemimiz sosyalist gerçekçiliktir.

Bu bazılarının sandığı gibi, devrimin aşamalarına bağlı olarak değişecek bir şey değildir. Demokratik devrim döneminde «devrimci gerçekçilik» (?!), sosyalist devrim döneminde «sosyalist gerçekçilik» gibi temelsiz, saçma anlayışları mahkum etmeliyiz.

Bizim gerçekçilik anlayışımız, ideolojimizde ve proletarya partisinin siyasi hattında ifadesini bulur. Anahatlarıyla söyleyecek olursak, Marksizm-Leninizmin ve komünist partisinin olduğu yerde, sanat ve eleştiri, sosyalist gerçekçi olacaktır.

Arnavutluk'ta sosyalist gerçekçi edebiyatın incelendiği bir konuşmada şunlar belirtiliyor:

> «Sosyalist gerçekçi Arnavutluk edebiyatı, Arnavutluk milli uyanış edebiyatına, 1930'ların gerçekçi edebiyatına dayanıyordu. 1930'ların edebiyatında sosyalist unsurlar da vardı. Ama bunları açık seçik görmek her zaman mümkün değildi. Partinin kurulmasıyla 1930'ların edebiyat sahasındaki güçlerinin pek çoğu, partinin ideolojisine dört elle sarıldılar. Sosyalist gerçekçi edebiyatın doğduğu aşamada, genel anti-faşist, kurtuluşçu ve demokrat ruhu, partinin genel siyasi çizgisi belirledi... Sosyalist gerçekçi edebiyatın objektif doğuşunu önceden tasarlayan da, partinin Marksist-Leninist dünya görüşü oldu.»

Bizim gerçekçilik anlayışımız, gerçeği mevcut durumu içinde değil, devrimci gelişmesi içinde ele alır. Marksizm, kendi gelişmesini, paçavra-

lar içindeki sefil proletaryanın mevcut durumuna bağlı olarak değil, bu «insanlığın kendisini yitirmesi»ni ifade eden sınıfın geleceği elinde tutan gücünün, onun devrimci konumunun değerlendirilmesi temelinde gerçekleştirmiştir.

Burjuva gerçekçilikle sosyalist gerçekçilik arasındaki farkın özü budur.

«Stalin yoldaş, yazarlarımıza 'insan ruhunun mimarları' adına vermiştir. Bu ne demektir? Bu ad size ne gibi yükümlülükler getirmektedir?

«Bu her şeyden önce, sanat eserlerinde hayatı, gerçeğe uygun bir biçimde yansıtabilmek; durağan ve cansız bir biçimde yalnız 'nesnel gerçeklik' biçiminde değil, devrimci gelişmesi içinde yansıtabilmek amacıyla hayatı tanımak demektir.» (JDANOV-«Sovyet Yazarları Birinci Kongresinde Konuşma», Edebiyat... Üzerine, s. 18)

Sosyalist gerçekçilikte sanatçının toplumsal gerçekliğe yaklaşımı yorumlaması, ve gelişme doğrultusunu açıklamasıyla toplumsal gerçekliğin objektif durumu tam olarak birbirine uygundur. Bundan dolayı bu yöntem, yalnızca çöken ve çürüyüp yozlaşan burjuva toplumunu teşhir etmekle kalmaz, geleceğin toplumunu yaratacak olan sınıfın durumunu da yansıtır. Çünkü genel olarak Marksist-Leninistler için önemli olan yalnız mevcut durumun bilinmesi değil, aynı zamanda bu durumun neye doğru gelişmekte olduğunun da bilinmesidir.

«Sosyalist gerçekçilik» tanımlamasıyla ifade edilen sanatsal yaratma ve eleştirinin devrimci yöntemi, gerçi ilk kez 1934 yılında formüle edilmiştir ama, kuşkusuz onun bütün unsurları, Marksizm-Leninizmin teorisine, Marks, Engels, Lenin'in öğretilerine dayanmaktadır. Bu bakımdan Marksist-Leninist öğreti ile sanat ve estetik arasındaki ilişkinin incelenmesinde sosyalist gerçekçiliğin «ayrı bir dönemi» temsil ettiğini söylemek, eğer bununla bütün özellikleriyle temelden farklı iki dönem kastediliyorsa, tamamen yanlış olacaktır. Bu bakımdan Marksist-Leninist öğretinin sanat ve estetik ve bunların sorunlarına yaklaşımının teorinin bütünlüğü içinde bir evriminden sözedilebilir, ama, tıpkı Lenin'in Marks'a karşı çıkarılması çabalarında olduğu gibi 1934'den sonra Marks ve Engels'in görüşlerinin bir yana atılıp «yepyeni» ya da «tamamen değişik» bir anlayışın teorileştirildiği söylenemez. (Örnek olarak bkz. Berna Moran: «Edebiyat Kuramları ve Eleştiri» s, 31. İst. Üniversitesi Edebiyat Fak. y.-1972). Konuyu teorinin kapitalizmin evrilmesi ve emperyalizm ve proleter devrimleri çağına girilmesi ile daha üst bir düzeyde ele alınıp geliştirilmesi sorunu içinde ele aldığımızda, anlaşılması kolaylaşacak bir sürecin sözkonusu olduğunu görürüz.

Engels, İngiliz sosyalist yazarı M. Harkness'e yazdığı bir mektupta, gerçekçilikten ne anladığını şöyle anlatıyor:

«...Bence gerçekçilik, ayrıntıların gerçekliğinden başka, tipik durum-

larda tipik kişilerin gerçeğe uygun biçimde gösterilmesi demektir. Sizin kişileriniz de onları resmettiğiniz oranda yeterince tipik. Ama onları çevreleyen ve olayı da doğuran ortamları için aynı şey söylenemez. City Girl'de işçi sınıfı, kendini kurtarmaya kalkışmayı bile beceremeyen, edilgin bir kitle olarak görünüyor. Onu sefil yoksulluğundan kurtarma yolunda bütün çabalar, dışarıdan, yukarıdan geliyor. Bu, 1800'ler ve 1810'ların Saint Simon ve Robert Owen zamanının geçerli bir betimlemesi olabilirdi, ama aşağı yukarı elli yıldır savaşan proletaryanın çoğu kavgalarına katılabilme şerefini kazanmış ve bütün bu zaman boyunca proletaryanın kurtuluşunun işçi sınıfının kendi hedefi olduğu ilkesine göre hareket etmiş bir adam, 1887'de de durumun böyle olduğunu kabul edemez. İşçi sınıfı üyelerinin kendilerini kuşatan baskıya karşı devrimci yanıtları (response), insan olarak haklarını kazanmak için -yarı bilinçli ya da bilinçli- ihtilaçlı çabaları, tarihin malıdır ve dolayısıyla gerçekçilik alanında yeri olduğunu iddia edebilir.» (MARKS-ENGELS, «Sanat ve Edebiyat», s. 47-48)

Engels'in «tipik durumlarda tipik kişilerin gerçeğe uygun şekilde gösterilmesi» sözünü anlayabilmek için şu sözlerini de okumak gerek:

«Ama sizin hesabınıza şunu da eklemeliyimki işçi sınıfı, dünyanın hiç bir yerinde Londra'nın doğusundaki kadar etkinliksiz değildir. Oradaki gibi edilgence boyun eğmez, alınyazısına. Kimbilir belki sizin de, bir seferlik, işçi sınıfının edilgin yanıyla yetinmeniz, etkin yanını bir başka eserinize bırakmanız için gerekçeniz vardır.» (age., s. 50)

Sosyalist gerçekçilik, nesnel gerçekliğin yansıtılması sorununa ana hatlarıyla, Engels'in dikkat çektiği noktalar açısından yaklaşır. Proletaryanın bugünkü mücadelesinde tipik olanla onun örneğin Çin revizyonizmi tarafından nitelendirilişi arasındaki fark, örneğin, «Çinci» bir «sanatçının» eseri ile, bir Marksist-Leninist sanatçının eseri arasındaki fark olacaktır. Geçici durgunluk dönemlerinden, ya da işçiler arasında da çıkabilecek yılgın, mücadele kaçkını kişilerin durumundan hareketle, genel olarak işçi sınıfı mücadelesinin boyutları ve işçinin, sınıfının bireyi olarak taşıdığı özellikler hakkında bir şeyler yazmaya çalışmak, tipik olanı yazmak, yani Engels'in gerçekçilik tanımına uymak olmayacaktır. Sosyalist gerçekçilikte de önemli olan gerçeğin özünü yansıtmaktır. O, burada gerçeğin görünüşüne önem veren burjuva gerçekçilikten esaslı surette ayrılır. Engels'in gerçekçiliğin işlevine ilişkin olarak söyledikleri, dikkatlice incelendiğinde, onun sosyalist gerçekçiliğin temel ilkelerine işaret ettiği görülür.

Çağımızda gerçek, belirleyici gerçek, sosyalizm ve kapitalizm arasındaki uzlaşmaz tarihi mücadele temelinde beliriyor. Devrimci kitlelerin tarihsel süreçte oynadıkları rol, artık mülk edinmenin bugüne dek yaşanmamış nihai biçimini yaratmak üzere şekillenmiş olmakla kalmıyor, aynı zamanda onların bilinçlerinde ve duygularında kuracakları yeni dünyanın net bir bilincinin yaratılmış olmasını da zorunlu kılıyor. «Devrimin çözümü gündeme gelmiş bir mesele» olduğu çağın gerçekçiliği, bu bilincin edinilmesine mümkün olan tüm imkanların seferber edilmesini olanaklı kılan sosyalist gerçekçiliktir.

Sonuç olarak, sosyalist gerçekçilik, Engels'in mükemmel bir bütünlükle işaret ettiği ilkelerin çağımızın temel özellikleri ve içeriği bakımından geliştirilip zenginleştirilmiş bir tarzda ifadesinden başka bir şey değildir.

Devrimci Romantizm ve Olumlu Kahraman

Sosyalist gerçekçiliğin önemli unsurlarını dile getiren **devrimci romantizm** ve **olumlu kahraman** kavramları, gelecekte olacak olanı, özlenilen durumları, bu tarihsel süreçte yer alan insanların taşıdığı yüksek değerleri, ahlak, cesaret ve fedakârlığı yansıtan tipik durumları ve tipik kişileri tanımlamak için kullanılmıştır. Özellikle «gerçeğin yansıtılması» bakımından bu kavramların kullanılmasını «idealizm» olarak niteleyenler çıktı.

Gerçekten romantizm, fantastik (gerçeklikten en fazla kopmuş, hayali) durumların, olağanüstü olay ve kişilerin, idealler dünyasının anlatımı olarak çıkmıştır. Romantik sanat ürünlerinde, gerçek-maddi hayatın ütopik tarzda yansıtılması ve çözümlenmesi de kaçınılmazdı. Romantik çağın sanat ürünlerinde edebiyat tarihçileri iki eğilim görürler; 1830-40'ların Avrupa'sında olagelen devrimci çalkantı karşısında gerici romantizm, burjuvazinin yükselişinin kendisi için ifade ettiği korku ve dehşeti dile getirir, bunun karşısında sahte idealler yaratır. Romantizmde ilerici eğilim ise, konusunu daha çok ezilen sınıfların hayatından seçer. Buna rağmen ütopyacı niteliğini, fantastik idealizmini sürdürür. Victor Hugo'nun eserlerini tanıyanlar, ezilen sınıfların çarpıcı bir tasvirinin, onların muazzam yoksulluğu ve sefaletinin geniş anlatımının yanı sıra, olağanüstü tesadüfleri, tamamen hayali çözümleri hatırlar. Gerçi maddi hayatın çelişkileri bu eserlerde görülür ama, bunların gelişmesi ve çözümlenmesi hakkındaki fikirlerle bu çelişkilerin mahiyetleri arasında hiçbir gerçekçi bağ görülemez.

Şu halde, «devrimci romantizm» nedir? Bu iki kavram nasıl bir araya gelebilmiştir?

Sovyet Yazarları Birinci Kongresi'nde Jdanov, bu konuya değinir.

> «İnsan ruhunun mimarları olmak demek, her iki ayağını da gerçek hayatın toprağına basmak demektir. Bu, eski tür romantizmden; varolmayan bir dünyayı ve kahramanları yansıtan, okuyucuya temelsiz ve düşsel bir dünya sunarak hayatın çelişmelerinden ve boyunduruğundan kaçmasını sağlayan romantizmden bağlarını koparmak demektir. Ayağını sağlam materyalist temele basan edebiyatımızda da romantizm vardır, ama bu yeni tür bir romantizm, devrimci romantizmdir. Sosyalist gerçekçiliğin Sovyet edebiyatının ve edebiyat eleştirisinin temel yöntemi olduğunu söylüyoruz. Bunun anlamı ise, devrimci romantizmin edebi yaratıcılığın ayrılmaz bir parçası olması gerektiğidir. Çünkü, partimizin bütün hayatı, işçi sınıfının bütün hayatı ve mücadelesi, en sıkı, en akılcı pratik çalışmayla kahramanlığı ve en yüce hedefleri birleştirmeye adanmıştır. Partimiz, en çetin pratik anlayışının en geniş yönelimlerle, geleceğe doğru sürekli ilerle-

meyle, komünist toplumun inşası mücadelesiyle birleştirebildiği için daima güçlü olmuştur.

«Sovyet edebiyatı, kahramanlarımızı yansıtmayı bilmelidir. Yarınlarımıza bakmayı bilmelidir. Bu, onun hayalci olmasını getirmez. Çünkü yarınlarımız, bilinçli ve yöntemli bir çalışmayla bugünden yaratılmaktadır.» (JDANOV, age., s. 19-20)

Bu kavrayışa yöneltilmiş bir çok itiraz vardır. Sanat ve edebiyatı ellerinde tutabilmek, kültürel tekeli sürdürebilmek için, proletaryanın sanat hakkındaki bu ilkesel değerlendirmesinin yıkılmasında hayati bir zorunluluk gören, burjuvazi ve revizyonizm, özellikle Sovyet revizyonist partisinin 1956 kongresinden sonra, çok sayıda «teorik» malzemeyle saldırıya geçtiler.

«Edebiyat Kuramları ve Eleştiri» adlı kitabında, **Berna Moran**, sözkonusu saldırıları, «Marksist estetikte dogmacılıktan kopuşun» örnekleri olarak yorumlayıp aktardıktan sonra kendi yargısını şöyle açıklıyor:

«...diyebiliriz ki, toplumcu gerçekçiliğin 'gerçekliği yansıtma' diye belirlediği sanatın özü ile, idealizme ve romantizme kaçan işlevi arasında bir çatışma vardır.» (age., s. 50)

Gerçekte, devrimci komünizmin «romantizm» terimine kazandırdığı gerçek anlam nedir? Onun «idealizm» ile bağı var mıdır? Bunları incelemeden önce, sicilli revizyonist Lukacs'ın söylediklerine de bakalım:

«Hepimiz biliyoruz ki, 'devrimci romantizm' son yirmi yıldır, toplumcu gerçekçiliğin belirgin özelliklerinden biridir. Marks'ın ve Lenin'in bu terimi ancak alaylı bir aşağılamayla kullanmalarına -ve yanı başındaki sıfatın bütün çekiciliğine- rağmen, romantizm, nasıl birden bire Marksist estetiğin bir parçası haline geldi? Bence bunun nedeni de, toplumcu edebiyatta doğalcılık eğiliminin belirmesi nedenine bağlanabilir; kişiyi putlaştırma tutumunun yarattığı ekonomik öznelcilik ve güdümlülük. Devrimci romantizm, ekonomik öznelciliğin estetik karşılığıdır.

«Bunun nedenleri apaçık ortadadır: ekonomik öznelcilik, öznel olarak istenenle nesnel gerçekliği birbirine karıştırır. Böylece, daha önce gördüğümüz gibi, perspektifi günlük yaşayışın gerekleri düzeyine indirger. Böylece hayat, şiirsizleştirilmiş olur...» (G. LUKACS, «Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı», s. 144)

«Stalin döneminde bir çok önemli Marksist öğretinin yanlış yansıltıldığını biliyoruz. Edebiyat kuramcıları da bu yüzden soruna ideolojik bakımdan doğru bir çözüm bulmaya çalışacakları yerde, doğalsallığa şiirsel bir karşılık buldular: devrimci romantizm.» (Lukacs, age., s. 145)

Fazla büyük bir ün yapmış olan Aragon'un söyledikleri ise şöyle:

«...denmiştir ki, romanlarda olumlu kahramanların bulunması doğru olur. Neredeydi bu kahramanlar? Bunlar özleniyordu, çünkü gerçekte bunların gölgesi bile yoktu...» (Aktaran B. Moran, age., s. 53)

Gerek romantizm kavramı hakkındaki demagojik anlayışın, gerekse sosyalizme karşı düşmanlığın birlikte dile getirilişinden başka bir şey olmayan bu ifadelerin toplu bir özetini (burada görüşlerine yer vermek gereğini duymadığımız E. Ficher gibilerinin söylediklerini de hesaba katarak) şöyle yapabiliriz: 1956 Kongresi, her alanda olduğu gibi, sanat kültür alanında da Stalinciliğe son vererek, sanatı parti diktatörlüğünden kur-

tarmış ve özgürleştirmiştir. Bilinçli ve yöntemli bir çalışma olarak sunulan şey, aslında ekonomik subjektivizmdir. Bu da estetik alanda devrimci romantizm denilen idealist akımı doğurmuştur. Gerçekte bu idealizm, hiç bir zaman gerçekten varolmamış olayları ve insanları, (yani devrimci gelişmeyi, devrimi ve komünist kahramanları) varmış gibi göstermeye hizmet ediyordu... vb.

Kuşkusuz, romantizm terimini kendi başına ele alarak ve içeriğini 19. yüzyıl Avrupa romantizminin içeriği ile özdeşleştirerek «devrimci romantizm» kavramındaki anlamına ulaşmaya çabalamak, eğer sosyalizme karşı özel bir düşmanlıkla beslenmezse mümkün değildir. Çünkü, Lukacs'ın çok bilmiş palavrasının aksine, devrimci romantizm kavramı, Stalin döneminin bir icadı değildir. Daha 1907'de içeriği bizzat Lenin tarafından tesbit edilmiş, sonradan Marksist-Leninistler tarafından edebi-sanatsal yaratımda sosyalist gerçekçiliğin bir unsuru olarak benimsenmiştir.

Lenin, «devrimci romantizm» kavramını, Lukacs'ın yalanının aksine, «alaycı bir aşağılama» ile değil, komünist moral ve iyimserliğin, ileri görüşlülüğün, mücadele azminin, heyecan ve tutkusunun tanımlanması için kullanır. Sözkonusu kavramın Marksist-Leninist içeriğinin ele alındığı makalesini, sosyalist gerçekçilikte kullanılışının neyi ifade ettiğini göstermesi bakımından geniş bir şekilde aktarmak istiyoruz. Çünkü sorun romantizm gerçekçilikle bağdaşabilir mi vb. gibi ikinci üçüncü dereceden tartışmalardan çok, gerek sanatsal faaliyette gerçeğin özünün ne tarzda yansıtılacağı meselesine, bundan da önemli olarak devrimci komünistin devrimin değişik dönemlerindeki dalgalanmalar karşısındaki takınması gereken ahlaki tavrına ilişkindir. Bu bakımdan olumlu kahraman ve devrimci romantizm gibi unsurlar, gerçekte militanın ve kitlelerin devrimci bir ruhla silahlandırılması görevinin başarılmasında önemli bir yere sahiptirler.

Lenin, Marks'ın Kugelmann'a Mektupları'nın Rusça baskısına yazdığı önsözün bir bölümünde, Paris Komünü karşısında Marks'ın tavrıyla 1905 devrimi karşısında Plehanov'un takındığı tavrı karşılaştırır.

Kugelmann'a yazdığı 12 Nisan 1871 tarihli mektubunda Marks, oldukça kısa fakat Paris Komünü hakkındaki başlangıçtaki ve Komün'ün yenilgisinden sonraki değerlendirmeleri arasındaki bütünlüğü, genel hatlarıyla Komün ile Avrupa devrimi arasındaki ilişki hakkındaki görüşlerini gösteren bir paragrafa yer verir. (bkz. MARKS: «Kugelmann'a Mektuplar» s. 158, 159 Köz y. 1975). Paris Komünü hakkında yazdığı mektupların «Kugelmann'a mektupları taçlandırdığını» söyleyen Lenin, bu kısa mektuplarda özellikle kısa, bazen bir kaç cümleden ibaret notlar halinde bulunan Marks'ın değerlendirmelerinden devrimci siyasi ve ahlaki sonuçlar çıkarıyor:

«...Marks, olumlu bir heyecan patlamasıyla diyordu ki, 'Parisliler, kapıyı çalan yeni devrimdeki görevlerine kendilerini hazırlamak üzere, yakın devrimci geçmişlerinin düzenli bir incelemesini yapıyorlar.' Ve geçmi-

şin bu incelemesinden ortaya koyduğu sınıf mücadelesini tanımlarken. Marks, şöyle bağırıyor: 'Ve böylece tarihsel cadı kazanlarının tümü kaynıyor. Bizim ülkemiz (Almanya) ne zamana kadar bundan uzak kalacaktır.'

«Kuşku ile düşünceye dalmış, bilgiçlikle sersemlemiş, pişmanca konuşmaya eğilimli, devrimden çabucak bıkmış ve devrimin gömülmesini ve yerine anayasal metninin konulmasını bir bayram bekler gibi özleyen Rus Marksist entellektüellerinin Marks'tan öğrenmeleri gereken ders budur. Teorisyenden ve proletaryanın önderinden, onlar, devrime inancı, işçi sınıfını acil devrimci amaçlarını sonuna kadar götürmek yolunda savaşa çağırmak yeteneğini ve devrimin geçici ters gidişi arkasında yufka yürekle hıçkırıklara yer vermeyen bir ruh direngenliğini öğrenmelidirler.

«Marksizmin bilgicleri, bunun tümünün törel herzeler, romantizm, gerçek duygusundan yoksunluk olduğunu düşünüyorlar! Hayır, baylar, bu onsuz, Marsizmin Berntanoculuğa, Struvecliğe ve Sonbartçılığa dönüşeceği devrimci teori ve devrimci siyasetin bileşimidir. Marksist öğreti, sınıf mücadelesinin teorisi ve pratiğini tek bir ayrılmaz bütün içinde eritmiştir. Nesnel durumu aklı başında bir biçimde anlatan bir teoriyi alıp, onu mevcut düzenin haklı çıkarılması şeklinde çarpıtan ve hatta kendini devrimin her geçici gerilemesine elden geldiğince çabuk uyarlayacak, «devrimci hayalleri» elden geldiğince çabuk bırakacak ve «gerçekçi» tamirciliğe dönecek kadar ileri giden kişi Marksist değildir.

«En barışçıl zamanlarda Marks'ın ifade ettiği gibi görünüşte 'saf ve sevimli', ve (Neue Zeit'in koyduğu gibi) 'berbat bir biçimde durgun' zamanlarda, Marks, devrimin yaklaşışını duymak ve proletaryayı gelişen devrimci görevlerinin bilinci yolunda uyarmak yeteneğini göstermişti. Bizim, Marks'ı darkafalı bir biçimde basitleştiren entellektüellerimiz, en devrimci zamanlarda proletaryaya bir pasiflik, bir boyun eğerek 'akıntıyla sürüklenme', zamana uygun bir liberal partinin en tutarsız unsurlarının ürkek desteği siyasetini öğretmektedirler!» (LENİN, «Marks'ın Dr. Kugelmann'a Mektuplarının Rusça Çevirisine Önsöz» - Marks-Engels-Marksizm, s. 209-210)

Burada, Marksizmin ihtilalci özü, berrak bir şekilde ele alınıyor ve onun liberalleştirilmesi çabaları teşhir ediliyor. Marksizmin liberalleştirilmesi, bayağılaştırılması, Lenin'e göre, teorinin, proletaryanın devrimci mücadelesinin karşısına dikecek tarzda tahrifi ile karakterize olmaktadır. Lenin, bir Marksistin, devrimci sınıfın mücadelesine karşı, teorinin çarpıtılarak çıkarılmasının, yani Marksizmin proletaryanın mücadelesinin geriletilmesi için bir araç haline getirilmesinin karşısına teori ile pratiğin birliğini savunarak çıkması gereğine işaret ediyor. Konumuz bakımından ele alındığında, örneğin edebiyat ve sanatın üstelik Marksizmi kılıf edinmiş «estetik yorumlar» temelinde sınıf mücadelesinin sözde «nesnel gerçekliğini» yansıtmak iddiasıyla devrimci mücadelenin karşısına dikilmesine karşı Marksistin tavrını belirleyecek ilke ve kıstasları buluyoruz.

Biliyoruz ki, Marksist teori, gerçeği devrimci gelişmesi içinde kavrar; diyalektik materyalizmin, devrimci sınıfın ideolojisindeki temele ilişkin muazzam yeri, bu kavrayışı sağlayabilecek tek bakış açısının bilimsel ifadesi olmasından dolayıdır. «Mevcut düzen» açısından asla tipik olmayan

geçici yenilgi dönemleri açısından, «gerçekliği» «kavramak», devrim karşısında şüpheci, güçsüz, tövbekar, devrimden yorulmuş, yasal rahatlığa dönme özlemi içinde, pasifist, siyasi kavrayışlara; «sol» maceracılığa veya sağ teslimiyetçiliğe zemin teşkil eder. Olguyu, süreci, başlangıç ve gelişme evreleri bakımından bir bütün olarak ele almak ve özellikle kendi gelişmesinin ulaşacağı tarihsel çözümlenme biçimi bakımından değerlendirmek, yani böylece yalnız şimdi devam eden veya geçmişte olanı değil, gelecekte olacak olanı da kavrayabilmek olanağını bize yalnızca, devrimci özü hakkında tam bir bilinç sahibi olduğumuz diyalektik materyalizm verir.

Yine konumuz açısından; «Marksizmin ukalalarının», Marksist teorinin devrimci sınıf eylemini bir bütün olarak kavraması ve devrimci eylemin mevcut durumundan sonrasını, Jdanov'un deyişi ile söylersek, «bilinçli ve yöntemli bir çalışmayla» tespit edersek, bizi sınıf görevlerimizi tutarlılıkla savunmaya çağırmasını, devrime inanmayı öğretmesini, umudu ve cesareti, irade gücünü yükseltmesini, aynı şekilde bizim onda bütün bunları aramamızı; ahlaki saçmalık, «romantizm», gerçekten yoksunluk, olarak nitelemelerine dikkat edelim.

Burada bütün yönleriyle «gerçekçilikle idealizm bağdaşmaz», «hem devrimci hem romantik olunmaz», «bu ekonomik subjektivizmin ifadesidir» vb. vb. türünden ahmaklıkların gerçekte neye yönelmiş olduğunu görüyoruz: devrimci komünist inanç ve ahlaka.

«...1905 Aralık'ından sonra yüreksizce feryad eden Plehanov: 'silaha sarılmamalıydılar' derken, kendini Marks'la karşılaştırma alçak gönüllüğünü göstermeliydi. Marks da, diyor Plehanov, 1870'deki devrimi frenledi.

«Evet, Marks da devrimi frenledi. Ama, Plehanov'un kendi karşılaştırmasında Plehanov ile Marks arasında nasıl bir uçurum olduğunu görün!

«1905 Kasımında Rusya'da ilk devrimci dalganın doruğuna ulaşmasından bir ay önce, Plehanov, proletaryayı üstüne basa basa uyarmaktan çok uzak bir biçimde, doğrudan doğruya, **silah kullanmanın öğrenilmesinin ve silahlanmanın** zorunluluğundan sözetmişti. Ancak, bir ay sonra mücadele ateşlendiği zaman, Plehanov, mücadelenin önemini, olayların genel akışı içindeki rolünü ve daha önceki mücadele biçimleriyle olan bağıntısını tahlil etme yolunda en ufak bir girişim yapmadan, pişman bir entellektüel rolü oynamakta acele etti ve 'silaha sarılmamalıydılar' diye feryat etti.

«**1870 Eylülünde** Komün'den altı ay önce Marks, Fransız işçilerine doğrudan bir uyarma yaptı: ayaklanma **umutsuz bir budalalık eylemi** olacaktır, diyordu Enternasyonal Hitabı'nda. 1792 ruhunda bir hareketin olasılığına ilişkin milliyetçi yanılsamaları önceden sergiledi. **Olaydan sonra değil**, ama olaydan bir kaç ay önce, 'silaha sarılmayınız' diyebilmişti.

«Ve Eylülde **umutsuz** diye adlandırdığı bu dava Mart 1871'de fiilen biçimlendiğinde nasıl davrandı? O, (Plehanov'un Aralık olaylarında yapmış olduğu gibi) bunu, düşmanlarına, Komüne önderlik eden Proudhoncu ve Blankicilere karşı 'iğnelemek' için kullandı mı? O bir bayan öğretmen gibi azarlayıp 'ben size dememiş miydim, sizi uyarmamış mıydım? Bu sizin romantizminiz, devrimci çılgınlığınızdan geliyor' demiş midir? Komüncülere, Plehanov'un Aralık savaşçılarına yapmış olduğu gibi kendini

beğenmiş darkafalıların vaazı ile 'silaha sarılmamalıydınız' öğüdünde bulunmuş mudur?

«...

«Eylül 1870'de Marks, ayaklanmayı umutsuz bir budalalık eylemi olarak adlandırıyordu; ama nisan 1871'de halkın kitle hareketini gördüğü zaman tarihsel devrimci harekete ileri bir adım olarak damgasını vuran büyük olayların içinde yer alan bir kimsenin keskin dikkati ile onu gözlemiştir.

«...

«Marks'ın her şeyin üzerinde değer verdiği şey, yığınların **tarihsel insiyatifi** idi.

«Ah, bizim Rus sosyal demokratları, Marks'tan Rus işçileri ve köylülerinin Ekim ve Aralık 1905'deki **tarihsel insiyatifini** değerlendirmeyi bir öğrenebilselerdi! Yanılgıyı altı ay önceden gören derin bir düşünürün, yığınların **tarihsel insiyatifine** gösterdiği saygı-ve cansız, duygusuz, bilgiç; 'silaha sarılmamalıydılar' sözleri karşılaştırın! Bunlar, yerle gök kadar birbirlerinden ötede değil midir?

«...

«Ah, 1906-907'de Rusya'daki devrimci romantizmle alay eden Marksistlerimiz arasındaki mevcut 'gerçekçi' alıklar, bu sırada Marks'a nasıl da dudak bükeceklerdi! İnsanlar, göğü titretme 'girişimi' önünde saygıyla eğilen **bir materyaliste, bir iktisatçıya,** ütopya düşmanına nasıl da horgörü ile bakacaklardı! İsyancı eğiliminden hayalciliğinden vb. vb. ötürü ve göğü titreten hareketi benimseyişinden ötürü bu 'keçe içindeki adamlar'* nasıl da gözyaşı, lütufkar tebessüm ya da acıma yağdıracaklardı!» (Lenin, age., s. 210, 211, 212)

Burada **devrimci romantizm** kavramının içeriğinin tam bir tespitini buluyoruz.

Temel olarak, gerçekliği bir süreç olarak kavramak ve sürecin gelişmesinde belirleyici olanın ve nihai durumun devrimci çözümlemesine sahip olmak.

Bu temelde, özellikle kitlelerin **tarihi insiyatiflerine inanmak.** Bu bakış açısı, Marksist-Leninistin her türlü burjuva, küçük burjuva yalpalamalardan, «katılsam mı, eleştirsem mi» türünden yalnızca kendi korunmasını esas alan ve tarihin gidişini egosantrik (kendini dünyanın merkezine koyan) paralellikler dışında kavrayamayan, korkak, mülkiyete bağlı içgüdüsel hesaplardan tam bir zıtlıkla ayrılan, atılgan, mücadeleci ruhunu besleyip geliştiren zemini yaratır. Yakın bir örnek olarak DGM direnişi karşısında revizyonistlerin tutumu ile proleter devrimci hareketin tavrı karşılaştırılabilir. «Önderlik revizyonisttir» türünden alçakça firarilikler, tam da Lenin'in Plehanov ile Marks'ı kıyaslamasında gördüğümüz durumu hatırlatmaktadır. 1971 direnişi ile ilgili olarak yazılıp çizilen onlarca roman, hikaye, şiir vb. içinde gözü sulu ağıtlar ve yerlerde sürünüp yuvarlanan yılgınlıklar dışında tek bir devrimci sanat ürünü bulunmayışı da aynı kay-

---

* **Keçe içindeki adam:** Anton Çekov'un aynı adı taşıyan bir hikayesinde, her türlü yenilikten ve girişimden korkan dar kafalı bir yobazı canlandıran baş kahraman.

naktan gelir. Kürt ulusal hareketinin çeşitli ayaklanmaları, hatta İran devrimi karşısında, çok bilmiş,«eleştirici» (!), «gerçekçi» (!) yorumlamalar da böyledir.

Bunun karşısında Marksist-Leninist, kitlelerin hareketinde hem onu doğuran çelişkiler bütünlüğü bakımından, hem de gerek hareketin tarihi ilerleten, gerekse sınıfın yeni atılımlarının biriken deneyi bakımından, yükselen devrimi görür. «Bastırılsın», «eleştirilsin» türünden karşı-devrimci, liberal, «gerçekçiliğin» karşısına heyecan ve umudu, iyimserliği ve geleceğe güveni ifade eden devrimci romantizm dikilir:

> «...Liberallerle Martov'un hesabınca, bu gerçekler, asıl 'savaş cephesi'nin Duma olduğunu gösteriyor. Buna karşılık ayaklanmalar, siyasal grevler, köylülerle askerler arasındaki kaynaşma, 'devrimci romantikler'in ufak tefek yaramazlıkları...» (LENİN, **«Rusya'da Parti İçi Savaşımın Tarihsel Anlamı»**, Tasfiyecilik Üzerine, s. 166. Sol y.)

Devrimci Marksizm; sınıfın acil, günlük ihtiyaçları için mücadelesinde, onu nihai savaşa çağırmak olanağını kendisine veren bir dinamik bulur. Çünkü gene, «bundan bir şey çıkmaz», «alt tarafı üç beş işçi», «örgütsüz köylüler», «nihayetinde kendiliğinden bir eylem» gibi, «gerçekçi» ölçüp biçmelerin karşısında, mücadelenin nasıl geliştiğinin, kitlelerin kendi deneyleriyle nasıl öğrendiğinin, hareket ve mücadele içinde geçen bir kaç günün devrimin yükselmesi bakımından nasıl yıllara bedel bir zenginlik taşıdığının kavranmasında, devrimci romantizmle beslenen bir bilince sahiptir. «Üç beş işçinin», «örgütsüz köylülerin» kendiliğinden hareketinde, üzerlerindeki kurşundan örtüyü tırnaklarıyla, dişleriyle parçalamaya çalışan ve kurtuluşunu kendi kollarında görmeye başlayan itici gücü görür: yani şimdi, «gerçeklik» olarak, «gerçekçilere» göre «mevcut bulunmayan» şeyi, komünizmi yaratacak olanı görür. Bu, Marks'ı ütopyacılardan ayıran özelliktir. Ütopistler, «gerçek» olarak, proletaryanın ancak kendi üstündeki ve dışındaki sınıflar, bilginler, aydınlar, iyi yürekli burjuvalar tarafından kurtarılabileceği inancındaydılar. Marks ise, bu «gerçek» (!) karşısında, bir «ideali» savunan, «romantikti»!: proletarya ancak kendi kollarıyla kurtulabilir.

Buna bağlı olarak, devrimci teori -komünizm-, pratikle birliğinin açıklamasını gerçekleştirir. İşçi sınıfı hareketi ile Marksizm-Leninizm, «gerçekçi uzlaşmalar», «somut tahlil temelinde liberal burjuvazi ile birleşme» vb. gibi, «gerçek duruma uygun» siyasetlere açıkça boşverip, bir ideal, bir romantik düş gibi görünen ihtilali gerçekleştirmek üzere birleşir. Marksizm-Leninizm, işçi sınıfına, «mevcut durumda en gerçekçi çözüm» gibi görünen sosyal-demokrasinin desteklenmesini vb. değil, bilakis, faşizme karşı mücadelenin reformizme karşı mücadeleden ayrılamayacağı yolundaki bakış açısını sunar: ancak böylece sosyalizme ulaşılacağı fikrini verir. Gerici, «reformizmle uzlaşma» «gerçekçiliği», ihtilalci «romantizmle» karşılanmış olur.

İdeal, gerçek, romantizm vb. gibi kavramların kendi dar sınıfsal ba-

kış açıları ve sınıf menfaatleri ile belirlenmiş içeriklerinin işçi, sınıfı literatüründe de aynı hastalıklı anlamları taşıdığı düşüncesi, devrimle romantizmi, gerçekle ideali zıt kavramlar gibi ele almakta mazurdur. Bizim için bu kavramlar, tarihin ilerleyişinin bizim tarafımızdan nasıl değerlendirildiğini ifade etmeye yararlar.

Olumlu kahraman kavramı da böyledir. Gerçekte **olumlu kahraman** kavramı, sosyalist gerçekçilikte devrimci romantizmin bir parçasıdır. Burada, olumlu kahraman kavramının, materyalizme aykırı düştüğü yolundaki iddialar üzerinde durmak istiyoruz.

Yukarıda yer verdiğimiz Aragon'un sözleri, bu konudaki bütün itirazları adeta özetlemektedir: «...Denmiştir ki, romanlarda olumlu kahramanların bulunması doğru olur. Neredeydi bu kahramanlar? Bunlar özleniyordu, çünkü gerçekte bunların gölgesi bile yoktu...»

«Gerçekte bunların gölgesi **bile yoktu» derken**, açıkça, Çapayef'leri, Stahanov'ları, «gerçekçi» bir bakışla inkar ediyor. Bunlar gerçekten vardı. Proletaryanın mücadelesinde olumlu kahramanlar, hiç bir zaman eksik olmamışlardır; Marks, Engels, Lenin, Stalin, bu kahramanların en önde gelen temsilcileridir. Yalnızca adlarını saymak, koca ciltleri doldurabilecek sayısız proletarya kahramanını, sınıfımızın sosyalist üretimi arttıran, cephelerde dövüşen kadın erkek, milyonlarca ve milyonlarca evladını «gölgeleri bile olmayan» hayaletler gibi gören bir zavallılık!

«Gölge» kelimesinin özel bir anlamı var. Aragon, burada komünistlerin «idealizmine» kendince bir «taş atıyor». Olumlu kahramanlar belki ideler dünyasında varolabilirlerdi ve idealistler (Platon'un kuramına uygun olarak) onların gölgelerini anlatmak, kavramak isteyebilirlerdi, ama, bu ideler dünyası da yoktur, onun gölgesi de olamaz demeye getiriyor. Bu aşırı «gerçekçi» (!) «materyalist» (!) itiraz, gerçekte içi çürümüş bir burjuvalık, kokuşmuş bir komünizm düşmanlığından başka bir şey değildir.

Stalin, **«Stahanovistlerin Birinci Konferansı»**nda yaptığı konuşmada, sosyalizmi yükselten gerçek olumlu kahramanları, hem de isimleriyle yani isteyenin gidip gözleriyle göreceği, dokunabileceği canlı insanlar olarak sayar: geleceğe ait bir ideal, özlenen olan bir şey olarak değil. Özlenen şey, bu kahramanların artık gerçekten kahraman sayılmalarını gerektiren koşulların aşılmasıdır: komünizmdir.

Engels, Manifesto'nun hazırlık çalışmalarından sayılan, **«Komünist İman Yemin Taslağı»**nda, komünizmin nasıl gerçekleştirileceği sorusuna verdiği cevapta, üretici güçlerin sınırsızca geliştirilmesinin yanısıra her bireyin bilincinde, duygusunda «tüm tarihsel gelişmenin sonucu oldukları için hiç bir kanıt gerektirmeyen bazı yadsınmaz temel ilkelerin» geliştirilmesi gerekliliğine de işaret eder. Bu, «olumlu kahraman» diye gösterebileceğimiz tek tek kişilerin bulunmadığı, yüz milyonlarca «olumlu kahramanın» oluşturduğu komünist toplumdur.

Diğer yandan olumlu kahraman, tipik komünisti simgeler. Yüksek

ahlaki biçimleniş, fedakarlık, cesaret, çalışkanlık, vb. gibi erdemlere sahip **«özel bir iplikten dokunmuş», «özel bir hamurdan yoğrulmuş»** (Stalin) insanları simgeler. Onların sıradan işçiler olarak, sıradan aydınlar olarak girdikleri mücadele sürecinde nasıl dönüşüp oluştuklarını öğretir; örnek gösterir ve okuyucuyu teşvik eder. Bu da, kaba burjuva özgürlük anlayışından kaynaklanan «insanın kendi yolunu seçmesi, özgür gelişmesi» gibi içi boş sloganlar halinde, üzerinde durulmaya değmez, itirazlarla karşılanır.

Kendi yaşamımızdan tanıdığımız, İ. Gökhan Edge, Oktay ve Faysal, Yusuf Metin gibi yüzlerce şehidimiz, olumlu kahramanımız var. Uşak, Kahraman Maraş direnişlerini yaratan, faşizme karşı halkın direnişini örgütleyip seferber eden isimsiz kahramanlarımız var. Evinin yıkılmasına karşı polise taş atmakla başlayan mücadelesini, komünist bildiriler yazıp yaymaya kadar yükseltmiş gecekondulu kadınlar, bütün gününü en ağır işlerin yorgunluğu ile doldurup gecesini «Emperyalizm ve Devrim»i incelemeye ayıran işçiler var. İşkencenin her türlüsüne sonuna kadar karşı koyan parti işçileri; sıradan, işçiler, yaşlı Kürt emekçileri, kadınları, çocukları var. Tek kelimeyle, devrimi dişi ve tırnağı ile sökerek almaya yemin etmiş milyonlarca kahraman var. Bunları daha yakından tanımak, henüz bilmediğimiz yanlarından öğrenmek, onlar gibi olmak için çalışmak isteriz. Bize bunu kim öğretecek? Onların içinde yaşayıp öldükleri devrim sürecini de daha yakından tanıtacak olan ve onların hayatını bu çerçevede inceleyip bize öğretecek sanat eserlerine ihtiyacımız vardır. «Şişmanlıktan sıkılan on bin ayrıcalıklı»yı kahraman olarak alan on binlerce roman var. Mücadeleci halkımız ve gençliğimiz, bu nefret verici «sanat»a karşı kendi devrimci sanatını yaratacak birikime sahiptir.

Sonuç olarak belirtelim ki, devrimci romantizm ve olumlu kahraman kavramları, yalnızca sosyalist gerçekçi eleştiri ve yaratma yönteminin unsurları değildirler; Marksizm-Leninizmin devrim öğretisinin insanı dönüştüren, bilincini pekiştiren ve mücadele azmiyle dolduran bütünlüğü ile ilgili, manevi-ahlaki yönlerini dile getiren kahramanlardır. Bu, bu kahramanların yalnızca sanatsal ürünler için değil, genel siyasi teorik çalışmanın da unsurları olduğunu gösterir. Bu da, sanatsal faaliyette bu kavramların önemini yeterince gösterir.

Marks, Kugelmann'a yazdığı 17 Nisan 1871 tarihli mektubunda bu konuda aklımızdan çıkarmamamız gereken bir şey söylüyor:

> «...Parislileri savaşmak veya bir mücadele vermeden açlıktan ölmek alternatifleriyle karşı karşıya bıraktılar.. İşçi sınıfının hayal kırıklığı, şu veya bu sayıda 'önderin' kaybından çok daha büyük bir talihsizlik olacaktı...» (Marks, Kugelmann'a Mektuplar, s. 160, 161)

KÜLTÜR DEVRİMİNİN TEORİSİ VE PRATİĞİ

Sosyalist devrim, örneğin burjuva devriminden farklı olarak, iktidarı aldıktan sonra kendi ekonomisini kurmaya başlar. Oysa, burjuva devrim,

«devrim açıkça patlak vermeden önce» «az çok hazır» duruma gelmiş, «kapitalist düzen biçimleri» üzerinde yükselir. Sosyalist devrimde ise, «ancak sanayinin bazı doruklarına ulaşabilmiş, ama tarıma pek az girmiş bulunan kapitalizmin en gelişmiş biçimlerini hesaba katmazsak» (Lenin) kendi ilişkilerini hazır olarak bulmaz. Burada da hazır olarak bulduğu şey, sosyalist üretim ilişkileri değil, üretimin yüksek derecede sosyalleşmiş olmasıdır.

«Burjuva devrim görülegeldiği üzere, iktidarın ele geçirilmesiyle, sona erer. Proleter devrim için ise, iktidarın ele geçirilmesi, bu iktidar eski ekonomiyi yeni bir kalıba sokmak ve yenisini örgütlendirmek için bir kaldıraç olarak kullanacağına göre, ancak bir **başlangıçtır.**» (Stalin, «**Leninizmin Sorunları**», s. 142)

Bu başlangıç, yalnızca ekonominin sosyalist bir ekonomi olarak dönüştürülmesini değil, toplumun bütünüyle sosyalist bir toplum olarak dönüştürülmesi mücadelesinin başlangıcıdır.

«...Biz, Rusya'da (burjuvazinin iktidardan uzaklaştırılmasından iki yıl sonra,) henüz kapitalizmden sosyalizme ya da komünizmin en aşağı aşamasına geçiş yolunda ilk adımlarımızı atmaktayız. Sınıflar vardır ve varlıklarını sürdürmektedirler... Sınıfları ortadan kaldırmak, sadece büyük toprak sahiplerini ve kapitalistleri kovmak demek değildir -bizde bu nisbeten kolay oldu-, sınıfları ortadan kaldırmak demek, **küçük meta üreticilerini de ortadan kaldırmaktır**; oysa bunları **k o v a m a y ı z** ; bunları ezemeyiz, **bunlarla iyi geçinmek zorundayız.** Bunları değiştirebiliriz ve yeniden eğitebiliriz... Ama çok uzun, çok yavaş, ve çok özenli bir örgütlendirme çalışmasıyla bu yolda başarı sağlayabiliriz. Bu küçük üreticiler, proletaryayı her yandan bir küçük burjuva havası içine hapsederler, proletaryayı etkilerler, onun bilinçlenmesine engel olurlar; bunlar, proletaryanın saflarında durmadan karakter yoksunluğu gibi, dağınıklık gibi, bireycilik gibi, büyük heyecandan umutsuzluğa geçiş gibi küçük burjuvaziye özgü niteliklerin yer edinmesini sağlar. Proletarya diktatörlüğü, eski toplumun güçlerine ve geleneklerine karşı, kanlı ve kansız, şiddete başvuran, barışçı, askeri, iktisadi, eğitici ve idari inatçı bir savaştır. Milyonlarca ve milyonlarca insandaki alışkanlık gücü, en korkunç güçtür.» (LENİN, «Sol Komünizm», s. 38, Sol y.)

Proletarya devrimi, gerek toplumsal sistemin, gerekse toplumsal varlık olarak bireyin en köklü bir dönüşüme uğratılması eyleminin başlangıcı olarak, yalnızca üretici güçlerin gelişmesinin eski üretim ilişkilerinin bütün engellerinden kurtarmayı değil, fakat insanın «uyuklamakta olan bütün güçlerini» uyandırmayı ve tarihte görülmüş en büyük atılıma geçirmeyi de başlatır. Düşüncesi ve eylemi ile insan, yaratıcı varlığını her türlü engelden kurtulmuş olarak ortaya koyma imkanına doğru adım atar.

«Komünist Manifesto» bu gerçeği şöyle özetlemiştir:

«Komünist devrim, geleneksel mülkiyet ilişkilerinden en köklü kopuştur; gelişmesinin geleneksel düşüncelerden en köklü kopuşu da getirmesinde şaşılacak bir şey yoktur.»

Engels, bir mektubunda, ekonomik temel ile üst yapı arasındaki ilişkiyi incelerken, ideolojik kültürel kurumların Stalin'in deyişi ile «temelin

sağlamlaştırılıp billurlaştırılması» ile ilgili etkinliklerine işaret ediyordu:

«...Materyalist tarih anlayışına göre, tarihte belirleyici etken, son aşamada gerçek yaşamın üretimi, ve yeniden üretimidir. Ne Marks, ne de ben, hiçbir zaman daha fazlasını iddia etmedik... Ekonomi temeldir, ama çeşitli üstyapı öğeleri, sınıf mücadelesinin çeşitli biçimleri ve sonuçları, -savaş bir kez kazanıldıktan sonra kazanan sınıf tarafından hazırlanan anayasalar vb.-, hukuki biçimler, hatta bütün bu gerçek mücadelelerin mücadeleye katılanların beynindeki yansıları, siyasal, hukuki, felsefi teoriler din anlayışları ve bunların daha sonraki dogmatik sistemler halindeki gelişmeleri, hepsi de tarihi mücadelenin gidişi üzerinde etki yaparlar ve bir çok durumda ağır basarak onun biçimini belirlerler.» (MARKS-ENGELS, **«Felsefe İncelemeleri»**, s. 177-178)

Ancak, Lenin'in yukarıda andığımız sözlerinde de apaçık görüldüğü üzere, bu proletarya diktatörlüğünün etkisi ile hızlandırılmış, yöneltilmiş ve biçimlendirilmiş bir gelişme olacaktır. Tıpkı proletarya diktatörlüğünün kurulması gibi, onun ekonomisinin ve kültürünün inşası da eski toplumun (konumuz bakımından sınırlarsak) kültürüne karşı bir savaşı da içerir. Kısacası, proletarya diktatörlüğü; **«yeni insanlar, yeni zamanlar, yeni teknik normlar»** (Stalin) yaratmak ve geliştirmek için kendi plan ve yöntemlerine sahiptir.

Siyasal devrimin programında ideolojik-kültürel alanda bir devriminde bulunması meselesi, Marks, Engels, Lenin ve Stalin tarafından hem teorik planda, hem de özellikle Lenin ve Stalin'in iktidar pratikleri sürecinde berraklık kazanmıştır. «Tarihin gidişi üzerinde etki» yapacak olan güç, o güne kadar süregelmiş belli üstyapı öğelerinden elbette nitelikçe farklı, bu görevi sosyalist inşanın ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda yerine getirebilecek bir güç olmalıydı: partinin siyasi çizgisinin ve genel olarak Marksizm-Leninizmin hayatın her alanında pratik ve zihni çalışmada önderliği ve etkinliğinin gerekliliğini belirten Marksist-Leninist kavrayış bu noktaya dayanır.

Kültürün bir üstyapı kurumu olarak bu görevlerinden sözettiğimizde, önce bu yapının oluşmasını olanaklı kılacak temelin inşasının gerekliliğini gözönüne almalıyız. Bir çok kere belirttiğimiz gibi, sosyalist kültür sosyalist ekonomiye dayanır. Henüz bir temel olarak sosyalist ilişkiler inşasında adımlar atılmamış, ekonomi dönüştürülmemişse, **bu** işi «kültür devrimi» ile çözmeye kalkışmak, koyu bir idealizm olacaktır. Gerek Lenin, gerekse Stalin ve onların büyük öğrencisi Enver Hoca yoldaş; Maocu «Kültür Devrimi» «teorisinin» aksine, bazılarınca «ekonomist» bir bakış açısını dile getirdiği söylenen şu sözlerdeki ana fikirden hareket ederler: «Sosyalizm, elektrifikasyon demektir.» (LENIN)

Yani maddi temelin belirleyici rolünü, ideolojik-kültürel faaliyete yüklemek ve sosyalizmi bir üretim tarzı olmaktan çıkarıp, bir kültür sorunu olmaya indirgemek karşısında, tarihte belirleyici etkenin gerçekte ne olduğunun tespiti.

Bu ilkesel temelden yoksun bir «Kültür Devrimi» perspektifi, sub-

jektivizme ve idealizme dayanan bir «ideolojik baskı ile sosyalizm inşası» fikrini doğurur. Çin'de olup bitenleri anlayabilmek için bu, gözönünde tutulmalıdır. Sosyalizm, üretici güçlerin geliştirilmesi, teknik bilgi ve malzemenin bilimsel tarzda örgütlenmesi ve kullanılmasını ifade eder. Oysa, Çin kaynaklı propaganda; «Mao Zedung'un düşünceleri ışığında sulanan pamuk tarlalarından», «Mao Zedung'un düşüncelerinin uygulaması olan köprü inşaatlarından» sözederek, zirai bilgi, istihkam ve mimariden, tıp, arkeoloji ve sanata kadar her türlü özel bilgi alanını tek bir «Mao Zedung düşüncesi»ne indirgeme başarısını gösterebiliyordu!!

Gerçekten böylece, bütün bilimlerin ve insan yeteneklerinin gürbüzce açılıp gelişmesinin karşısına, tıpkı olmuş olacak herşeyi kapsadığına inanılan Kur'an gibi her türlü bilgiyi, araştırmayı ve bilimin çeşitli dallarını «gereksiz» kılan «Mao Zedung düşüncesi» çıkartılıyordu. Böylece, ideolojilerin ve fikirlerin temel üzerindeki etkisi, adeta temeli doğuracak tarzda büyütülüyordu.

Lenin'in daha önce bir kaç kez andığımız bir sözünü bir daha hatırlayalım:

«...kültürlü olabilmemiz için maddi istihsal vasıtalarının belli bir gelişme seviyesine varması, belli bir maddi temel bulması lazımdır...»

Oysa Çin revizyonizmine göre, maddi üretim araçlarının gelişmesi için kültürün özel bir şekil almış ifadesi olan «Mao Zedung düşüncesi» yeterdi.

Sosyalizmin inşasının geliştirilmesinde, bilimsel-teknik devrim ve «Kültürel Devrim» gibi iki yönlü bir program yürütülür. Egemen sınıf olarak örgütlenmiş olan proletarya, her bir yönü, devrimci eyleminin iki ayrı konusu olarak kavrar; bu diyalektik bir ayrımdır, bu karşılıklı etkilenme içinde birbirine bağlı iki yapının, bunların dönüştürülmesi ve geliştirilmesi faaliyetinin iki ayrı alanı olarak birbirinden «ayrılması».

Bugün sosyalist Arnavutluk'ta, «Bilimsel -Teknik devrim», Leninist kavrayışa uygun olarak, sosyalizm ve bunu izleyecek olan komünizmin maddi teknik temelinin tam olarak hazırlanması faaliyetini ifade etmekte, kültürel gelişmenin üzerinde gelişeceği sağlam toprağı oluşturmaktadır.

Toplumsal gelişmenin, toplumun maddi şartlarındaki gelişmeyi birinci dereceden gereksindiğine işaret eden diyalektik materyalist ilkeye sıkıca bağlı olarak, Parti ve proletarya diktatörlüğü tarafından öncülük edilen subjektif etkenin geliştirilmesi ve siyasi devrimin sonuna kadar götürülmesi esas görev olarak ele alınmaktadır. Bilimsel-teknik devrim, üretim ilişkileri aracılığıyla bütün sistemin mükemmelleştirilebilmesi için birinci derecede öneme sahip bir etkendir: devrim, ideolojik ve siyasi alanda da zafere ulaşmadıkça, bu gelişmenin garanti altında olmayacağı gerçeğinden hareketle, «Parti, her alanda olduğu gibi, ekonomide de yönetim görevinin derin bir siyasi ve ideolojik niteliğe sahip olduğunu herkese kavratmak için inatçı bir çalışma ve mücadele sürdürmüştür.» (ENVER

HOCA, «AEP 7. KONGRESİ'NE SUNULAN RAPOR», s. 67, Komün y., 1976)
Çünkü, bilim ve tekniğin gelişmesi, üretici güçlerin gelişmesi, toplumun gelişmesinin, sosyalizmin tam zaferinin yolunu **kendiliğinden** açmamaktadır. Yeni insanın eğitilmesi, yeni üstyapının oluşturulması, otomatik bir şekilde olmamaktadır.

Böylece sosyalist Arnavutluk'ta, Marksist-Leninist tarzda kavranışı ile bilimsel-teknik devrim, yalnızca üretici güçlerin maddi gelişmesi bilim ve tekniğin düzeyinin şu veya bu ölçüde yükseltilmesinden ibaret bir faaliyet olarak kalmamakta, işçi sınıfının ideolojisi ve siyasetine uygun, sosyalist üretim ilişkilerinin geliştirilmesi ve niteliğinin yükseltilmesi faaliyetini de kapsamaktadır.

Yine kapitalist-revizyonist ülkelerdeki sözde bilimsel-teknik devrim, işçilerin sömürülmesinin ve burjuvazinin kârlarının arttırılmasının, bir yanda üretici güçlerdeki gelişmeye öte yandan işçilerin mekanik uzantılar haline gelmesi, işçilerin akli yeteneklerinin köreltilmesi sonuçlarını getirirken; Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyetinde, sürekli Marksist-Leninist eğitim ve sosyalist kültürel faaliyet ve gelişme ile desteklenerek, ve bu faaliyet ayrı ve zorunlu bir alan olarak kavranarak insanın çok yönlü gelişmesi ve kafa ile kol emeği arasındaki, şehir ile kır arasındaki farklılıkların azaltılmasına hizmet etmektedir.

Çünkü, bilimsel-teknik devrim, Arnavutluk'ta «uzmanlaşmış az sayıda araştırma enstitüsüne dayanarak» ileri götürülmeye çalışılmıyor; «bilimsel deneyleri mümkün olduğu kadar verimli hale getirmek için belirleyici olan bilime, geniş işçi ve köylü kitlelerini, üretimdeki kadroları ve uzmanları faal olarak çekmektir» ilkesi ışığında hareket ediyor.

Görüleceği üzere, sosyalizm, yalnızca bir kültür değil, üretici güçler, üretim ilişkileri, ve üstyapıyla bir bütün olarak, bir uygarlıktır. Sosyalist kültür, sosyalist üretim gibi, onun bir unsurudur.

Bu, kültürel devrimi, bilimsel-teknik devrimden ayırmak, sosyalizmi, «fikirlerle» inşa etmeye kalkışmak demekti.

Öte yandan, sosyalist proleter kültür, geçmişin mirasının eleştirici bir tarzda değerlendirilmesi üzerine kurulur. Tıpkı üretici güçlerin ve üretim araçlarının gelişmesinde ifadesini bulan bir maddi temel gibi, geçmişin kültürünün eleştirici bir değerlendirilmesini içeren bir de manevi temelinden sözedilebilir. Kültürün sürekliliği sorununu incelerken mirastan yararlanmanın ne anlama geldiğini esas yönü itibariyle incelemiştik. Burada, Lenin'in bir sözüne değinerek Çin «Kültür Devrimi»ni kıyaslamak üzere bir temel bakış açısına ulaşmak istiyoruz:

«Marks, kapitalist düzende insanlığın kazandığı bilgilerin sağlam temeline dayanıyordu İnsan toplumunun gelişim yasalarını inceledikten sonra, kapitalizmin gelişiminin kaçınılmaz özelliğini, bu gelişmenin komünizme götürebileceğini anladı ve bunu yalnızca -burası önemli- kapitalist toplumun en kesin, en ayrıntılı bir incelemesini yaptıktan sonra kanıtladı... İnsan düşüncesinin yarattığı her şeyi yeniden düşündü, eleştirinin süzge-

cinden geçirdi ve işçi hareketine uyguladı

«Örneğin proletaryanın kültüründen sözettiğimiz zaman, bunu gözönünde bulundurmamız gerekir. Eğer proletarya kültürünü yaratanın, insanlığın gelişimi sırasında oluşturulan kültürün tam olarak bilinmesi ve dönüştürülmesi olduğunu iyice anlayamamışsak, bu sorunu çözemeyiz.... Proletarya kültürü, insanlığın kapitalist toplumun boyunduruğu altında biriktirmiş olduğu bilgilerin tümünün akla uygun gelişimi olmalıdır.» (LENİN, «Gençlik Birliklerinin Görevleri», Proletarya Kültürü, s. 64)

Bu konuda revizyonizmin iki tür tavrı sözkonusu: **Birincisi**, geçmişin kültürünü hiç eleştirmeksizin ve ayıklamaya tabi tutmaksızın **bütünüyle** benimsemek tavrı. Bugünkü Sovyet revizyonizminin «Maoculuk Eleştirisi» hakkındaki yayınları, Çin «Kültür Devrimini» eleştirirken, bu zeminde hareket etmektedir. Bir grup modern revizyonist tarafından kaleme alınan **«Mao'nun Teorik Görüşlerinin Eleştirisi»** adlı kitap, Lenin'in adeta tiksintiyle bahsettiği Dostoyevski ve benzeri gibi yazarların da dahil olduğu **bütün bir geçmiş kültüre** sahip çıkmanın «Marksçı-Leninci» tavır olduğunu iddia ediyor.

Lenin'in bakışı tamamen farklıdır.

«'Demokratizmin ve dünya işçi hareketinin uluslararası kültürü' sloganını ileri sürerken, biz, **her** ulusal kültürde **sadece**, demokratik ve sosyalist unsurları alıyoruz, ve sadece ve bunları **sadece** ve **kesin** olarak burjuva kültürüne, **her** ulusun burjuva milliyetçiliğine karşı olduğumuz için alıyoruz.» (LENİN, «Ulusal Sorun Eleştirici Notlar», -UKTH, s. 22)

İkincisi, Çin revizyonizminin «radikal» kanadının nihilist tavrı: **bütün** geçmiş burjuvadır; bütün geçmiş kültür yerle bir edilmeden, proletarya kültürü kurulamaz!! Lenin'in sözleri bu konuda da yeterince açıktır. Marksist-Leninist tavır bu konuda bellidir. Burjuva, küçük-burjuva anarşist ve inkarcı temellerden kaynaklanan bu, «Kültür Devrimi» anlayışı, Çin'i üç opera ile bir baleyi on beş yıl seyretmek zorunda bırakmıştır. Çin revizyonizminin şimdi iktidarda bulunan kanadının, diğer kanadın kirli çamaşırlarını dökerken söylediklerine bakılırsa, Çin halkına, «kültür» adına, bu güdük faaliyet sunulurken, bu işin teorisyenleri burjuva Batının bütün «kültürel nimetlerinden» azami ölçüde «yararlanıyorlar»mış.

Görünürdeki fevkalade «sol»culuğuna karşılık, «geçmişin yerle bir edilmesi» faaliyeti, son derece sakat değerlendirmelere dayandırılıyordu. Burjuvazinin devrimci çağında yaratılan sanat eserleri, ilerici fikirler vb. «sömürüyü gizlemeye yardım eden göz boyayıcı şeyler» olarak lanetleniyordu. Bu lanetlemeden, Sheakspeare, Beethowen, Leonardo de Vinci gibi burjuva devrimleri çağının yarattığı kültürün doruk noktaları da nasibini alıyordu. Fakat bu Marksist-Leninist eleştirel bir tavra, bilimsel bir özümlemeye asla tekabül etmediği, zaten de edemeyeceği için, sonuçta bunları gerçekten gölgede bırakacak, bunların aşılmasını ifade edebilecek tek bir eser ortaya çıkmadı. Çünkü gerçekte bu tavır, proletaryanın ideolojisinden değil, bir yandan feodal ahlakçı Konfiçyus'tan, diğer yandan bir küçük-burjuva olan Mao Zedung'tan kaynaklanıyordu.

Fakat gerçek, Enver Hoca yoldaşın dediği gibi, «bu kültür devrimi,

elbette bir hile idi...» «Büyük proleter kültür devrimi, ne bir devrimdi, ne büyüktü, ne kültüreldi, ve özellikle zerre kadar proleter değildi. İktidarı ele geçirmiş olan bir avuç gericiyi tasfiye etmek üzere düzenlenmiş bir saray darbesiydi.» (**«Emperyalizm ve Devrim»**, s. 281. Yıldız y.)

Liu Şao-şi, «geçmiş kültüre bütünüyle sahip çıkılmasını» savunuyordu, ve «saray darbesinin» hedefi idi. Öyleyse bu saray darbesinin aktif gücü durumunda olanlar, «bütünüyle red»di savunmalıydılar!! Gerçekten böyle oldu. Siyasi planda cereyan eden bu hizipler kavgası, kültürel planda böyle şekillendi.

Geçmişin toptan reddi, öyle bir şiddetle esiyordu ki, önüne katılanlar arasında, Mao Zedung'un yere göğe sığdıramadığı Lu-Sun bile vardı. Yalnızca Çin çapında değil, hatta proletaryanın geçmiş tecrübelerinin, devrimlerinin yarattığı büyük yazarlar ve sanatçılar da bu «devrim»in tekmesinden korunamadı. Çernişevski, Herzen gibi demokratik düşünür ve yazarlardan, sosyalizmin habercilerinden başlayıp, proletaryanın en büyük yazarlarından Gorki ve Mayakovski'ye kadar uzanan, hatta kitap yakma eylemleriyle de «süslenen» bir «devrim»di! Ve bütün bu yakıp yıkmaların üzerinde, tek bir «kültür» doğuyordu: «Mao Zedung düşüncesi»!

Sosyalist Arnavutluk örneğinin incelenmesi, bu sağ ve «sol» tavırlardan tamamen farklı, Marksist-Leninist kültür politikasının gerçekten ne olduğunu apaçık öğretir.

Sosyalist inşanın bilimsel ve teknik devrimin yanı sıra, sosyalist yeni insanın, yeni normların yaratılması, kapitalizmin kalıntılarının halkın bilincinden tamamen silinmesi ve hayatın her alanında Marksist-Leninist ideolojinin hakim kılınmasının bir aracı olan kültürel faaliyet, bu canlı görevine ve konumuna bağlı olarak, bütün dünyada büyük ilgiyle okunan, sayısız roman ve şiirleri, yüksek ifade gücüne sahip plastik sanat eserlerinin, sinema ve müzik olayının yeşerip boy attığı yüksek bir düzeyi göstermektedir.

Sonsöz

Devrimci bir kültürel ve sanatsal faaliyetin, halkın yükselen mücadelesinin içinde doğrulduğu ve mücadelenin ön saflarındaki yerini almak üzere ilerlediği bir dönemdeyiz.

Bu sanat, ve kültürel faaliyet, kendine özgü araçları, biçimleri, vb. ile, mücadelenin genel boyutları içinde özel bir yer tutuyor ve özel bir güç olarak değerlendirilmek ve geliştirilmek görevini de beraberinde getiriyor.

Bu yazımızda, faaliyetin en fazla ihtiyaç duyduğu kavramların açıklanmasına ve belli bakış açılarının edinilmesinde sahip olunması gereken kıstasların tespit edilmesine yer verdik. Ancak, pratiğin ihtiyaç olarak dayattığı daha ayrıntılı ve özelleşmiş çalışmalar için ihtiyaca bu yazının cevap vermesi mümkün değildir. Derinleştirmek, tartışmak ve genişletmek göreviyle karşı karşıya bulunduğumuz bu yazı, bir başlangıçtır.

"Kahrolsun partisiz edebiyatçılar; kahrolsun edebiyatın üstün insanları. Edebiyat işçi sınıfının genel davasının bir kısmı haline gelmeli, bütün işçi sınıfının bilinçli bütün öncüleri tarafından harekete geçirilen o tek ve bölünmez büyük sosyal demokrat mekanizmada 'küçük bir çark, küçük bir vida' olmalıdır. Edebiyat, sosyal demokrat partinin örgütlü, yöntemli ve birleştirilmiş çalışması içinde bütünleyici nitelikte bir parça olmalıdır." (Lenin, Sanat ve Edebiyat Sf:27)

"Her ulusal kültür, gelişmiş olmasa bile, demokratik ve sosyalist bir kültürün unsurlarını içerir, çünkü her ulusta, yaşam koşulları zorunlu olarak demokratik ve sosyalist ideolojiyi doğuran, sömürülen bir emekçi yığını vardır. Ama her ulusta aynı zamanda (çoğunlukla aşırı gerici ve yobaz nitelikte olan) bir burjuva kültürü de vardır, ve bu, ulusal kültürün 'bir unsuru' olarak kalmaz, egemen kültür biçimine bürünür. Böylelikle, 'ulusal kültür' genel olarak büyük toprak sahiplerinin, papazların ve burjuvazinin kültürüdür." (Lenin, "Ulusal Sorun Üzerine Eleştirici Notlar", Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı, s.21, Sol Y.)

25 Lira